

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAKÜ'DE KÜRESELLEŞMENİN ETKİSİ İLE 2009 YILI SONRASI
YAPILAN BİNALARIN MİMARİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİSİ**

GUMRU MİRZALİYEVA

KOCAELİ 2018

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

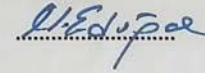
BAKÜ'DE KÜRESELLEŞMENİN ETKİSİ İLE 2009 YILI SONRASI
YAPILAN BİNALARIN MİMARİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİSİ

GUMRU MİRZALİYEVA

Prof.Dr. Nevrihal ERDOĞAN
Danışman, KOCAELİ ÜNİV.

Doç. Dr. Neşe ÇAKICI ALP
Jüri Üyesi, KOCAELİ ÜNİV.

Doç. Dr. Ayşe SİREL
Jüri Üyesi, AYDIN ÜNİV.

Tezin Savunulduğu Tarih: 28.05.2018

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Mimari kimlik ve kent kimliği kavramları küresel dünyada güncel bir konu haline gelmiştir. Yeni mimari binaların inşası kentlerin imajını belirlemektedir. Yeni inşa edilmiş binaların, kent ve mimari kimliğine etkisi araştırmak için Azerbaycan ülkesinin başkenti olan Bakü kenti incelenmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp, büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden geleni sunan değerli danışman hocam Prof.Dr. Nevnihal ERDOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimimde göstermiş olduğu yakın ilgi, aktarmış olduğu bilgi ve tecrübelerle destek veren tüm hocalarıma,

Bakü'de mimari tarihin araştırılmasında yardımcı olan değerli mimar Dr. Elçin ALİYEV'e;

Tez çalışması boyunca zamanını ve bilgisini esirgemeyen, bana destek olan kuzenim, değerli mimar Ceyhun MEMMEDLİ'ye;

Çalışma kapsamında incelenen binaların proje çizimlerinin bulunmasında yardımcı olan tüm mimar arkadaşlarıma, özellikle Safura GARAYEVA'ya;

Benden hiçbir desteğini esirgemeyen sevgili annem Zernişan RAHİMOVA'ya;

Her anlamda yanımda olan aileme ve tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Haziran 2018

Gumru MİRZALİYEVA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
TABLolar DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1. GENEL BİLGİLER.....	2
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 2	
1.2. Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. KİMLİK KAVRAMI	4
2.1. Kültürel Kimlik	5
2.2. Mimari Kimlik.....	7
2.3. Kentsel Kimlik	8
2.4. Kent İmajı.....	11
2.4.1. İkonik Mimarlık	14
2.5. Küreselleşmenin Kent İmajı ve Kimliğine Etkisi	23
3. MİMARİ KİMLİĞİ ETKİLEYEN TEMEL ÖZELLİKLER.....	26
3.1. Mekansal Organizasyon	27
3.2. Zamansal Organizasyon	29
3.3. Anlamsal Organizasyon	31
3.4. Binanın biçimi	31
3.5. Bağlamla İlişki	40
3.6. Malzeme	40
3.7. İkonik Olma Özelliği.....	42
4. BAKÜ'NÜN MİMARİ VE KENT KİMLİĞİ	44
4.1. Apşeron Geleneksel Mimarisi	45
4.2. Bakü'de Kaleiçi (İçeri Şehir) Mimarisi.....	51
4.3. Erken Kapitalizm Döneminde Bakü Mimarisi.....	55
4.3.1. XIX.-XX. yüzyılların başlarında Bakü'de şehircilik	55

4.3.2. Mimarlığın gelişimi	61
4.4. Bakü'de Konstrüktivizm Mimarisi.....	67
4.4.1. Konstrüktivizm döneminde Bakü'de şehircilik	78
4.5. Bakü'de Stalinizm Mimari Dönemi	81
4.5.1. Stalinizm döneminde Bakü'de şehircilik.....	86
4.6. Bakü'de Sosyalizm Mimari Dönemi.....	86
4.6.1. Sosyalizm döneminde Bakü'de şehircilik.....	92
5. ALAN ÇALIŞMASI: BAKÜ'NÜN KENT MERKEZİ VE HAYDAR ALİYEV CADDESİNDE 2009 YILI KÜRESELLEŞMENİN ETKİSİ İLE YAPILAN BİNALAR	94
5.1. Yeni Mimari Binaların Seçilmesinde Esas alınan ölçütler.....	95
5.2. Çalışma Kapsamında İncelenen Yeni Binalar.....	95
5.3. Hazar Denizinin Batı Sahili Bölgesi Binaların Analizi.....	96
5.3.1. Bakü Su Sporları sarayı	103
5.3.2. Kristal Salonu	104
5.3.3. Hazar Sahil Merkezi	106
5.3.4. Halı Müzesi.....	107
5.3.5. Bakü Muğam Merkezi	108
5.3.6. Four Seasons Oteli	110
5.3.7. Bakü İş Merkezi.....	111
5.3.8. Park Bulvar	112
5.3.9. Hilton Hotel	113
5.3.10. Port Bakü Konutları	114
5.3.11. Port Bakü Kulesi	115
5.3.12. Bakü Kresent Gelişim Projesi	116
5.3.13. Azur Yeni Hayat Konutları	119
5.3.14. Bakü Beyaz Şehir Ofis Binası	120
5.3.15. Bakü Bulvar Oteli.....	121
5.3.16. Kafkaz Spor Oteli.....	122
5.4. Haydar Aliyev Caddesi Yeni kentsel Gelişim Alanı.....	124
5.4.1. Trump Kulesi	127
5.4.2. Haydar Aliyev Merkezi	128
5.4.3. Bakü Kongre Merkezi.....	131
5.4.4. Azerbaycan Milli Sağlık Merkezi.....	133
5.4.5. Socar Kulesi.....	133
5.4.6. Azersu Kulesi.....	134
5.4.7. Sofaz Kulesi.....	135
5.4.8. Çınar Plaza.....	136
5.4.9. Yapımı tamamlanmamış kuleler	136
5.4.9.1. Bakü kulesi	138

5.4.9.2. Azerbaycan Merkez Banka Binası	138
5.4.9.3. Vergi Bakanlığı Binası	138
5.4.9.4. Azal kulesi	138
5.4.10. Jimnastik Arena	138
5.4.11. Olimpik Stadyum	140
5.5. Diğer yerlerdeki seçilen binalar	142
5.5.1. Çırak Plaza	144
5.5.2. Şur Plaza	145
5.5.3. Gülüstan Konutları	146
5.5.4. Uni Plaza	148
5.5.5. Alev Kuleleri	149
6. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	151
6.1. Bulgular	151
6.2. Değerlendirme	153
6.3. Sonuçlar ve Öneriler	153
KAYNAKLAR	159
KİŞİSEL YAYIN VE ESERLER	167
ÖZGEÇMİŞ	168

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Parmak izi insan kafası şeklinde	4
Şekil 2.2. Londra'da Sis, Venedik Kanalları, Mısır Piramitleri	9
Şekil 2.3. Gugenheim müzesi.....	13
Şekil 2.4. Ortodoks kilisesi tarafından dini öğretmek amaçlı yapılmış ikon örnekleri.....	14
Şekil 2.5. Kent ikonları	15
Şekil 2.6. Sydney opera binası ve onun sembolü.....	15
Şekil 2.7. Le Corbusier' in Ronchap' taki kilisesi	16
Şekil 2.8. İngiltere Bankası (The Bank of England) ve Fairmount Su şebekesi Binası	18
Şekil 2.9. Eiffel Kulesi yapım aşaması	18
Şekil 2.10. AEG'nin, Peter Behrens tarafından tasarlanan Yüksek Gerilim Fabrikası.....	19
Şekil 2.11. Unites d'Habitation'un binası	20
Şekil 2.12. Chrysler Binası	21
Şekil 2.13. Rockefeller Center	21
Şekil 2.14. Seagram Binası - New York	21
Şekil 2.15. Empire State binası	22
Şekil 2.16. Lloyd's binası	22
Şekil 3.1. Merkezi Organizasyon	28
Şekil 3.2. Çizgisel Organizasyon	28
Şekil 3.3. Işınsal Organizasyon	28
Şekil 3.4. Kümeli Organizasyon	29
Şekil 3.5. Gridal Organizasyon	29
Şekil 3.6. Asal Biçimler	33
Şekil 3.7. Düzenli ve düzensiz biçimler.....	33
Şekil 3.8. Biçimin dönüştürülmesi	34
Şekil 3.9. Boyutsal dönüştürme	34
Şekil 3.10. Eksiltmeli Biçimler	35
Şekil 3.11. Eklemlili ve eksiltmeli Biçimler	35
Şekil 3.12. Eklemlili Biçimler	36
Şekil 3.13. Merkezi Biçimler	36
Şekil 3.14. Çizgisel Biçimler	37
Şekil 3.15. Işınsal Biçimler	37
Şekil 3.16. Kümeli Biçimler.....	38
Şekil 3.17. Gridal Biçimler	38
Şekil 3.18. Geometrinin Biçimsel Çatışmaları.....	39
Şekil 3.19. Daireler ve Kareler.....	39

Şekil 3.20. Döndürülmüş Grid	39
Şekil 4.1. Azerbaycan haritada.....	44
Şekil 4.2. Apşeron yarımadası	45
Şekil 4.3. Apşeron mimari binalarından fragman görüntüler	46
Şekil 4.4. XV. Yüzyıla ait cami tipoloji.....	47
Şekil 4.5. XV. Yüzyıla ait cami örnekleri.....	47
Şekil 4.6. Camiinin ana elemanları	47
Şekil 4.7. Merdakan köyünde 1187-1188 yıllarına ait dikdörtgen donjonlu kale.....	48
Şekil 4.8. Merdekan köyü kale burcunun genel görünüşü	49
Şekil 4.9. Hamamın işlevsel yapısı	49
Şekil 4.10. Hamam tipoloji örnekleri.....	50
Şekil 4.11. Hövsan köyünde hamam XVII-XIX.....	50
Şekil 4.12. Sanaqçal köyünde karvansaray XV. yüzyıl	50
Şekil 4.13. İçerişehir	51
Şekil 4.14. İçeri Şehirde mimari yapılar	52
Şekil 4.15. Şirvanşahlar Sarayı	52
Şekil 4.16. Şirvanşahlar sarayının planı.....	53
Şekil 4.17. Kız Kulesinin Görünüşü	54
Şekil 4.18. Kız Kulesinin planı ve kesiti.....	55
Şekil 4.19. XX. yüzyılların başlarında Bakü kentinin denizden Görünüşü	56
Şekil 4.20. Bakü'nün 1806 -1918 seneleri arası gelişimi	57
Şekil 4.21. Siyah şehrin planı (1878).....	59
Şekil 4.22. Bakü'nün üretim sahasının Gara şehrin planı (1899).....	59
Şekil 4.23. Bakü ve ilçelerinin planı (1918)	60
Şekil 4.24. Metropol oteli	62
Şekil 4.25. Tağıyev sarayı (Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi - 1902),.....	63
Şekil 4.26. İmparatoriçe Aleksandra Fyedrovna adına Rus-Müslüman Kız mektebi.....	63
Şekil 4.27. Bakü Duması (Bakü Şehri Devlet İdaresi Binası)	64
Şekil 4.28. Yeni Avrupa oteli Z.Tağıyev sokağı (1913).....	65
Şekil 4.29. İsmailiyye sarayı	65
Şekil 4.30. Murtuza Muhatrovun malikanesi (Seadet Sarayı), (1912).....	65
Şekil 4.31. Hacinskiler malikanesi (1912)	66
Şekil 4.32. Eski Fenonmen sineması (Kukla Tiyatrosu).....	66
Şekil 4.33. Azerbaycan Devlet Opera Bale Tiyatrosu (1911).....	67
Şekil 4.34. Azerbaycan Devlet Filarmonisi (1912).....	67
Şekil 4.35. Lissitzky: Kasaba, 1919-20, Kontrplak üzerine proun boyama.....	68
Şekil 4.36. Kontruktivist Bileşimler	68
Şekil 4.37. Moskova-Rusakov Kültür Merkezi, (1929).....	69
Şekil 4.38. Moskova Lenin'nin Mozoleyi (1929).....	69
Şekil 4.39. Balahamı anayolunda (Haydar Aliyev Caddesi) yerleşim evinin bir bloğu.....	72
Şekil 4.40. Dinamo İdman Topluluğu Binası (1930).....	73
Şekil 4.41. Neftçiler klubü (Kültür Evi),(1928-1930).....	73
Şekil 4.42. İnturist Oteli (1934)	74
Şekil 4.43. Azerbaycan Devlet Basın Sarayı (1938).....	74

Şekil 4.44. Fabrika Mutfağı Binası (1931-1933)	74
Şekil 4.45. Kültür Merkezi (1930)	76
Şekil 4.46. Moskova'daki Stalin gökdelenleri,	82
Şekil 4.47. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Binası,	82
Şekil 4.48. VSHV Ana pavyonu	83
Şekil 4.49. Nizami sinema salonu (1934)	84
Şekil 4.50. Nizami Gencevi adına Azerbaycan edebiyatı müzesi	84
Şekil 4.51. Hükümet Evi (1952)	85
Şekil 4.52. Azerbaycan Milli Bilim Akademisi (1960)	85
Şekil 4.53. Buzovneft binası (1945)	85
Şekil 4.54. Azerbaycan Ressamlar ittifak binası	86
Şekil 4.55. Taşkent'te Sanat Sarayı 1 (1965)	87
Şekil 4.56. Aşkabat'taki Karakumstroi Yönetimi'nin binası (1967)	88
Şekil 4.57. Vilnius'deki Sanat Sergileri Sarayı (1967)	88
Şekil 4.58. Osaka'daki Uluslararası Sergi'deki SSCB Pavyonu (1967-68)	88
Şekil 4.59. Gülüstan düğün sarayı	89
Şekil 4.60. Bakü İstasyonu binası	89
Şekil 4.61. Karabağ Oteli binası	90
Şekil 4.62. Bakü'de Azerbaycan SSC Tarihi Parti ve Parti Arşivi Enstitüsünün binası	90
Şekil 4.63. Bakü Nizami İlçesinin İdari binası.	90
Şekil 4.64. Bakü Nerimanov İlçesinin İdari binası	91
Şekil 4.65. Opera Stüdyosu binası (1983)	91
Şekil 4.66. Doğu Pazarı Ticaret kompleksi	91
Şekil 4.67. Bakü kentinin havadan görüntüsü (1960-1970)	92
Şekil 4.68. Bakü'nün esas mimarlık toplulukları sistemi	93
Şekil 5.1. Çalışma kapsamında ele alınan bölgeler	96
Şekil 5.2. Mevcut esas caddeler ve yeşillik yapısı	98
Şekil 5.3. Bölgenin tarihi merkezi, İçeri şehir ve merkezi kısmını gösteren harita	98
Şekil 5.4. Deniz Kenarı Bölgede Analiz alanı olan üç cadde	99
Şekil 5.5. Deniz Kenarı Bölgede İncelenen binalar	99
Şekil 5.6. Kristal Salonun denizden silüet Görünüşü	100
Şekil 5.7. Bakü Bulvarının eski resmi	100
Şekil 5.8. Neftçiler caddesi (2010)	101
Şekil 5.9. Neftçiler Caddesi	102
Şekil 5.10. Neftçiler Caddesi	102
Şekil 5.11. Siyah ve Beyaz Şehir	102
Şekil 5.12. Bakü Su Sporları Sarayı	103
Şekil 5.13. Kritsal Salonu	104
Şekil 5.14. Hazar Sahil Merkezi	106
Şekil 5.15. Halı Müzesi	108
Şekil 5.16. Bakü Muğam merkezi	108
Şekil 5.17. Four Seasons Oteli	110
Şekil 5.18. Bakü İş Merkezi	111
Şekil 5.19. Park Bulvar	112

Şekil 5.20. Hilton Otel	113
Şekil 5.21. Port Bakü Konutları	114
Şekil 5.22. Port Bakü Kulesi	115
Şekil 5.23. Bakü Kresent Gelişim Projesi.....	116
Şekil 5.24. Yeni Hayat konutlarının Görünüşü.....	119
Şekil 5.25. Beyaz Şehir Ofis Binası	120
Şekil 5.26. Bakü Bulvar Oteli	121
Şekil 5.27. Kafkaz Spor Oteli	122
Şekil 5.28. Haydar Aliyev Caddesi Haritada	124
Şekil 5.29. Haydar Aliyev Caddesinin başlarında yerleşen üç bina	124
Şekil 5.30. Haydar Aliyev Caddesindeki binalar.	125
Şekil 5.31. Trump Kulesi	127
Şekil 5.32. Haydar Aliyev merkezi	128
Şekil 5.33. Bakü Kongre Merkezi.....	131
Şekil 5.34. Azerbaycan Milli Sağlık Merkezi.....	133
Şekil 5.35. Socar Kulesi	133
Şekil 5.36. Azersu Kulesinin Görünüşü.....	135
Şekil 5.37. Sofaz Kulesinin Görünüşü	135
Şekil 5.38. Çınar Plazanın Görünüşü	136
Şekil 5.39. Haydar Aliyev Caddesinde Yapımı tamamlanmamış kuleler.....	136
Şekil 5.40. Yapısına Tamamlanmamış Kulleler	137
Şekil 5.41. Jimnastik Arena	138
Şekil 5.42. Olimpik Stadyum	140
Şekil 5.43. Diğer yerlerdeki binaların konumları.....	142
Şekil 5.44. Çırac Plaza	144
Şekil 5.45. Şur Plaza	145
Şekil 5.46. Gülüstan Konutları.....	146
Şekil 5.47. Uni Plaza.....	148
Şekil 5.48. Alev Kuleleri.....	149
Şekil 6.1. Doha İslami Eserler Müzesi.....	157
Şekil 6.2. Arap Dünyası Enstitüsü binasının görüntüleri.....	157

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 4.1. 1855-1918 yılları arası Bakü'nün kentsel gelişimi (Fetullayev, 2013)	59
Tablo 5.1. Hazar Denizi Batı sahilindeki binalar	97
Tablo 5.2. Hazar Denizi Batı Sahili Bölgesindeki Binaların Analizi	123
Tablo 5.3. Haydar Aliyev Caddesindeki Binalar	126
Tablo 5.4. Haydar Aliyev Caddesindeki Binaların Analizleri	141
Tablo 5.5. Kentin diğer bölgelerindeki mimari binalar	143
Tablo 5.6. Diğer Yerlerdeki Binaların Analizi.....	150

BAKÜ'DE KÜRESELLEŞMENİN ETKİSİ İLE 2009 YILI SONRASI YAPILAN BİNALARIN MİMARİ VE KENT KİMLİĞİNE ETKİSİ

ÖZET

Son 9 sene içerisinde sosyal ve ekonomik gelişmeler sonucunda Bakü kentinde küreselleşmenin etkileriyle çeşitli ölçüde birçok bina inşa edilmiştir. Bu binalar Bakü kentinin yeni imajının oluşumunu etkilemiştir. Tezin esas konu alanı olan son dokuz senedeki mimarinin kent kimliğine etkisini açıklamak için, tez çalışmasında ilk olarak mimari kimlik, kent imajı, ikonik mimarlık, mimari kimliğin özellikleri kavramları belirlenmiştir.

Bakü kentinden 20.yüzyılda gelip geçmiş mimari akımlardan bahsedilmiş. Son dokuz sene de inşa edilen binalar konularına, tamamlanma yıllarına, mimarlarına göre seçilmiş, seçilen binalar geliştirilmiş tasarım kriterlerine göre incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Bakü, Kent kimliği, Küreselleşme, Mimari kimlik.

THE INFLUENCE OF BUILDINGS ON ARCHITECTURE AND URBAN IDENTITY BUILT WITH THE IMPACT OF GLOBALIZATION AFTER 2009 IN BAKU

ABSTRACT

In the last 9 years, as a result of social and economic developments, various architectural structures have been built in Baku. These buildings influenced the formation of the new image of Baku city. Firstly the concepts of architectural identity, urban image, iconic architecture, characteristics of architectural identity were determined in the thesis.

The architectural traditions that came and went in the 20th century from the city of Baku were mentioned in order to explain the effect of the urban identity of the last nine years. The selected buildings were chosen according to the architectural positions of the buildings which have been built for the past nine years, according to the years of completion, have been examined according to the developed design criteria.

Keywords: Baku, City Identity, Globalisation, Architectural Identity.

GİRİŞ

Küreselleşme fenomeni içinde bulunduğumuz zamanı her yönde etkileye bilmiştir. Küreselleşme sürecinin başlıca sürükleyici gücünü teknolojik ve sınai devrimi oluşturmaktadır. Teknolojik ve sınai devrimin yanı sıra, sermayenin dinamiklerinde meydana gelen değişimler de küreselleşme kavramının meydana gelmesinde etkili olmuştur. Yer seçimi ve yatırım kararlarının verilmesinde uluslararası nitelik kazanan sermaye küresel ölçeği göz önünde tutmaya başlamıştır.

Toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel tüm yaşam çevresini etkisi altına alan küreselleşme ögesi en çok kentleri etkilemiştir. Kentler gittikçe kendi özgünlüklerini kaybederek birbirine benzemeye başlamıştır. Küreselleşme ile oluşan tüm bu değişimler, mimarlık ortamında da gelişmelere sebep olmuştur. Kent ve kent kimliği kavramlarının da ön plana çıkmasıyla, kentler arası rakabet hızla artmış, mimari tasarım stratejileri ve mimarlık ürününden beklentileri değişmiştir. Birbirinden ilginç ve merak uyandıran biçimleriyle, sayısı ve popülaritesi hızla artan ikonik binalar, küreselleşen kentte kimlik arayışında, kent aktörlerinin en çok başvurduğu mimari öğelere dönüşmüştür. Son yıllarda Azerbaycanda ekonomik gelişme sonucunda inşaat sektörüne büyük sermaye koyulmuştur. Bu gelişim daha çok başkent olan Bakü'de görülmüş yeni büyük ölçekli inşalar yapılmıştır. Kent yeni imaj kazanırken kent dokusu belli miktarda değişime uğramıştır. Binaların inşası ile kazanılan yeni kimlik eski mimari kimliği yoğun şekilde etkilemiştir. Tez çalışması bu sorunlara dayanarak hazırlanmıştır.

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Tez çalışmasının konusu küreselleşmenin etkisi ile, son yıllar hızlı değişime uğrayan, bir çok yeni binalarla beraber ikonik binalarında inşa edildiği Bakü kentindeki yapılaşma üzerine olacaktır. Çalışmanın amacı, son dokuz sene (2009-2018 yılları arası) içerisinde inşa edilen çağdaş binaların şehire kazandırdığı yeni dokunun kentin mimari kimliğini nasıl etkilediğini, örnek 37 bina üzerinden araştırmaktır. Bakü'nün eskiden günümüze kadar tarihsel süreçler içerisinde değişen mimari kimliği açıklanmış, yeni binalardan konumları ve özellikleri, mimarları, tamamlanma yılları esas alınarak 37 bina seçilmiştir. Son dokuz sene içerisinde küreselleşmenin etkisi ile inşa edilen gelişim yoğun olduğu yerlerdeki orta ve büyük ölçekli projelerdir. Bakü kentinin mimari ve kent kimliğini açıklamak için ilk önce yerel mimarlık sonra, kentte farklı mimari dönemlerdeki gelişimi anlatılmıştır. Gelişim bölgelerindeki binalar; konumlarına, tamamlanma yıllarına, mimarlarına, işlevlerine göre seçilmiştir. Seçilen 37 bina mimari kimliği etkileyen kriterlere göre incelenmiştir. Bakü kentindeki mimari gelişim incelenirken yeni binaların en çok inşa edildiği bölgeler Hazar Deniz'inin Batı sahili ve kentsel gelişim alanı Haydar Aliyev Caddesi ele alınmıştır. Birinci bölgede Ahad Yagubov caddesindeki, Neftçiler caddesindeki, (farklı devirlerde farklı mimari dönemlere ait binaları barındıran tarihi ve şehir merkezini kapsamaktadır) Nobel Caddesindeki binalar incelenmiştir. Bu bölgede Su İdman Salonu, Kristal Salon, Hazar Sahil AVM ve on sekiz bina incelenmiştir. Yeni kentsel gelişim alanı olarak Haydar Aliyev Caddesi ikinci bölge olarak ele alınmıştır. Haydar Aliyev Merkezi, Trump kulesi, Kongre Merkezi ve b. gibi on dört bina incelenmiştir. Aynı zamanda dağınık yerlerde konumlanan, beş bina daha seçilip, geliştirilmiş kriterlere göre incelenmiştir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasında ilk olarak kimlik, mimari kimlik, kentsel kimlik, ikon ile ilgili kavramlar çalışmanın teorik kısmını oluşturmuştur. Bakü kentinde çeşitli dönemlerde ortaya çıkan akımları açıklayan literatür araştırması yapılmıştır. Binalar konumlarına, tamamlanma yıllarına, işlevlerine ve mimarlarına göre seçilmiştir. Bakü'deki yeni yapılaşan bölgelerdeki 37 binayı değerlendirmek için kriterler geliştirilmiştir. Mimari kimliği etkileyen özellikleri ortaya koyan kriterler yedi başlıkta gruplanmıştır. Seçilen araştırma bölgelerinin haritaları üzerinde analiz çizimleri yapılmıştır. Binaların konumları haritalarda gösterilmiştir. İncelenen binaların bir çoğunun planları, kesitleri, vaziyet planları Bakü'de farklı bürolardan ve Azerbaycan Devlet Proje Enstitüsü'nün arşivinden elde edilmiştir. Kresent gelişim projesi, Hazar Sahil AVM, haricinde yapım aşamasında olduğundan ve on binanın dökümanlarına ulaşamadığı için resimleri ile analiz edilmiştir. Binaların görüntüsünü ve Bakü'nün denizden silüet görüntüsünü gösteren fotoğraflar çekilmiştir. Her bina hakkında ayrıca mimari kimlik ve özellikleri incelenmiş, dünyadaki benzer örnekleri ile karşılaştırılmıştır. Bölge ve binalar inceledikten sonra, binaların mimari kimliği etkileyen kriterlere göre analiz edilerek tabloda açıklanmıştır. Analiz edilen verilerden bulgular elde edilmiş ve bulgular değerlendirilmiştir. Tezin sonunda değerlendirilen bulgulara dayanarak sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayanarak, kent kimliğini tasarım süreçlerinde oluşturulurken mimar ve şehir plancılara bazı tasarım ve planlama ilkeleri önerilmiştir.

2. KİMLİK KAVRAMI

Kimlik sorunu insanın kendini idrak etmesi ile oluşur, kim olduğunu diğer insanlardan farkının ne olduğunu anlama isteğidir. Kimlik zamanla oluşan, bir bireyin yaşadıklarını, gördüğü şeyleri kendi kavradığı gibi izah etmesidir ve değişebilmektedir.

Şekil 2.1. Parmak izi insan kafası şeklinde (URL-1)

Yaratılış amacı herkes için farklıdır. Kimse tekrar değildir ve kendine öz kimliğe sahiptir (Şekil 2.1). Klasik tanımıyla kimlik aidiyet ve güven duygusudur. Birey toplumda kendi yerini bulmak için bir kimlik belirler. Toplumların da kendine has kimlikleri olabilmektedir. Kimlik bireyin içinde bulunduğu çeşitli gruplarla olan ilişkilerini ve bu gruplara olan hak, bağlılık ve sorumluluklarını bir olgudur. Bu hak ve bağlılıklar toplulukların ve kişilerin gelişmesini sağladığı gibi kişiler arası beraberlik ve dayanışma amacı da güderler.

Kimlik kelimesi, toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan nitelik, özellik ve belirtilerle kişinin belirli kimse olmasını sağlayan koşulların bütünüdür. Güvenç (1997), kimlik kavramını “En yalın tanımıyla kimlik; kişilerin, grupların, toplum veya

toplulukların “Kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır” biçiminde açıklamıştır.

Kimlik kavramı, bireyin kendini temsil etme şekilleri ile başkalarınıninkiler arasındaki farklılıklarla ilgilidir. Prensipite, kimlik, ait olmak, tanınmak ya da kimliğini tespit etmek ve farklılık arasındaki ilişkinin ifade edilme biçimidir (Polatoğlu, 2008).

Kimlik olgusunun sosyal-psikolojik açıdan yapılan bir tanımına Mussen (1970)'de rastlamak mümkün. Mussen (1970), kimliği; Bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılamasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik bir zihinsel yapı olarak ele almıştır.

Erikson (1968)'a göre kimlik;

"Bilinç ve Süreç olarak iki şekilde tanımlanabilir. Bilinç olarak, bireyin kendi spesifikliği hakkındaki duygusu; Süreç olarak ise bireyin yaşantılarının sürekliliğini sağlama yolundaki bilinçdışı çabası ve bir grubun idealleriyle dayanışmasını içerir."

Yapılan tanımlamalardan şu anlaşılmakta ki, kimlik ayırt edici olmasının yanı sıra eylem kavramıyla bağlı bir olgudur. Çünkü kimlik, benzerleri arasında kıyaslanmayı gerektirir ve benzerine göre farkı özelliklerini ortaya koyar.

Koşullandırma ve sınırlandırma kimliğin biçimlendirmesine engel olan mefhumlar sayılmaktadır. Dolayısıyla, gruplar ve bireyler kararların ve tasarıların sonucu olan kendi eylemleri yoluyla kimliğin biçimlendirilmesine katılmaktadırlar. Kimliği özgürlük ve mutluluk gibi de tanımlayabiliriz.

2.1. Kültürel Kimlik

Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütününe kültür denir. Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturur, onu diğer toplumlardan farklı kılar. Kültürel kimliğin belirlenmesi, aitlik duygusunun en temel biçimidir. Buna ortak yoldaşlık hissi, inançlar, ilgi alanları, yaşam temel ilkeleri

dâhildir. Birey kendini, kendi kültürü ile tespit ettiğinde, daha çok uzun seneler boyunca nesilden nesile geçen gelenekleri kapsar. Kültürel kimlik bireyi kendi kültürel mirasına bağlar, kendisini onunla ortak inanca ve aynı geleneklere sahip insanlar ile birlikte tespit etmeye yardımcı olur. Kültürel kimlik, birincil olarak özdeşleşmeye dayanır. Özdeşleşme, bir kültür içinde bireyin, kendini daha güven içinde hissetmesi için oldukça önemlidir (Kymlicka, 1995, s.7).

Kültürel kimlik coğrafi komşuluk, ticari ilişki ya da askeri gelişmeler nedeni ile her zaman farklı kültürlerin buluşması ile ön plana çıkmıştır. İnsanların kolektif yaşamını sağlamak için tehlikelerin önünde duran en güçlü araca çevrilmiştir. Kültür, genel olarak iki öğeden oluşur;

a) Maddi kültür öğeleri: binalar, her türlü araç-gereç, giysiler vb.

b) Manevi kültür öğeleri: inançlar, gelenekler, normlar, düşünce biçimleri vb. kültürün maddi ve manevi öğeleri arasında sürekli bir etkileşim vardır.

Birinde meydana gelen bir değişim diğerini de etkiler. Kültür, toplumun doğal çevresinden yani coğrafi koşullardan etkilenir. Örneğin, dağlık bölgelerde yaşayan toplumların kültürüyle verimli ovalarda yaşayan toplumların kültürü birbirinden farklıdır.

Kültür de, sınırları belli bir coğrafyaya ait olan, tıpkı flora ve fauna gibi o coğrafyanın 'kendine has' özelliklerinden ortaya çıkan, yere doğrudan bağlı bir olgu olarak görülür. Stuart Hall (1995), kültürel kimlikleri hep coğrafi bir peyzajla ilişkilendirme ihtiyacı duyduğumuz anlamına gelen "we need to landscape cultural identities" sözleriyle bunu ifade eder (Hall, 1995).

Bu tanımlama aynı zamanda sınırların yalnız yeri değil, kimliği ve kültürü de kapsamına delalet etmekte. Dolayısıyla bir yerin sınırları içerisinde oraya ait kimliğin ve kültürün yaşayabileceğine inanmaktır. Yerden ayrılmanın kültürel kimliğin kaybıyla sonuçlanması demektir.

Kültürel kimliği, sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da genel bir ifade ile “ortak bir simgesel sistemin kullanılması” olarak tanımlayan Assmann (2001), ortaklığın tanımını “kültürel sistem” olarak adlandırmakta ve kimliğin kültürle ilişkisini vurgulamaktadır. Kültürel kimlik, onu biçimlendiren, yeniden üreten belirli bir sisteme denk düşmekte, kültürel sistem ise ortak kimliğin dayandığı ve kuşaklar boyunca sürdürüldüğü bir araç olarak tanımlanmaktadır.

Hall (1998) kültürel kimlik tanımını şu şekilde yapmıştır: “Kültürel kimlik, var olma kadar bir olma meselesidir. Geçmişe olduğu kadar geleceğe de aittir. Kültürel kimlik zaten var olan bir şey değildir; mekân, zaman, tarih ve kültürün ötesine geçer ve tarihsel olan her şey gibi sürekli dönüşüme maruz kalır. Geçmişe sabitlenmiş olmak yerine bitmeyen tarih, kültür ve güç oyunlarına bağımlıdır. Kimlikler bizi konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara verdiğimiz isimler, geçmişin öyküleridir.”

2.2. Mimari Kimlik

Mimari kimlik oluştuğu yere göre değişim göstermektedir. Halk mimarisi daha çok konutlar için kullanılan belli bir yöreye ve döneme özgü mimarlıktır. Yeryüzü şekilleri, iklim, toprak ve su gibi doğal özellikler yakın çevredeki malzemeler ve yaşam kültürü halk mimarisinin oluşumunda başlıca malzemelerdir. Halk mimarisinin en önemli boyutu, yapının işlevidir. Estetik kaygısı ikincil derecede öneme sahiptir. Genel olarak halk mimarisi kültürün, yaşamın binalara katıksız yansımadır.

Şehir mimarisinde kimliğin oluşumu; toplumun kültürü, iklim özellikleri, coğrafi yerleşim özellikleri ve bunlarla birlikte farklı unsurlar da rol oynamaktalar. Mimari muhitin insanın eğitimine ve gelişimine büyük etkisi vardır. Mimarlık ulusal kültürün bir alanıdır ve halk mimarisinden ayrıdır. Sonuç itibari ile devlet, vatandaşlarının bakış açısını oluşturmak için farklı araçlara sahiptir. Mimarlık bu araçlardan biridir. Aynı zamanda mimarlığın siyasi boyutu da bulunmaktadır.

Herhangi bir yaratıcı çalışmalarında kendi kimliğini yansıtır, kendi gerçeğini göstererek bir nevi kendisini projeler. Dolayısıyla mimari kimlik aynı zamanda otoritenin etkisi altındadır.

Diğer bir tanımlamayla mimari kimlik, şekillenmiş toplumsal değerlerden oluşan bir dildir ve her toplumda özgün bir yapısı vardır. Konuştuğumuz dilde olduğu gibi, mimari dilde de oyunlar, yan anlamlar söz konusudur. Her kelimenin olduğu gibi her biçimin bir yan anlamı olabilmektedir.

Dili tanımak, ürüne yan anlamlar yüklememizi sağlamaktadır (Özgen, 2003). Yuriy Lotman(1985) mekânın mimari ve tasarım dilinin dünyada olan tüm kültürel olayların “semyosfer bulutları” kategorisinde tam bir kültür dili olduğunu anlatıyor. Bu dil büyük ölçüde enformasyon taşıyor, o dil ki, olmazsa toplumun ve bireyin “kendi kendini tanımasına (self-identification) destek olmaz. Sonuç itibari ile mimari kimlik, toplumların tarihi miraslarının ve kültürel değerlerinin birikiminin mimariye yansması durumudur.

2.3. Kentsel Kimlik

Latin dillerinde uygarlık (civilization) ve kent (city,civitas), Arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (medine) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığı düşünülmüştür.Yunancadaki kent (polis) sözcüğünün de siyaset (politiae) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın, uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde, kibarlık (civilitie) ve görgü (urbanite) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmelerine yol açmıştır. Kentler bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal sistemin bir parçası, minyatürü ve aynasıdır. Genel yapının tüm özellikleri, güzellikleri ve hastalıklarıyla birlikte onlara da yansır. Roma’da İtalya’yı, Londra’da İngiltere’yi, Cakarta’da Endonezya’yı, İstanbul’da Türkiye’yi tüm özellikleri ile kolayca bulabilirsiniz (Keleş, 2005).

Ünlü kent bilimci Lewis Mumford, Kentlerin Kültürü adlı yapıtında, “Kent, bir topluluğun kültürünün ve erkinin yoğunlaştığı yer, zamanın bir ürünü, birikimidir” der.

Kentler çeşitli kültür ve sosyal yapılarına göre farklıdırlar. Kent ait olduğu yerin coğrafyasını, kültürel düzeyini, yaşam biçimini, yerel geleneklerini ve birçok niteliklerin karışımını kendisinde yansıtır (Mumford, 1937).

Kent kimliği de kent kavramı gibi çok boyutlu bir kavramdır. Sürece, mekâna, insan ilişkilerine vs. göre farklı tanımlamalar vermek mümkündür. Kimlik belirlemek konusunda kentlerde tıpkı insanlar gibidirler. Bu bağlamda her kentte farklı ölçek ve yorumlar kendine özgü nitelikler taşır ve kimliğini oluşturur. Kent kimliği, geçmişten geleceğe uzanan bir sürecin ortaya çıkardığı, kültürel, fiziksel tarihsel, sosyo-ekonomik ve biçimsel faktörlerin birikimidir.

Kent kimliği uzun bir zaman içerisinde doğal çevre verileri, tarihi, kültürü, ve onu diğer kentlerden farklı kılan tüm özelliklerinin toplamı vasıtası ile biçimlenmektedir.

Tolstoy'un, Balzac'ın, Gogol'un, Dostoyevski'nin, Chopin ve Tchaikovsky'nin yazınsal ve sanatsal kimlikleri gibi, kentlerin de, mekânsal, fiziksel, toplumsal ve kültürel bir bütün oluşturan, kendine özgü kimlikleri vardır. Bir kentin kimliğini oluşturan onun kültür varlığıdır. Kültürüne katkıda bulunan ise kentin kimliğidir.

Kentin doğal profili; sosyo-ekonomik profil ve insan eliyle yapılmış mekân profili ile bir bütünleşmenin değerlendirilmesi ile oluşur. Belirgin özellikleri, kent kimliğini oluşturur ve öne çıkarır. Bu özellikleri; kent'in iklim verileri (Londra'nın sisi), coğrafi özellikleri (İstanbul boğazı, Venedik kanalları), insanlar tarafından yapılan anıtsal binaları, (Mısır piramitleri, Kremlin sarayı, Manhattan gökdelenleri vb.) oluşturabilir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Londra'da Sis, Venedik Kanalları, Mısır Piramitleri (URL-2)

Kent kimliğini oluşturan elemanlar; doğal, beşeri ve insan eliyle yapılmış çevreden kaynaklanan elemanlar açısından değerlendirilebilir.

Kentler coğrafi yerleşimine göre değişik doğal çevre verilerine sahiptirler. Dolayısıyla doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları vardır. Doğal çevre verilerini topografya, bitki örtüsü, jeolojik durum, su ögesi, genel konum gibi unsurlar oluşturur. Kentleri farklı kılan ve birbirinden ayıran da işte bu faktörlerdir. Kent kimliğinin korunması demek, doğal çevre verilerinin iyi analiz edilmesi, iyileştirilmesi, vurgulanması ve güçlendirmesi demektir. Bu aynı zamanda kentsel algılanmaya da olumlu bir fırsat sağlar. Birey ve toplum gibi kimlik elemanları beşeri çevreden kaynaklanmaktadır.

Çevrenin, bireyin kimliğinin oluşumunda ve olgunlaşmasında etkisi vardır. Grup ve toplumun kimliğini oluşturan bireysel kimlik, bireyin yaşamışlıkları, tüm algıları, bilgileri, deneyim ve davranışları, beklentileri ve tahminleri, istekleri, hırsları, ayrıca içerisinde bulunduğu toplumsal, gelenek, inanç ve beklentileri ile oluşur. Dolayısıyla, demografik yapı, (nüfus büyüklüğü, yoğunluğu, yaş grupları, yapısı) ve kültürel yapıya yönelik alt elemanlardan oluşan, kimlik elemanları beşeri çevreden kaynaklanıyor.

Şehirlerde süregelen insan ihtiyaçlarından kaynaklanan eylem alanları ve bu eylem alanlarının karşılıklı ilişkileri ile biçimlenen, insan eliyle yapılmış objelerden oluşan kimlik elemanları, yapma çevre elemanlarıdır. Kent dokusu içerisinde, konum ve anlam faktörlerinin etken olduğu yapma çevre elemanları, nesnenin formu, strüktürü, simgesel durumu, kullanılan malzeme gibi açılarının oluşturduğu görsel etki, görüntü faktörünü meydana getirir.

Nesnenin doğal çevre elemanları, kent eylem alanları ve diğer yapma çevre elemanlarıyla ilişkisi açısından bulunduğu özgün yer ve konumun oluşturduğu etki, konum faktörüdür. Nesnenin işlevsel önemi veya şehrin tarihi gelişme sürecinde kazandığı anlamın özgün, sembolik değerinin oluşturduğu etki ise anlam faktörünü oluşturur (Ocakçı, 1994).

Kent kimliğini oluşturan öğelerin belirlenmesi için, öncelikle çevrenin doğru bir şekilde tanımlanması ve algılanması önemlidir. Kent kimliği belirlenirken, doğal çevre,

toplumsal yapı, sosyo-kültürel yapı ve yapma çevrenin karşılıklı ilişkileri bir bütün olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

Kentsel koruma politikası ve koruma anlayışı içerisindeki öğeler, kentin profili, kentin kimliği ve kentin imajı özellikleridir. Hedef bu öğeleri tek tek korunması değil bir bütün olarak çevreleri ile etkileşim içinde korunmasıdır.

Toplumun oluşturduğu kimlikler her dönemde geçmişten öğeleri, o öğelerin yeniden yorumlanmalarını ve tamamen yeni öğeleri içermektedir. Sosyal ilişkiler, teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda kent kimliği sürekli olarak tanımlanmakta ve üretilmektedir.

Bir kentin kimliğinin oluşumunda tarih önemli bir etkidir. Tarihi binaların kent dokusuna hâkim olduğu kentlerde üretilen yeni binaların mimari kimliği mevcut yapıyı çevreden etkilenmektedir. Dünyada önemli kentlerde nitelikli tarihi binaların yanı sıra önemli çağdaş binalar da tasarlanmaktadır. Bu açıdan kent kimliği zamanla oluştuğu gibi zaman içerisinde değişim de gösterir. Değişim, kimliğin sürekliliğini sağlayan bir yeniden yorumlama durumudur ve zamanın gereklerine göre geçmişten aktarılan her değeri güncellemeyi içerir (Balcı, 2005).

Özetle, kent kimliği, doğal çevre koşulları, tarihsel gelişim süreci içinde kazanılmış olan sosyo-ekonomik ve kültürel çevre koşullarından kaynaklanan tüm farklılıkların, niteliklerin toplamı olarak tanımlanabilir. Bunun yanı sıra kent kimliği sürekli değişim içerisinde gelişen ve iletişim içerisinde olan toplum ilişkileri sonucu devamlı olarak yeniden tanımlanabilir.

2.4. Kent İmajı

İmaj, bir kişi veya kurumun diğer kişi veya kurumların zihinlerinde bırakmış olduğu anlayış ve izlenimlerdir. Kişisel imaj, giyiminiz, davranışlarınız, konuşma beceriniz, görgü ve nezaket kurallarını uygulayışımız ile bütün olarak değer bulan toplum tarafından algılanma biçiminizdir. Kavram olumlu ya da olumsuz anlamlar

taşıyabilmektedir. Bu tamamen yaşanan olaylar ya da verilen tepkilerle ilgilidir. Yapılan araştırmalara göre ilk 30 saniye içerisinde bırakılan imajı değiştirmek kolay değildir.

Kentler de kişiler gibi imaja sahiptirler. İmaj kavramında bahsedilen etki olgusu kentler içinde geçerlidir. Kent imajı, kentin genel görünümü ve yaşam tarzıdır. Bu imajı etkileyen en önemli öğeler kent mimarisi, yaşam biçimleri ve oradaki insanlardır. Kentin sokakları, caddeleri, parkları, kamusal alanları, insanların giyimleri ve davranış biçimleri ilk izlenimleri yaratmakta, böylece kent ile bir bütünleşme sağlanmaktadır. Değişen canlı ve cansız tüm varlıklara anlam katan ve kentin sınırlarını çizen mekân, zaman, hareket kavramlar bütünü kent imajını oluşturur.

İmaj kavramında bahsedilen, bir nesnenin üzerimizde bıraktığı etki olgusu, kentler için de geçerlidir. Bir kentin görüntüsü, o kentle ilgili ilk izlenimlerimizi oluşturur. Kent anlamsız bir yığın değil, zaman boyutu üstünde tutunmuş bir organizmadır ve kent imajı, hareket edebilen ve edemeyen her şeyin ortak devinimidir (Çizgen,1994). En genel anlamda, kent imajından anlaşılan, o kentin genel görünümüyle yaşam tarzıdır.

Kent imajı, kentte yaşayan biri için farklı, kentte bulunmayan ancak onu medya üzerinden ya da başkalarından duyan turist için ise tamamen farklı olabilir. Özellikle küreselleşmeyle beraber bilgiye ulaşım kolaylaştığından kent imajı kenti gezip görmeyen birisi için gelişen önyargılardan oluşmakta ve kendi imajını belirleyebilmektedir. Kent aktörlerinin özellikle üzerinde durduğu kentleri çekim haline getirecek, cazip imajlar arama çalışmalarıdır. Bu imaj yaratma sürecinde mimarlık ve mimari ürün önemli bir araç olmaktadır.

Günümüzde küreselleşme sürecinde kentlerin çoğunda yaşanan yapılanma eğilimleri, kentler arasındaki farklılıklar hızla azalmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin mekâna etkisinin en temel göstergesi, çağımızda farklı coğrafyalardaki kent parçalarının kendi yerel özgünlüklerini kaybederek bir birine benzemesidir. Bunun sebebi aynı malzeme ve teknolojileri kullanarak, benzer mimari eğilimlerle üretilen yapıların yaygınlaşması halidir.

Kamusal mekânlarda ortak kimlikler, toplumsal olarak inşa edilirken, aynı zamanda toplumsal yaşamın mekânsallığı da kurgulamaktadır (Polatoğlu, 2008). Bu durumun küreselleşmeyle kaybedilen kimliğin yeniden oluşturmasında önemli bir etkisi vardır. Örneğin, Paris’i modern mimarlık gündemi içerisinde tekrar öne çıkaran “Büyük Projeler” son yıllarda doğrudan devlet eliyle yapılan en kapsamlı binalar bütünüdür. Bu proje kapsamında Paris’e birçok ilgi çekici ikonik yapı inşa edilmiş, kent kimliği bu çağdaş ve etkileyici binalarla güçlendirilmiştir.

Mimari ürünün kimlik oluşumuna katkıları incelendiğinde, özellikle mevcut binalardan farklı, şaşırtıcı biçimlenişleriyle ve dikkat çeken tasarımlarıyla öne çıkan tek yapı ölçeğinde de oldukça etkili sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Burada verilebilecek en güzel örnek ise İspanya’da bulunan Frank Gehry’nin Guggenheim Bilbao Müzesidir (Şekil 2.3). Şimdilerde İspanya’nın en çok turist çeken kentlerinden biri olan Bilbao, 1980’lerde müzenin yapımından önce ekonomik açıdan geleneksel sanayi birimlerine bağımlı küçük bir kentti.

Gehry’nin müzesi kentin imajını ve kimliğini tamamıyla değiştirerek, Bilbao’yu mütevazı bir sanayi kentinden, özellikle mimari turistik gezilerin vazgeçilmez durağına dönüştürmüş, bu durum mimarlık literatüründe ‘Bilbao Etkisi’ olarak kavramlaştırılmıştır. Günümüzde hem kent aktörleri hem de mimarlık eleştirmenleri arasında oldukça popüler bir kavram olan ‘Bilbao Etkisi’, kentsel tasarımın, kentsel mekân morfolojisinin ve kentsel turizmin, kent kimliği üzerinde ne kadar büyük bir güç oluşturabileceğini vurgulamak için kullanılmaktadır.

Şekil 2.3. Guggenheim müzesi (URL-3)

2.4.1. İkonik Mimarlık

İkon kelimesi bir birine benzeyen birkaç anlam taşımaktadır. İlk olarak ikonlar dini temsil eden tasvirlerdir. İkon özellikle Ortodoks, Katolik ve Doğu Ortodoks olmak üzere Hıristiyanlıkta, kutsal kişilerin ve ya İncil'deki, kilise tarihindeki, olayların, duvar mozaik veya ahşap üzerine yapılmış temsil tasvirleridir. Yunancadan çevirisi; tasvir, görüntü anlamına gelmektedir. İkonlar tarihi, doktrini, ahlakı ve teolojii öğretmeyi de amaçlar. Kilise binasının dekorasyonunda önemli rol oynarlar. Hasol (2005), ikon kavramını “Ortodoks Hıristiyanlığında, hem tapınmak hem de dini halka öğretmek amacıyla yapılmış kutsal tasvirlerdir” biçiminde açıklamaktadır (Şekil 2.4).

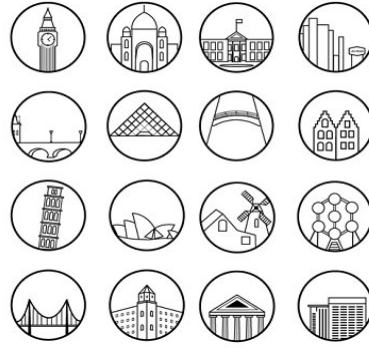

Şekil 2.4. Ortodoks kilisesi tarafından dini öğretmek amaçlı yapılmış ikon örnekleri (URL-4)

İkon sözü genel anlamıyla sembol sözüne yakındır. Yalnız sembol kelimesi daha belirgin figüratif öğeler içerir. Sembol genellikle soyut fikri işaretler, ikonsa ürünleri ve bireyleri içerir” (Caygill, 1995).

Teknolojide de bu kavram kullanılmaktadır. İkon, Bilgisayar ekranında, bilgisayara talimat vermek için fare ile tıklanan (=press), küçük resim ve ya sembol anlamına gelmektedir (Cambridge Dictionary).

İkon artık din dışındaki kavramların temsili olabilmektedir. Örneğin günümüzde, Sidney Opera Binası gibi kent ikonları kentleri temsil eden mimari öğelerdir (Maralcan, 2006) (Şekil 2.5, 2.6).

Şekil 2.5. Kent ikonları (URL-5)

Şekil 2.6. Sydney opera binası ve onun sembolü (URL-5)

Kavramın teknolojide daha güncel bir kullanımı ise ilişkilendirme üzerinedir. Bilgisayar ekranında bulunan semboller, biçimleniş olarak simgelediği şeyin görevine atıfta

Bulunmaktadır. Örneğin, dosya ikonu, geri dönüşüm kutusu ikonu vb.

İkonik mimarlık kavramını doğru tanımlayabilmek için öncelikle ikon kavramını ele aldık. İkon kelimesinin, dini, teknolojik, sanatsal pek çok anlamı ve yan anlamı vardır. İkonik binaların taşıdığı anlamlar da aslında, kavramın çok farklı alanlara işaret eden anlamlarında saklıdır. Tüm bu anlamlar, günümüzde neden bazı binaları ikon olarak adlandırıldığımızı açıklamakta faydalı olacaktır.

İkonik binalar, ikonik objelerin (İsa'nın Bizans resimleri gibi) ve ikon kavramının felsefi tanımının (bazı ortak unsurlar kullanılarak bir şeyi işaretle betimleme veya temsil etme) her ikisinin de birçok özelliğini kendi bünyesinde bir arada bulunduran binalardır (Jencks, 2005).

Mimarlık ikonu, kültürel ya da zamansal açıdan sembolik özel anlamlar yüklenmiş estetik bir bileşen, bir öğedir. İkonu yaratan unsur, şöhretin, estetik kalite ve simgesellikle benzersiz birleşimidir (Sklair, 2006).

Mimari ikon çeşitli anlamların yardımıyla ortaya çıkmaktadır. İkonik yapının mevcut dokudan ayırt edilerek yoğun bir imaja, simgesel ifadesi yüksek bir biçime sahip olması gerekir. İkonik yapı aynı zamanda güçlü olabilmesi için önemli simgeler, çağırışımlar içermelidir. Tüm bu özellikler ikonik yapının topluma konu oluşturup, insanlar için anımsanır olmasına sebep olmaktadır.

Bu tanımlamaya örnek olabilecek binaların başında Birinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen ve modern mimarlığın simgelerinden olan Le Corbusier'in Ronchamp'taki küçük kilisesi gelir (Şekil 2.7).

Şekil 2.7. Le Corbusier' in Ronchap' taki kilisesi (URL-6)

Görkemli binalar toplumlar üzerinde her zaman büyük etki yaratmıştır. Anıtsal binaların ortaya çıkmasında her çağa göre değişen değer yargıları neden olmuştur. Tasarımlarının eşsizliği, muhteşem görünümleri, kent silüetine etkileri bu binaları zamansız kılmıştır. Bu binalar bazen dinin, büyük bir aşkın bazense teknolojik gelişmenin, bilgeliğin sembolü olmuş, ait oldukları kentten bile daha ünlü olmayı başarmışlardır.

Kentsel silüete hüküm eden ilahi güce ya da devlete adanmış anıtlar, kentlerin oluşumundan bu yana daima inşa edilmişlerdir. Kamusal alanlar kentsel yaşam için röper noktaları olarak işlev görmüşse, anıtsal binalar otoriteyi temsil etmiştir. Mimarlık otoritenin de idaresinde olabilen toplumlar üzerinde etki yaratan sanat alanıdır.

Görkemli mimari binalar günümüzde olduğu gibi eski devirlerden beri toplumların ilgisini kazanmışlardır. Simgesel çağrışımlar içeren ikonik binalar aynı zamanda otoriteyi de simgelemeyi amaçlar. Firavunların kendi güçlerini ve otoritelerini simgeleyen piramitler buna en iyi örnektir.

Dünyanın yedi harikasına dönüşen, üçüncü yüzyıldan ayakta duran Rodos Heykeli ya da Piramitler gibi binalar günümüzdeki ikonik binaların ataları sayılmakta.

Günümüzde birçok ikonik yapı mevcuttur. Tarih boyunca, aynı anda bu kadar çok ikonik yapının bulunması benzersiz bir durum olsa bile, bu pratik çok eskiye dayanmaktadır. Mimarlar ve mühendisler her zaman sıra dışı tasarımlar arayan, zengin işverenlerle karşılaşmışlardır (Jencks, 2005).

Anıtsal binalar otoriteyi temsil etmiş ve kamu kentsel yaşamı için kentsel röper noktaları olarak işlev görmüştür. Bu binalar, temsil ettikleri otoritenin gücü sürdüğü sürece, görkemle ayakta durmaya adanmışlardır. Fakat günümüz modern ikonları birçok açıdan anıtlardan farklıdır. Tarihsel anlamda mimari ikon üretimi din ve devlet odaklı gerçekleşirken, küreselleşme süreciyle beraber ikonik biçimler giderek tüzel kişiliklerin kontrolü altına girmiştir (Sklair, 2006).

Bu nedenle tarihsel ikonik binalardan farklı olarak modern ikonik binaların mimari biçimlerinin benzeri görülmemiştir. Küreselleşme olgusuyla beraber tanrıya verilen değer yerini, zamanla paraya ve teknolojiye bırakmıştır. Katedrallerin 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren artık yeni görevi tanrıya değil paraya, teknolojiye ve yeniliğe ev sahipliği yapmak olmuştur.

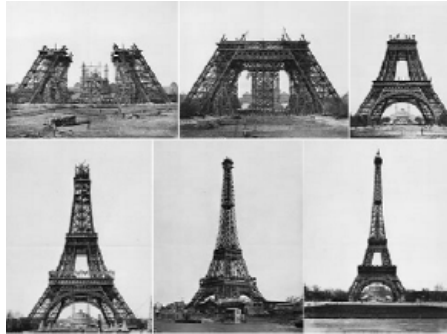
Günümüzde bankalar, fabrikalar, tren istasyonları, su kuleleri, v.b. birçok binalar teknolojik yeniliklere, para akımına ve endüstriyel üretime adanmıştır. Bankalardan fabrikalara, pompalama istasyonlarından su kulelerine, otobüs ve havaalanlarından tren istasyonlarına kadar yeni simgesel binalar dizisi yaratılmış ve bu binalar para akımına, teknolojik yeniliklere ve endüstriyel üretime adanmıştır.

Kentsel silüete hükmetmeye başlayan bu yeni simgesel binalar, kentsel röper noktaları olarak, çok geçmeden, belediye binaları ve dini binalarla yer değiştirmeye başlamışlardır. O dönemde inşa edilen binalar için gelenekselci mimari dil seçiliyordu. İnşa edilen yeni binalar hemen hemen eski anıtların kopyasıydı. Genelde kilise ve belediye binaları için kullanılan Gotik ve Neo-Klasik stiller aynı zamanda tren istasyonları ve bankacılık kurumları içinde tercih edilen mimari stildi. Binalar işlev itibarıyla geleceğe adanmış, yenilikçi olsa da mimari biçim şekli olarak geçmişin sembollerinden kullanılıyordu. Bu dönem için en iyi örnekler İngiltere Bankası (The Bank of England) ve Philadelphia'daki Fairmount Su Şebekesi Binasıdır. (Fairmount Waterworks), (Şekil 2.8).

Şekil 2.8. İngiltere Bankası (URL-6)

Geleneksel toplumlar için güzellik tanımlanması klasik olduğundan yenilikçi, sıra dışı binalar her zaman hoşgörülle karşılanmamış, tam aksine soğuk bakılmıştır. Bu duruma ilk yapıldığı zamanlarda Paris halkının nefret ettiği Eiffel kulesini örnek gösterebiliriz. Buna sebep tasarımın biçimi ve yeni malzemelerin kullanılmasıydı. Bu yüzden 19. yüzyılda inşa edilen kentsel anıtlarda radikal değişiklik görülmemektedir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9. Eiffel Kulesi yapım aşaması (URL-7)

Gücün kentsel alandaki göstergesi olmuş yeni biçimdeki bu anıtlarda, tarihi anıtlardan çok fark yoktu. 20. yüzyılın “biçim işlevi takip eder” ilkesine uyan ilk Modernist kurumsal binası AEG’nin, Peter Behrens tarafından Berlin’de 1910 yılında tasarlanmış olan Yüksek Gerilim fabrikasıydı (Şekil 2.10.).

Şekil 2.10. AEG’nin, Peter Behrens tarafından tasarlanan Yüksek Gerilim Fabrikası (URL-8)

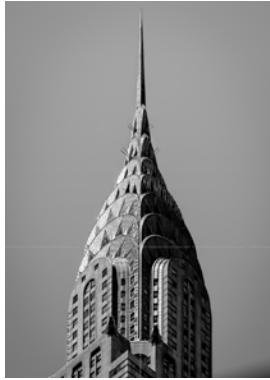
Tarihi şartlar mimarinin gelişimini ve değişimini her zaman etkilemiştir. Böyle tarihi şartlardan olan II. Dünya Savaşı’nın ardından, milyonlarca insanın evsiz kalması durumu yenilikçi, daha fonksiyonel, maliyetli, uluslararası tanınma ve mimari ödüller kazandıracak barındırma projelerini gerektirmiştir. Bu gereklilik yeni malzemeler kullanılması, modernist estetiği öne süren projelerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu şartlar mimarlar için yeni tecrübe edinme şansını ortaya çıkarmaktadır. Le Corbusier’in “içerisinde yaşamak için makineler” hayali ile tasarladığı Marsel’de’ki (1947-1952) ve Berlin’deki (1956-1959) Unites d’Habitation’u verimli ve işlevsel yaşama imkânını sağlayan, heybetli bloklar inşası ile gerçeğe kavuşmuştur (Şekil 2.11). Bu dönemde devletin rolü azalmakta, yerini kentsel yenileme ve özel sermaye tutmaktaydı.

Şekil 2.11.Unites d'Habitation'un binası (URL-9)

Artık 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan erken ikonik binaları küreselleşmenin etkisi ile, kurumsal şirketler için bir nevi logo işlevi taşımaktaydı. Zengin iş adamları tarafından yaptırılan bu binalar, mimarların uygulamalarını ve fikirlerini gerçekleştirmeye imkân veriyordu. İş adamları isimlerini yüceltmek amacıyla kentsel alana kendilerinden iz bırakan üzerlerinde kendi isimleri yazılı binalar inşa etmişlerdir.

1926-1930 yılları arasında inşa edilmiş ve dünyanın en uzun binası (319.4m) unvanını almış Chrysler binası da zengin iş adamlarından olan Walt P.Chrysler'e inşa edilmiştir (Şekil 2.12). Böyle örneklerden olan New'Yorktaki Rockefeller center (1929-1940) başka iş adamının güçlü göstergesidir (Şekil 2.13). Bu gruba Singer Binası (The Singer Building), Ticaret Katedrali (The Cathedral of Commerce), binaları da iyi bir örnek oluşturur.

Şekil 2.12. Chrysler Binası (URL-10)

Şekil 2.13. Rockefeller Center (URL-11)

Gittikçe ikonik binaların işlevleri biçimlerinden daha önemli hale gelerek süsten arınmıştır. Buna ilk somut örnek 1958 yılında Mies Van De Rohe ve Philip Johnson tarafından tasarlanan Seagram Binasıydı (Şekil 2.14).

Şekil 2.14. Seagram Binası - New York (URL-12)

21.yüzyılda kent aktörleri yıldız mimarlar tarafından kamu özel binaları tasarlamakta, kentlerin logosu haline gelmeye başlamaktaydı. İkonik binaların sayı hızla artmışsa da birçoğu beklenen ilgiye ulaşamamaktaydı. Yeterince başarılı olmamalarının sebebi biçim ve boyutun tek başına yeterli olmamasının göstergesi olmuştur. Kentsel silüete hükmetmelerine rağmen kamu alanıyla ilişkisinin sıkıntılı oluşu binaların ikonik olmasına yetersiz kalmıştır. Tarihi anıtlardan farklı olarak çevresiyle bağlantıları oldukça zayıf kalmaktaydı. Kamu alanıyla ilişki kurmadan, sokak kotundan koparak kentsel mekânlarda problemlere neden olan yapı, ikonik olarak yetersiz kalmaktaydı.

Medyanın desteklediği binalar kültürel ikonlara dönüşmüş, toplum tarafından da manevi değer kazanmıştır. Buna en iyi örneklerden biri ilk kez 1933 yılında King Kong filminde

ekranlarda görülmesiyle New York'un simgesine dönüşen Empire State binasıdır (Şekil 2.15).

Şekil 2.15. Empire State binası(URL-13)

King Kong filminden bir sahne ve lego tarafından üretilen oyuncak 1970'lerden sonra, erken ikonik binalar, modernist estetikten uzaklaşmış ve sadece yükseklik için değil, aynı zamanda yenilikçi tasarım özellikleri için de yarışarak, değer kazanmaya başlamışlardır (Domosh, 1992). Teknolojik tasarımı ile Lloyd's Binası (1979-1984, Richard Rogers) Londra silüetindeki en yüksek nokta olmasa da; yenilikçi formu ve estetik tasarımı ile oldukça etkili bir duruşa sahiptir (Şekil 2.16).

Şekil 2.16. Lloyd's binası (URL-14)

Aynı şekilde New York'taki Lipstick Binası (1986, Johnson ve Burgee), yine Londra'da konumlanan Swiss Re Kulesi (2004, Fosters and Partners) ve Barcelona'da bulunan şehrin su şirketinin yeni merkez ofisi olan Torre Agbar (2002-2004, Jean Nouvel) son dönem dikkat çeken örneklerdendir. Genellikle şirketlerin merkez ofisi

olarak görev yapan bu binalar, eski kamu anıtlarıyla bilinçli bir şekilde yarışmakta ve açıkça kentsel silüete hükmetmektedirler.

Sonuç olarak otoriteyi yücelten, anıtsal inşa fikri ve uygulaması medya ve genel kanıya rağmen yeni değildir. İkonik yapı üretiminde değişen, toplumun bu tip binaları algılamasındaki farklılıklar ve projeleri fonlandırıran güç unsurlarıdır. Bu farklı anlam altında yatan itici kuvvetler ise küreselleşme süreciyle oluşmuştur.

2.5. Küreselleşmenin Kent İmajı ve Kimliğine Etkisi

Bu kısımda ilk önce küreselleşme kavramını ele alınacaktır. XIX. yüzyılın kavramı sayılan küreselleşme siyasetten ekonomiye, sosyal politikadan kültüre hemen hemen her alandaki değişimi ifade etmektedir. İlk olarak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980'lerde sıkça kullanılmaya başlanmış, 1990'lı yılların ise anahtar sözcüğü haline gelmiştir (Bozkurt, 2000).

İngilizce “globalization” kavramının anlamı, dünyanın tek bir yer olarak algılanması, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni etkileşim ve ilişki şekillerinin ortaya çıkmasıdır. Kanadalı Sosyoloji profesörü Marshall Mc Luhan (1968)'a göre: “küresel köy” kavramı ile tanımlanan küreselleşme süreci, tüm dünya insanların bir kabile gibi yaşamaları ve uzakta yaşayan çeşitli olayların herkes tarafından bilinmesini ifade etmektedir.

Küreselleşme süreci: toplumsal, ekonomik, siyasal ve daha birçok alanı etkileyen bir süreçtir. Küreselleşmenin en belirgin etkisi kentler üzerindedir. Kentin yapısını, kimliğini, anlamını, çevre değerlerini, imajını etkileyebilmektedir. “Küresel kent” denildiğinde yüksek gökdelenlerin, çok simgelerin, kalabalık ticaret mekânlarının, bir arada olduğu, markaların egemenlik ettiği bir mekân akıla geliyor. Küresel kentte tekdüze tüketim kültürü egemenlik eder. Dolayısıyla büyük şirketlerin, markaların egemenlik ettiği kente dönüşür. Ve bütün bu dönüşümler kentin öz kimliğinin yok olmasına sebep olur. Bu sebeptendir ki, günümüzde kentler sosyal kültürel yaşamı şekillendirir ve dünyayı yönlendirir merkezler haline gelmişler. Toplumların özelliklerini

yok eden, onları aynılaştıran bu olgu kentlerimizi de, belli bir modele uygun yapılandırmaktadır.

En genel tanımıyla küresel kent, sermaye hareketleri sonucuyla değişime uğrayan kenttir. Son yıllarda ekonomisiyle, kültürüyle, sosyal ve siyasal yapılanmasıyla ön plana çıkan küresel kentler, bilgi üretilen ve bilginin hızla transfer edildiği merkezler olmaları nedeniyle aynı zamanda birer medya kente de dönüşmüşlerdir. Büyük kentlerde, televizyon kanallarının ve gazetelerin merkezlerinin yer aldığı, sokaklarda bulunan elektronik ekranlardan sürekli imajların (haberler, reklamlar, borsaya dair veriler) aktığı, iletişimin giderek daha fazla internet gibi elektronik ortama kaydığı bir yapı sunulmaya başlanmıştır (Sassen, 1991).

Tüm bu tanımlamalardan anlaşıldığı üzere küreselleşmenin en yoğun etkisinin kentler üzerinde olmasıdır. Dolayısıyla küresel kent yoğun imaja sahip bir kenttir. Kentin imajının oluşumunda, mimarının büyük etkisi vardır. Kentler bu imaja genellikle ikonik mimarilerin yapılması ile sahiplenirler. Mimarlığı sosyal, ekonomik, siyasi akımın doğal yansıması gibi anlayabiliriz.

Küreselleşmenin mimarlıktaki gelişimi Modernizm hükümranlılığı dönemine denk gelmiştir. Kurucu Modernist ideallerinde her zaman dünya çapında olmak hırsları vardır. Walter küreselleşmenin mimarlığa etkisini şöyle açıklamıştır: “Gelecekte yalnız bir dünya görüşü olacak bu da kristal mimarlıktır” (Walter, 1919).

Modernizm milli mimarlığı yoketmiş ve bu da kelimenin sadece modern olarak gibi tariflenmesini sağlamıştır (Adam, 2008).

Modernizm aynı zamanda, Kuzey Atlantik kültüründe oldukça özel fenomene dönüşmüştür. Bu batılı aydınlanma düşüncesinin: rasyonalite, bilimsel devrim, ilerleme ve geleceğin sonu gibi idealleri olan fikirlere dayanmış ve bu da küreselleşmeden haber vermiştir.

Çok kısa bir zaman diliminde, küresel tüketimciliğin homojenleşmesi, tüm dünyadaki şehir merkezlerinin homojen hale getirilmesinde paralellik taşıyordu (Russell, 1951).

Cam duvarlı ofis bloğu, mimarinin Coca-Cola'sına dönüşmüştür. Şimdi, tabela veya araç kayıt plakalarına atıfta bulunmaksızın, San Francisco, Osaka, Sao Paolo, Brüksel, Berlin ve Şangay'ın küresel konumunu tanımlamak mümkünsüzleşmiştir (Adam, 2008).

Küreselleşen ticari mimari, yeni yıldız mimarlarıyla tamamlayıcı bir ilişki geliştirmiştir. Star mimarlara Frank Gehry, Zaha Hadid, Daniel Libeskind, Jean Nouvel, Rem Koolhaas, Norman Foster, Santiago Calatrava and Renzo Piano gibi isimleri örnek gösterebiliriz.

Şehirler, ulusların ötesinde küresel yatırımları ve küresel turizmi çekmek için rekabet ederken, marka farklılaşması ve sembolik modernite aramaktaydı. Yeni mimarlık, Hollandalı eleştirmen Hans Ibelings tarafından "süpermodern" olarak adlandırılmıştır.

3. MİMARİ KİMLİĞİ ETKİLEYEN TEMEL ÖZELLİKLER

Kişisel anılar, duygular ve değerler için anlamlı ve anlaşılabilir mekân temel kavramlardandır. Lynch kimlik için iki önemli işlevi göz önünde bulundurmaktadır. Birinci işlev, kabullenmek duygusudur. Diğer yandan kimlik bize yargılamak imkânını vermektedir ve bize çevreyi anlayıp tahmin etmekte yardımcı olmaktadır. İkincisi ise kimlik çevresinin duygusal işlevidir (Ghotbi, 2008, s.10).

Mimari tasarım basit sanılmaktadır fakat yeterince zordur. Mekân yaratmak kolay görünür ama aslında çok derin ve karmaşıktır. İnsanların çevreden etkilendiği kanıtlanmıştır. İnsan doğal çevreye müdahale eder ve yaşayabildiği yerlerde yapay çevre yaratıp inşa eder. İnsanın mimari çeşitli mekân yaratmak için çevreye müdahale türleri tarih boyunca değişmiştir (Zadeh, 2011). Zaman açısından, kimliğin sürdürülebilir ve dinamik yönleri vardır. Kimlik sadece sabit bir statüye sahip olsaydı, mimarlık tarih boyunca tutarlı bir sürekliliğe sahip olurdu. Ancak insan kimliği gibi mimari kimliğin de her tarihi çağda sabit ve dinamik yönleri olmuştur. İnsanlar kendi iç motivasyonlarına ve çevresel işlevlerde ya da fiziksel çevrede değişiklikler yaparak kendi mimarilerini anlamlandırmaktadır. İnsanın ilk olarak kabul ettiği fiziki çevrenin, biçimini ve yapısını eylemler ve olaylar sağlar. Daha sonra şekillerin, seviyelerin ve formların özellikleri dikkat çeker ve algılanır.

Torabi (1988)'ye göre mimari kimliği etkileyen önemli etkenler, mekânsal organizasyon, zamansal organizasyon, anlamsal organizasyon, binanın biçimi, malzemesi, bağlam ile ilişkisidir. Araştırmalardan elde edilen sonuca göre buraya ikonik olma özelliğini de ekleyip, seçilen binaları 8 başlık üzerinden analiz edilmiştir.

Mekânsal Organizasyon , Zamansal Organizasyon, Anlamsal Organizasyon , Binanın Biçimi , Malzemesi , Bağlam ile İlişkisi , İkonik Olma Özelliği

3.1. Mekansal Organizasyon

“Bir nesnenin mahiyetini, yani aslını ve iç yüzünü sadece bu nesnenin ‘kendisi’ itibariyle anlayamayız. Her nesne, ait olduğu mekânın şartları ve imkânlarına tabi olarak ‘meydana gelmiştir’. Bu bakımdan, bir nesnenin mahiyetinin ne olduğu sorusu, bu nesnenin mekânının mahiyetinin ne olduğu sorusu ile iç içedir.” (Koç, 1994, s. 13).

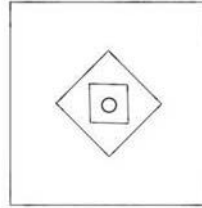
Mimarlıkta Estetik adlı kitabında, Jorg Kurt Grutter, mekân kavramının üç tür coğrafi alan, yaşam alanı ve mimarlık alanı olarak ayrıldığını belirtmiştir. Algı açısından, ilki doğrudan anlaşılabilir olmayan öznel alandır. Yaşam alanı yarı öznedir ve öz niteliklerinin bazıları doğrudan anlaşılırken, birçoğu bilgiye dayalı olarak bilinir. Üçüncü alan nesnel olarak algılanabilir, doğrudan tanımlanabilir ve tanımlayıcı unsurları vasıtasıyla fark edilebilir. Gerçekte, mekân, tanımlayıcı unsurlar tarafından tanınabilir bir sistemi sunan belirli ilişkilere sahip nesnel kümesidir. Uzay, doğada şekilsizdir ve form bileşenleri ile tanımlanır. Gerçekte, mekân, mimarlık unsurları tarafından kapatılmaya ve örgütlenmeye başladığı zaman ortaya çıkar ve bu türler arasındaki ilişkilerin bir fonksiyonu olan mekânın karakteri oluşur.

Amos Rapoport (2003)'a göre, Amerikan şehirlerinin tasarım sistemi Fransız halkı için herhangi bir biçim ve disiplin içermemektedir. Amerikalılar da İslam şehirleri hakkında benzer bir düşünceye sahiptirler. Azerbaycan mimarisinde de okullar, evler, camiler, marketler, banyolar vb. farklı kullanımlarda mekânsal organizasyonlar farklıdır. Kimlikli mimarinin bir tasarım sistemi ve mekânsal organizasyonu vardır.

Mekânsal organizasyon, elemanlar arasındaki iletişimin sıklığını ve türünü belirleyen belirli bir hedefe ulaşmak için mekânların tasarımını ve yerleşimini içerir. Bu organizasyon mekânların sırasını ve konumunu belirler. Organizasyon türündeki farklılıklar mekânlar arasındaki anlamsal ilişkilerde farklılıklara yol açar. Bu semantik ilişki ve mekânsal organizasyon, kültür ve uygulamalarda farklıdır. Her kültürün mimarisinde; geçit, vakum vb diğer mekânsal kavramların kullanımı farklıdır. Kültür kimliğe yönelik binanın inşasında anahtar olabilir. (Nezhad, 2003,s.2)

Francis Dk. Ching (2016) ya göre Mekânsal organizasyon aşağıdaki çeşitleri vardır
Mekânsal Organizasyonun çeşitleri;

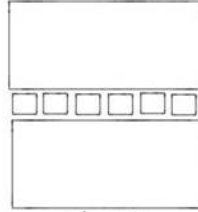
Merkezi Organizasyon: Etrafında belirli sayıda ikincil mekânın gruplandığı, merkezi baskın bir mekândır (Şekil 3.1).

Centralised

Şekil 3.1. Merkezi Organizasyon

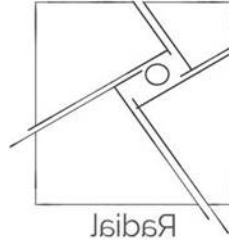
Çizgisel Organizasyon: Tekrarlanan mekânlardan oluşan çizgisel bir ardışıklıktır (Şekil 3.2).

Linear

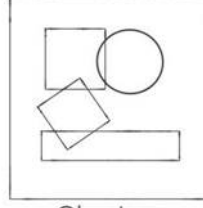
Şekil 3.2. Çizgisel Organizasyon

İşımsal Organizasyon: Çizgisel mekân organizasyonlarının ışımsal bir tarzda dışa doğru uzandığı merkezi bir mekândır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. İşımsal Organizasyon

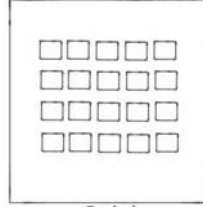
Kümelî Organizasyon: Ortak görsel karakter ya da ilişki paylaşımına veya yakınlığına göre gruplanan mekânlardır (Şekil 3.4).

Cluster

Şekil 3.4. Kümeli Organizasyon

Gridal Organizasyon: Strüktürel grid ya da başka üçboyutlu çerçevede örgütlenen mekânlar (Şekil 3.5).

Grid

Şekil 3.5. Gridal Organizasyon

3.2. Zamansal Organizasyon

Zaman kavramı farklı kültürlerde farklı algılanır. İnsanlar mekân ve zaman içerisinde yaşamaktalar. Bu neden ile çevrenin de zamansal yönü vardır. Değişiklikler zaman geçidi ile bağlıdır. İnsanı çevreleyen doğa ve doğal çevre iklim etkisi ile zaman içerisinde sürekli değişebilmektedir. Modern mimarlıkta demir ve camdan inşa edilen binalar zamanla her hangi bir ilişkiyi inkâr etmekte (Jörg, 2004). Mimarlık kimlik ile zamanının mimarlığını temsil edip, devrinin sosyal ve fiziksel yapısını korumaktadır.

Doğa ve çevre beşeri hep günümüzdeki gibi değildi. Nehirler, dağlar ve vadiler zaman içerisinde şekil değiştirmişlerdir. İnsanoğlu onu çevreleyen doğanın değişimine bina inşaatı ile büyük etki göstermiştir. Zaman geçidi ve inşaatın değişim teknikleri uzun vadede sosyal ve kültürel yapı içerisinde değişmiştir. Böylece, belirli bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin miktarı, yapı alanlarında mimari kimlik kaybına yol açmayan bazı koşullara uymalıdır. Fiziki değişimler çoğu zaman sosyal ve kültürel değişimlerden

kaynaklanır. Bu nedenle, fiziki değişmeler sosyal ve kültürel yapıyı göz ardı etmeden gerçekleşmelidir, aksi halde mimari kimlik yok olacaktır. Bu sosyal ve kültürel yapıyı elemek insanoğlunun kafasını karıştırıp onu çevreleyen değişmiş kimlik karşısında aciz bırakır (Jörg, 2004).

Mimari süreklilik: Tasarım süreçlerinin geçmişle kurduğu ilişkiyi anlayarak mimari süreklilikten bahsedebiliriz. Tanyeli, tasarımın eyleminde hafıza önemini vurgulayarak, onun diri uyanıklık içerisinde yapılamayacağını belirtmiştir. Zihni sıfır hafızaya aldıkları zaman yeni sözler söylemenin mümkün olacağını düşünen mimarları şöyle değerlendirir: "Aksine doğuşumuzdan itibaren öğrenmeye başladığımız, okullarda, fakültelerde, belleğimiz, sayısız mecrada görerek koşullandığımız biçim dağarları, söylemler, streotipler ve kalıplar sayesinde tasarlarız." (Tanyeli, 2011: 17-18).

Aldo Rossi "Autobiografica Scientifica" kitabında geçmişinden bu yana gördüğü, deneyimlediği nesnelere sıralar ve tüm bunları sonraki yıllarda yaptığı tasarımlarda nasıl dışa vurduğunu aktarır. Mimar olsun ya da olmasın her birey çocukluğundan beri gözlemlediklerini biriktirerek bir bilinçaltı deposu oluşturur ve mimari binaları kendi depolarındaki veriler ile kıyaslayarak algılarlar (Rossi, 1983). Dolayısı ile toplumsal verilerini ve yerel verileri gayri ihtiyari uygulatırlar. İnsan ve yapı arası anlamsal bir süreklilik oluşturmak için, belleğimizde yer eden bu verilerin yeni olan her süreçte sıfırdan ele alınarak çağdaş ve akılcı yaklaşımlarla uygulanması gerekecektir.

Modernlik: Modern kelimesi, yeni anlamını taşımaktadır. İlk olarak 5. Yüzyılda Latince "modernus" olarak alınan modern kelimesi Pagan anlayışından Hıristiyanlığa geçişi tanımlamak için ortaya çıkmıştır. (Habermas, 1994, 31-32) Mimarlıkta 19 yy. da ortaya çıkan bu kavramı, yenilikçiliği, ilerlemeyi öngörmektedir. Aynı zamanda geleneğin karşısında yer alan, her türlü değişimin ilerleme ile olması gerektiğini savunan bir düşünce sistemi olarak tanımlanmaktadır. Modernite kavramı devamsızlığı ön görür, dönüşüm, gelenekten kopuş ve değişimi kapsar.

3.3. Anlamsal Organizasyon

Her toplumun kendi ideolojisini temsil eden kültürü vardır. Geçmiş tarihsel olaylar, savaşlar ve zaferler ve bunun gibi diğer etkenler, toplum üyeleri için anlam paylaşımını oluşturmuştur. Çeşitli semboller, çeşitli kültürlerde kendine has anlamı vardır. Her mimari mekân toplumun özel fikirlerini yansıtır ve uygun görünümle onların sembollerine dönüşür. Mimarlık, binalarda somutlaşan ruhsal bir disiplindir (Hans, 1962).

Her bina kullanımına ve işlevine göre ayrıdır, burada verilen anlamsal yük kullanıcılar için anlaşılır olmalıdır. Her binanın anlamsal ve somut boyutu vardır. Somut boyut mimarlıkta simge aracılığı ile renk, biçim, ölçü ve diğer fiziki karakteristiklerle görüntülenir. Birçok bina malzemeleri belli karakterleri vasıtasıyla belli bir anlamsal özellikleri ifade eder. Örneğin taş yer çekimini, ağırlığı temsil eder, kırmızı ve mermer otantik ve zenginliği temsil eder. Kullanıcıların cami, kilise, gibi binalardan beklentileri hastane, konut ve okuldan beklendiklerinden daha farklıdır. Diğer yandan, eğer biz mekânı sabit olarak kabul edersek, düzen, ışık, renk ve mekân yeni duygu yaratır. Bu amaçla, uygun biçimin, rengin, malzemenin ve bunun benzeri öğelerin kullanılması gereklidir.

3.4. Binanın biçimi

Genel tasarım ilkeleri, tasarım sürecinde tutarlılık sağlayan mimari tasarım fikirlerini ve kavramlarını içerir. İdea (fikir) kelimesi eski Yunan kelimesi olup (idos) görmek anlamına geliyor. İnsan uygarlığının çeşitli aşamalarda dönüşümünde fikirler (ideas) büyük rol oynamışlardır (Rahimi, 2010).

Mimari, bir bina olmadan önce tasavvurdur. Mimarın meraklı zihni, çevreyi beş duyuyu kullanarak anlar ve yeni fikirlerini doğru araçları kullanarak mimari teorilerini değiştirir. Bunun dışında; mimarın zihni, geçmişte inşa edilen fikirleri, binaları çıkarma ve analiz etme yeteneği önemli bir yere sahiptir. Fikir, mimarlık problemlerini çözmek için bir araçtır. Fikri olmayan mimari ürünün, kültürel değeri yoktur.

Mimari kimlik ve özgünlük, dönemin kültürüne karşılık gelen yaratıcı bir fikre ihtiyaç duyar. Bir kimlikli mimarlığa duyulan ihtiyaç, geçmişte bazılarının başardığı ve bazılarının başarısız olduğu kavram odaklı ya da biçim odaklı mimari tasarım gibi farklı tasarım yaklaşımları yaratır. Ancak mimari tasarımdaki en önemli konu, kimliğe sahip bir mimariye ulaşmak için binanın ihtiyaçlarına uygun yaratıcı fikirlerin kullanılmasıdır. Mimari fikirlerin üretimi, bir biçim yaratır.

Bir sanat yapıtının izleyicisi ya da dinleyicisi, onu birleşik ve ayrıştırılabilir bir bütün olarak ya da bir form ve içerik bileşimi olarak bulur. Sanat eseri kelimelerden, seslerden, şekillerden, renklerden veya figürlerden ve alandan oluşur. Öte yandan sanatçının hayatından ve hayallerinden alınan gerçekleri olduğu gibi ifade etmeye çalışan bir özne de içerir (Soltani, 2010).

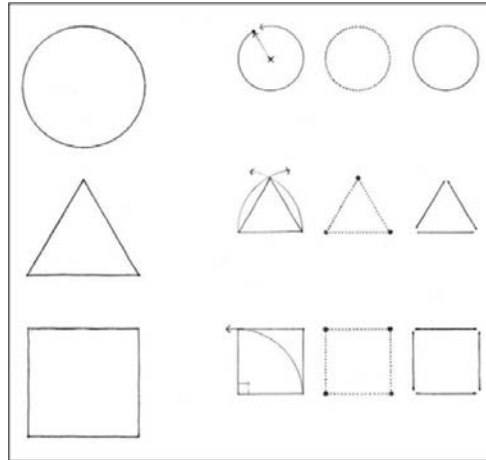
Mimarlık hakkında hayal gücü, şekil verilmeden gerçekleştirilemez (Falamaki, 2006). Görünen her şey, yerleşik veya nesnel ortamın en güncel izlenimidir. Doğru bir formun oranları, boyutu veya ölçeği vardır. Form zihinsel bir kavramdır (Soltani, 2010).

Bunu tanımlamak için düzenli veya düzensiz formlar oluşturabilecek çizgiler gibi unsurlara ihtiyaç vardır. Modern mimaride basit ve saf formlar ve postmodern mimaride ise anlamlı formlar popüler olmuştur. Kültürle uyumlu olanı seçmek önemlidir. Form dili uzun bir evrimle oluşmuştur.

Bir kültürün başarısı ve sürdürülebilirliği de geçerli bir resmi dile sahip olmaya bağlıdır. Biçimsel dil, tek bir kültürü temsil eden görsel belirtilerden türetilen bir dizi kavramdır. Form dilinde hızlı değişiklikler, zayıf kültüre sebep olabilir (Jörg, 2004).

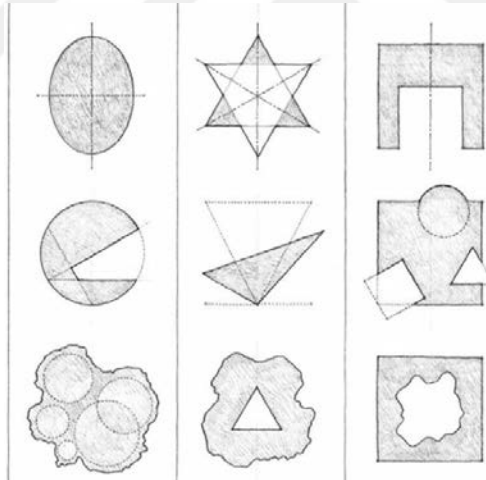
Her topluluktaki yapı formu, toplumun kültürel kavramlarını temsil eder. Yabancı unsurların girilmesi kültüre uyum sağlamayı reddederse, kimliği olmayan bir ürün yaratır ve mimar yapı formunu tasarlamada ve izleyici ile mantıksal bağlantılar kurmada başarılı olamaz. Binaların biçimleri aşağıdaki alt başlıklar üzerinden değerlendirilecektir.

- Asal Biçimler (Şekil 3.6).

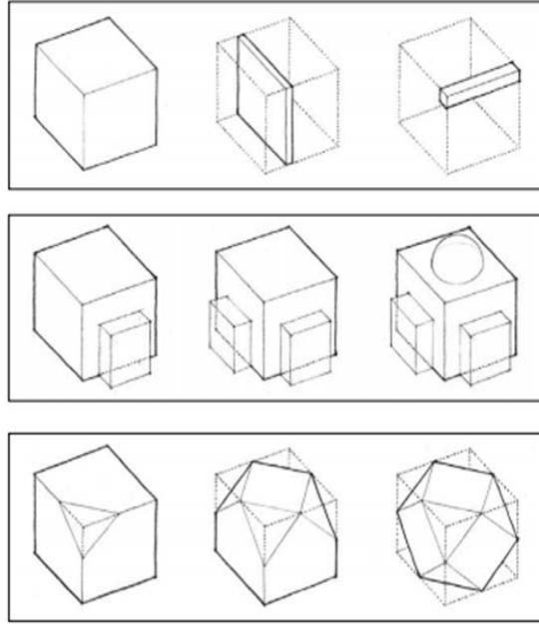
Şekil 3.6. Asal Biçimler

- Düzenli ve düzensiz biçimler (Şekil 3.7).

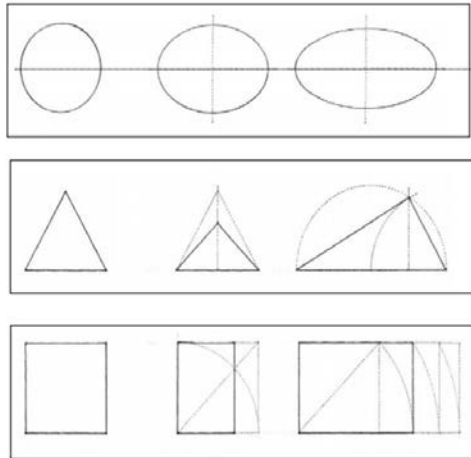
Şekil 3.7. Düzenli ve düzensiz biçimler

- Biçimin dönüştürülmesi (Şekil 3.8).

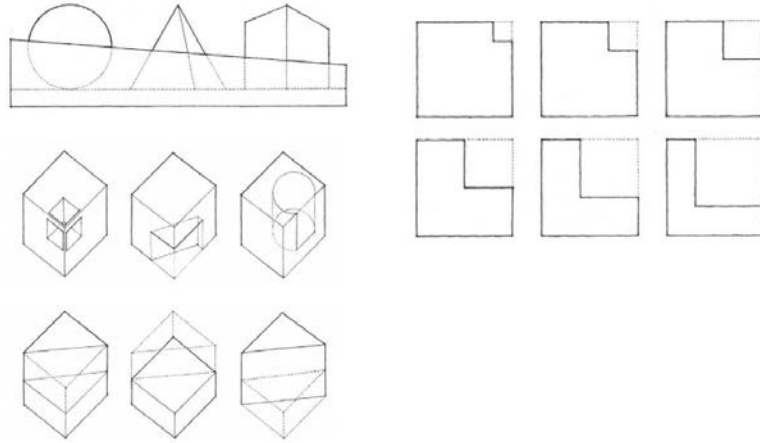
Şekil 3.8. Biçimin dönüştürülmesi

- Boyutsal dönüştürme (Şekil 3.9).

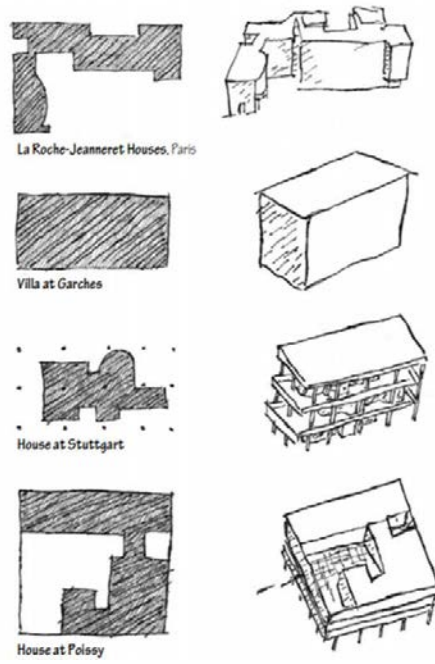
Şekil 3.9. Boyutsal dönüştürme

- Eksiltmeli Biçimler (Şekil 3.10).

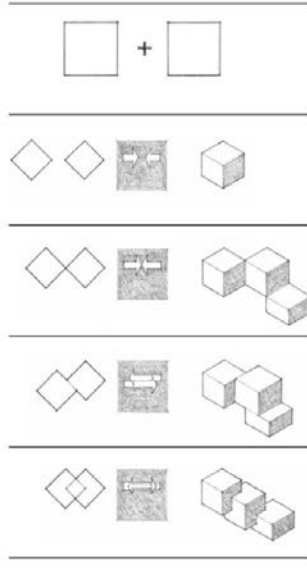
Şekil 3.10. Eksiltmeli Biçimler

- Eklemlı ve eksiltmeli Biçimler (Şekil 3.11).

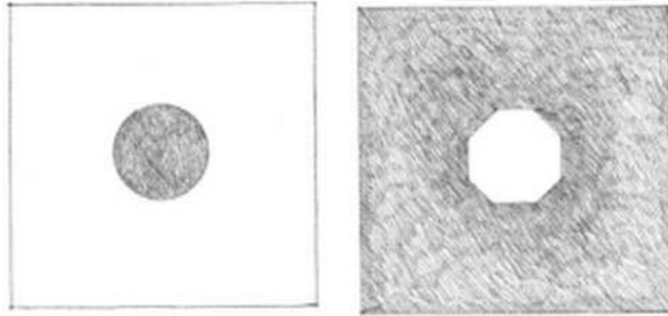
Şekil 3.11. Eklemlı ve eksiltmeli Biçimler

- Eklemlı Biçimler (Şekil 3.12).

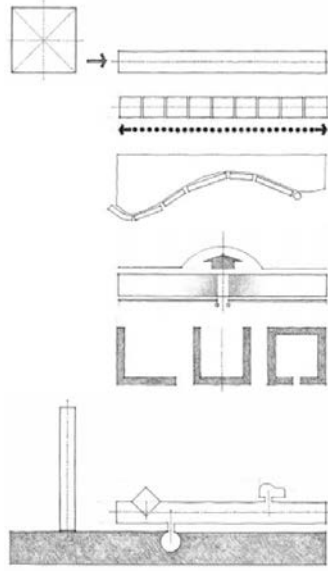
Şekil 3.12. Eklemlı Biçimler

- Merkezi Biçimler (Şekil 3.13).

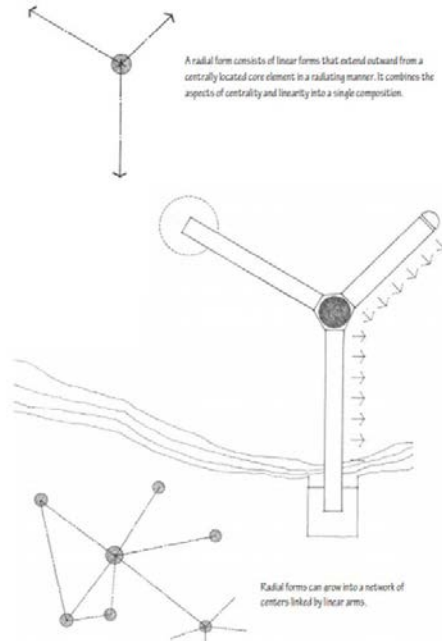
Şekil 3.13. Merkezi Biçimler

- Çizgisel Biçimler (Şekil 3.14).

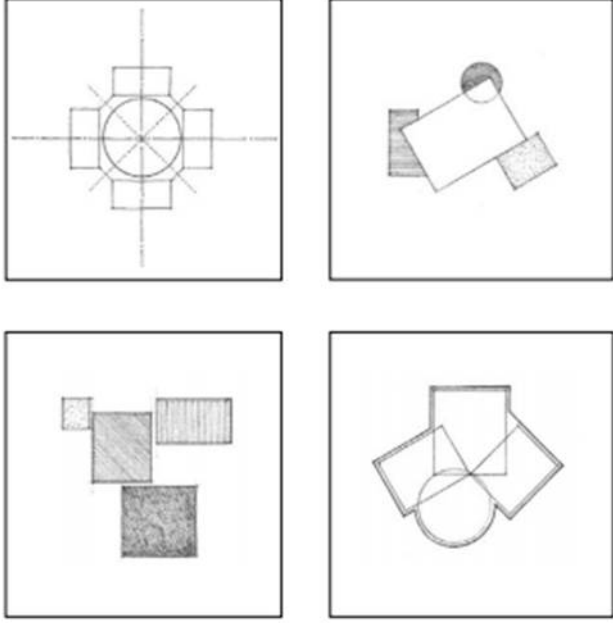
Şekil 3.14. Çizgisel Biçimler

- Işınsal Biçimler (Şekil 3.15.).

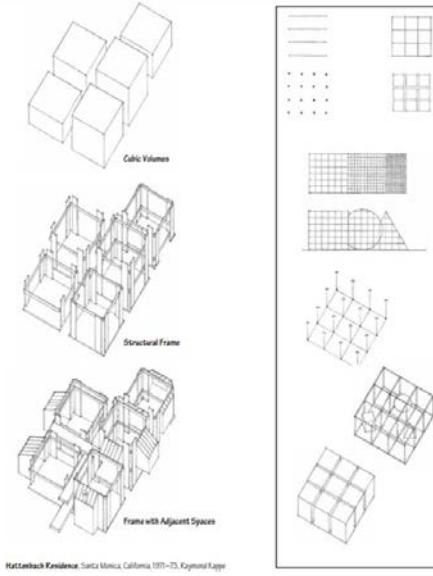
Şekil 3.15. Işınsal Biçimler

- Kümeli Biçimler (Şekil 3.16).

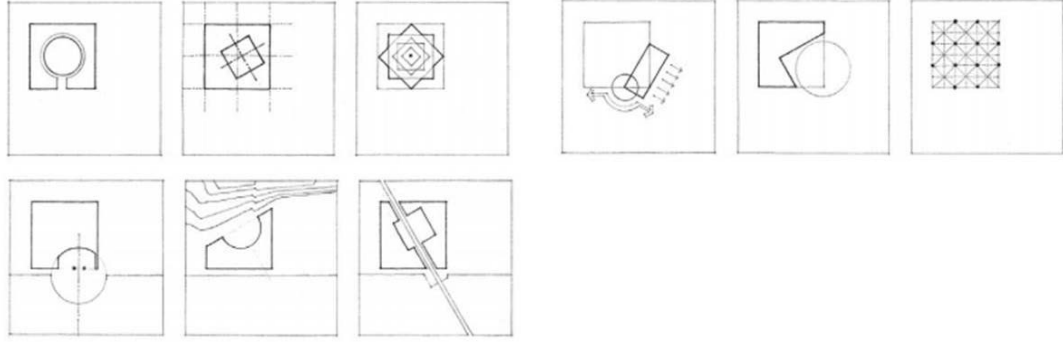
Şekil 3.16. Kümelı Biçimler

- Gridal Biçimler (Şekil 3.17.).

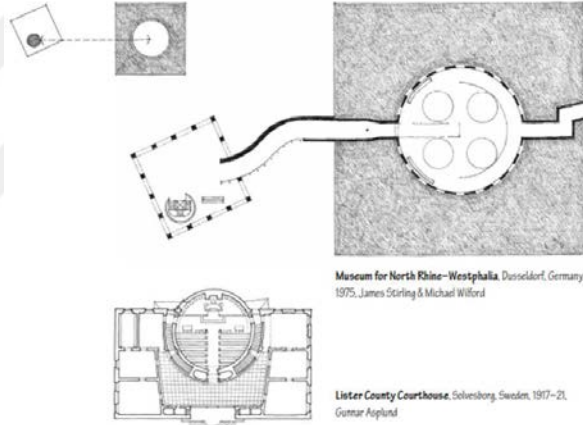
Şekil 3.17. Gridal Biçimler

- Geometrinin Biçimsel Çatışmaları (Şekil 3.18.).

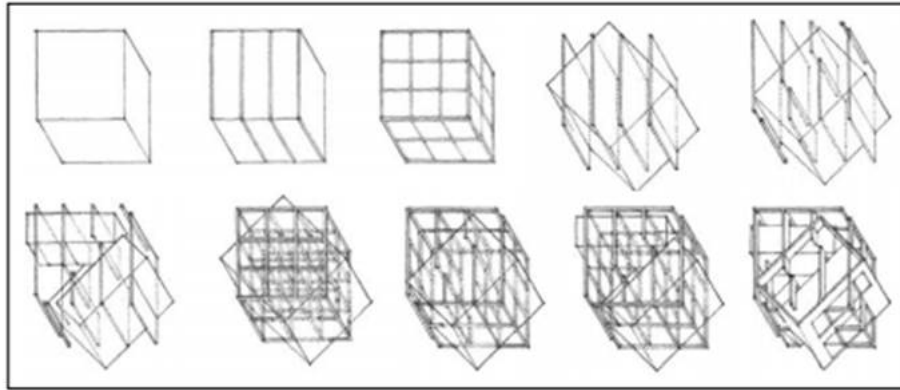
Şekil 3.18. Geometrinin Biçimsel Çatışmaları

- Daireler ve Kareler (Şekil 3.19.).

Şekil 3.19. Daireler ve Kareler

- Döndürülmüş Grid (Şekil 3.20.).

Şekil 3.20. Döndürülmüş Grid

3.5. Bağlamla İlişki

Tüm canlılar, çevrede yaşar ve çevreyle etkileşim içerisinde. Bu etkileşim çevrenin anlaşılmasına yardımcı olur ve insanlara çevrelerini kontrol etme gücü verir. Her nesne, çevresiyle anlam kazanır. Örneğin, Persepolis çevresiyle anlaşılabilir bir durumdur ve Paris gibi başka bir ülkeye transfer edilirse, bu durum onun açıklamasını kaybeder. Bu yüzden çevre, mimari alanı anlamada önemlidir. Mimari tasarımda dikkat, bağlam ve çevreye yönelmelidir. Mimari yapı çevresiyle üç şekilde etkileşim içerisinde.

Uygunluk: Onu çevreleyen doğaya, binalara uygun şekilde tasarlanmasıdır.

Çatışma: Yapının şeklinin kasıtlı olarak bağlamdan ayırt edilmesidir.

Karşıtlık: Bu tür ilişkilerde bina çevreleyen şeylere zıt olarak tasarlanır.

Mimari mekânların çevre ile ilişkisi, mimarlığın tasarımına rehberlik etmede çok önemlidir. Bina ile çevre arasındaki dayanışma ve görsel uyum üzerinde durmanın, mimari kimlik oluşturulmasında güçlü bir rolü olabilir.

3.6. Malzeme

Malzemeler mimarlıkta bir atmosfer yaratır, yapının dokusunu ve maddi özünü oluştururlar. Mimarın malzemeyi nasıl kullanacağına dair bir fikri olmalıdır. İnsan ile mimari yapı arasında ilişki kurarsak, yapıyı taşıyan strüktürü insan vücudundaki iskelete, strüktürün sabit tuttuğu malzemeler ise vücudun biçimini ve belirgin özelliklerini tanımlayan doku ve cilde benzete biliriz. Bu anlamda yapım teknikleri ve malzemeler mimari tasarımın başlangıç noktasıdır, biçim form ve mekân olanaklarını yaratır.

Tuğla ve Ağlay: Taş yerden çıkarılır, tuğla ise topraktan kalıba dökülerek yapılır. Bu malzemeler genelde yapıya ağır ve masif görünüm kazandırır. Mevzu kimlik olduğundan değerlendirme kriterlerine taşın yerine, yukarıda bahsedilen Apşeron'un yerel malzemesi olan ağlay taşı üzerinden incelememiz daha mantıklı görülmekte.

Beton: Kalıba dökülüp biçimlendirme özelliğine sahiptir. Onun kullanım tarihi Roma dönemine (MS 125 tarihinde yapılan Panthenon kubbesi) dayanmaktadır. Beton ile çok büyük binalar inşa edilebilir. Betonun her tür şekil alabilme özelliği vardır. Örneğin hem masif hem de akışkan olabiliyor. Eskiden pürüzlü ve kaba malzeme olarak kabul edilen beton, değişen inşaat yöntemleri daha rafine bir hal aldıkça betonun başlı başına önemli bir malzeme olduğu ortaya çıkmıştır. Beton aynı zamanda muhteşem sağlamlık kazanabilen bununla birlikte çelik konstrüksiyonların yapımında prekast olarak kullanılabilir.

Ahşap: Yapının iç ve dışı ile birlikte iskeletinin yapımında da kullanılabilir. Bu özelliğine göre ahşap verimli bir malzeme sayılmaktadır. Bu verimliliği ile birlikte sürdürülebilir bir malzemedir. Ahşap, mimara pratik avantajların ötesinde olanaklar sunan ağacın türüne ve tipine göre çeşitlilik gösteren estetik açıdan zengin bir malzemedir. Buna ek olarak (zaman içinde) eskimesi de tasarıma bir estetik katmaktadır.

Cam ve Çelik: Cam ve çelik mimarlığın imal edilmiş bir biçimini temsil eder; bunlar çağdaş mimarlıkta hem işlevsel hem de kolay uygulanabilir binalar yaparken sıklıkla kullanılan malzemelerdir. Cam ve çelik malzemeleri saflığı, hafifliği, görünmezliği çağrıştırıyor. Eskiden mimaride kullanılan malzemeler, yerçekimi kuvveti ve basınç taşıyıcı sistemi belirlerken, çelik taşıyıcı sistemler formların kullanımında yeni kavramsal düşünce tarzını ortaya çıkarmış, bu malzeme geniş kapsamlı estetik olanakların gerçekleşmesine izin vermiştir. Mühendislik yöntemleri ve üretimi değişim geçiren çağdaş dönemde cam, artık bir iskeletin tuttuğu saydam bir yüzey formu ile sınırlı değildir. Zaman içerisinde taşıyıcı olma potansiyelini kazanmış, günümüzde neredeyse görünmez bir mimari yaratmıştır.

Kompozit malzemeler: Bazıları toprakta ve ya topraktan elde edilir (taş ve ya ahşap gibi), bazıları ise doğal bileşenlerden üretilen kompozit malzemeler pek çok farklı yöntemlerle sınıflanabilirler. Özel tasarım koşullarına uygun şekilde planlanabilir olması kompozit malzemeleri özel kılıyor. Bileşimini ve bileşimi oluşturan parçaları

değiştirecek projeler için farklı çözümler bulunabilir. Bu malzemenin en karakteristik özelliği mühendislerin, mimarların ve bilim insanlarının karşılıklı çalışmalarına uyum gösterdiklerinde, kendi uzmanlık alanlarının dışındaki alanlar üzerinde düşünmeye başladıklarında kompozit malzemeleri farklı disiplinlerde de yaratıcılıkla uyguladıkları ortaya çıkar. Bu yüzden kompozit malzemeler grubunun sunduğu olanaklar sürekli değişip gelişmektedir.

Sürdürülebilirlik ve Gelecek: Zaman içerisinde Mimarların malzemeleri akıllıca kullanma sorumluluğu artmaktadır. Gelecekte olabildiğince verimli, yenilenebilir kaynaklar bulunarak tasarlanmasına ihtiyaç duyulacaktır. Aynı zamanda mimar elde ettiği kaynağı dikkate almakla birlikte mimari yapıyı sürdürülebilir kılmak için yenilikçi bir tarzda ele alma yollarının üzerinde araştırma yapması daha önem kazanacaktır.

Yenilik: Yenilikçi formlar, kalıplanmış formlar, malzemeler, gelişmeler, foto mekanik malzemeler, dokunmaya duyarlı teknoloji, uygulanabilen ortamlar, uzaktan kontrol cihazları yeniliği kapsayan malzemelerdir.

3.7. İkonik Olma Özelliği

Basit tasarım stratejisi ikonik mimarlık için geçerli değildir. Bu tasarımlarda tamamen yaratıcılık ve risk faktörü ön plandadır. Küreselleşme ile mimarlar ve şirketler arasındaki kendini gösterme çabası sonucu inşa edilen bu binalara henüz belli bir kural belirlenmese bile, bunlarla ilgili olarak bazı temel ilkelerden bahsedebiliriz. Birçok araştırmacı tarafından ikonik binalar incelendiğinde, onları oluşturan temel ilkelerin benzer olduğu saptanmıştır.

Cleo Broda (Yvonne, 2009) çalışmasında belirlediği ölçütlere göre ikonik binalar ile bir dizi küçük ölçekli yapıyı karşılaştırmış, ikonik binaların belirleyici özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır. Buna göre ikonik binalar;

- Tanınan mimarlar tarafından tasarlanmıştır.
- Büyük ölçekli projelerdir.
- Şaşırtıcı ve yenilikçi tasarımlardır.

- Toplum tarafından tanınan binalardır.
- Çoğunlukla büyük firmaların ve şirketlerin yönetim binaları olarak tasarlanırlar
- Bazen de belli bir stratejiyi temsil etmek için tasarlanmaktadırlar.

4. BAKÜ'NÜN MİMARİ VE KENT KİMLİĞİ

Azerbaycan veya resmî adıyla Azerbaycan Cumhuriyeti, Batı Asya ile Doğu Avrupa'nın kesişim noktası olan Kafkasya'da yer alan bir ülkedir (Şekil 4.1.). Doğudan Hazar denizi ile sınırlı. Azerbaycan'ın kara kütesinin yarısından fazlasını dağ sırtları, tepeler ve yaylalar oluşturuyor. Geri kısmı ise düzlüklerden ve ovalardan oluşmaktadır. Peyzaj, iklim ve doğal kondisyonların çeşitliliği, çeşitli dinlerin, kültürlerin ve geleneklerin etkisi bölge mimarisinin çeşitliliğine sebep olmuştur. Azerbaycan'da Aran, Nahçıvan, Şirvan-Apşeron gibi geleneksel mimarlık çeşitleri bulunmaktadır.

Şekil 4.1. Azerbaycan haritada (URL-15)

Bakü, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, Hazar Denizi'nin batı kıyısında yer alan başkentidir. Bakü, Hazar denizinin güney sınırlarındaki Sanakçal kervansarayından başlayıp, Sumgayıt nehri sahilinde bitiriyor. Sanakçal kervansarayından (Gu taşına kadar ve ya Apşeron burnuna kadar, Apşeron yarımadasının genel uzunluğu 72 km oluşturmaktadır). Yamuk dikdörtgen biçiminde, toplam 2110 km² alana sahiptir (Şekil 4.2.).

Şekil 4.2. Apşeron yarımadası (URL-16)

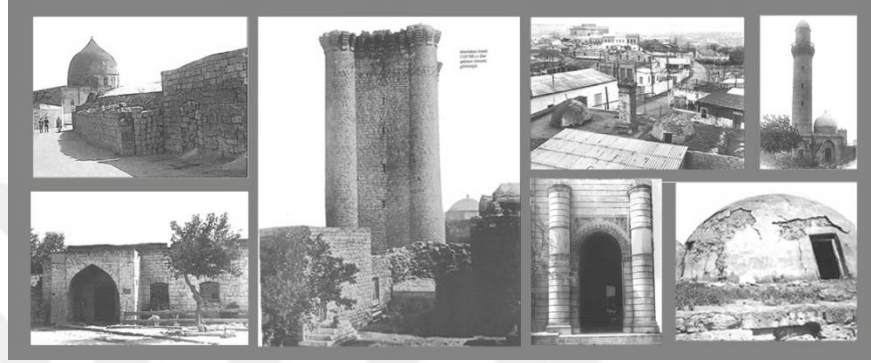
Daha çok alçak tepelerden oluşan yatay ve kumlu coğrafi özelliğe sahiptir. Bölge yazları, ılık ve kuru, kışlar ise serin ve az yağışlıdır. Yıl boyunca güçlü rüzgârları olan yarı kurak subtropikal iklime sahiptir. Bir kaç çamur volkanları vardır. Yarımadanın isminin fars kelimeleri ab-su, şoran-tuz kelimelerinin birleşmesinden yaranmış tuzlu su anlamını veriyor (Şekil 4.2).

4.1. Apşeron Geleneksel Mimarisi

Apşeron'u tarihsel açıdan Şirvanşahlar Sülalesi devrinden (XI-XV yüzyıllar), Sefeviler (XVI- XVII yüzyıllar), Bakü hanlıkları ve kapitalizm devrinden itibaren araştırabiliriz (Fıqarov 2013). Her devir devlet için önemli binalar ile genel mimaride özgün izler bırakmıştır. Sosyal koşullarda ve siyasi kararlılığa bağlı olarak inşaat savunma işlevli yaşam, mülki, dini binalar yönünde ve çeşitli şekilde ilerlemiştir.

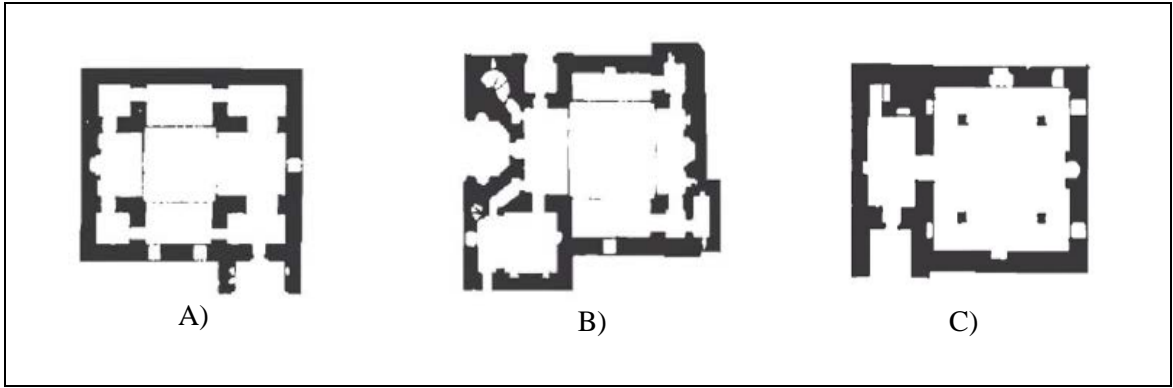
Apşeron'daki önemli ve doğal inşaat malzemesi aglay adlandırılan köşe taşıdır. Bölgedeki eski binaların çoğu bu malzemeden yapılmıştır. Yarımadadaki yoğun taş

kullanımı, orman eksikliği ile açıklanmaktadır. Kolay kullanıma ve sıcaklık izolasyonuna sahip olduğu için aglay taşı bu bölge için ideal sayılmaktaydı. Yumuşak aglay taşı, sıcak renklere sahip ve kullanışlılık açısından isabetlidir. Ustalara değişik formlar yaratmak imkanını sağlamıştır (Şekil 4.3.).

Şekil 4.3. Apşeron mimari binalarından fragman görüntüler (Malzeme: Aglay Taşı), (Figarov, 2013)

Doğru şehir planlama sanatlarının önemli kurallarından olan, kentin ve mahallenin sosyal merkezinin yaratılması, camii, hamam, su havzaları ve ticaret sıraları, mahallelerde ise semt camileri, hamamlar ve avdanların inşasına uymaya özen gösterilmiştir. Apşeronun tarihi köylerinde, sosyal ve dini inşalar özgün bir şekilde yerleşmiştir. Bu yerleşim, bölgelerinin hacmini ve bileşenini oluşturmuştur. Cuma camii ve etraf inşalar köyün esas sosyal merkezine dönüşmüş, küçük merkezler ve mahalle merkezleri ile sıkı iletişim ağını oluşturmuştur. Apşeron mimarisinde dini inşalar köy yapısının önemli işlevini taşımıştır ve aynı zamanda köyün planlama sisteminde düzenleyici önemi vardı. Dini binalar sosyal karakter taşımaktadır. Bunun dışında çevrenin gelişimini olumlu yönde etkiliyordu. Mekânın yeni biçime ulaşmasına neden olmuştur. Köylerde dini binaların inşası, mülkü inşaların yapımına zemin yaratmış, sonuç olarak köylere özgün sosyal merkezler oluşmuştur. Camiler düzenli planlama biçimine sahiplerdir (Şekil 4.4., 4.5., 4.6.).

Şekil 4.4. XV. Yüzyıla ait cami tipoloji (Figarov, 2013)

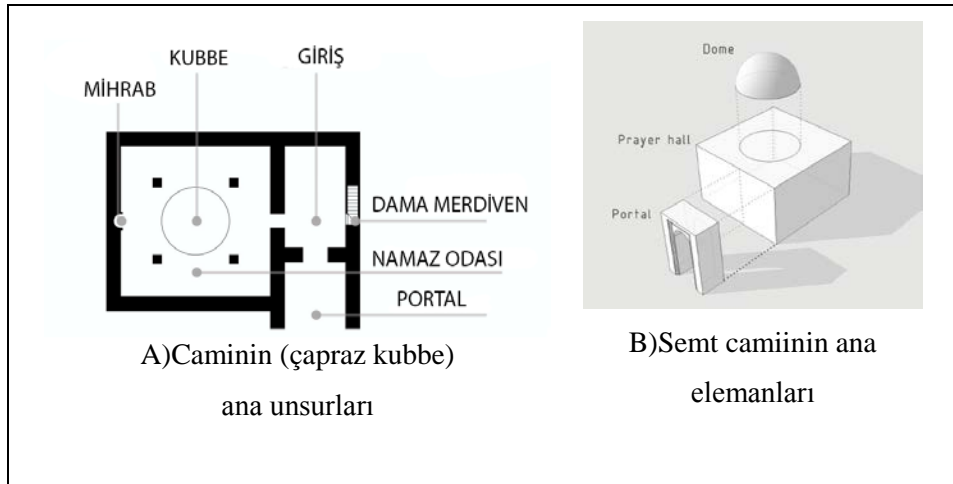

A)Merdekan'da
Tuba şah camii

B)Bakü'de
Şirvanşah camii

C)Nardaran'da
Hacı Bahşi camii

Şekil 4.5. XV. Yüzyıla ait cami örnekleri (Figarov, 2013)

A)Caminin (çapraz kubbe)
ana unsurları

B)Semt camiinin ana
elemanları

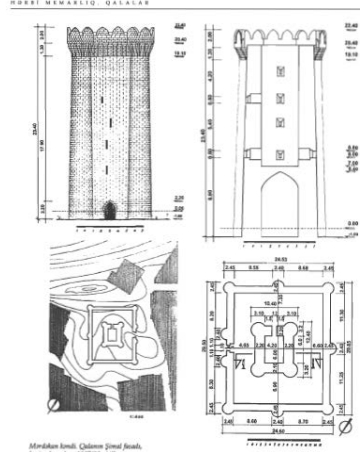
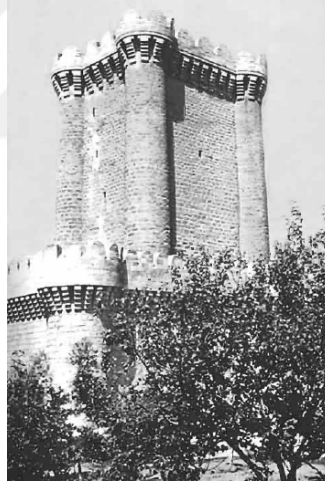
Şekil 4.6. Camiinin ana elemanları (İmranlı, 2014)

Yakın ve Orta Doğu'nun harp mimarlık örnekleri Batı Avrupa mimarisinde bile benzeri olmayan, müstesna durumdur. Böyle anıtlardan Apşeron arazisinde otuzdan çok kale, kale ve savunma duvarları vardı. Bu kaleler kendi mimarlık planlama ve hacim-mekan özelliklerini belli oranda Apşeron mimarisinin geniş gelişim kapsamında yansıtmıştır. Bir kural olarak, kalelerin yerleşimi, stratejik öneme sahipti. Apşeronda küçük savunma kalesi ve eski savunma inşaları yapılmıştır. Harp mimarisinin genel sistemini belirleyen küçük savunma kalesi ve savunma inşaları klasik üslupta kalelerin oluşmasına neden olmuştur. Apşeron kaleleri planlama ve hacim-mekân çözümüne göre iki tipten ibaret:

-Dikdörtgen burçlu

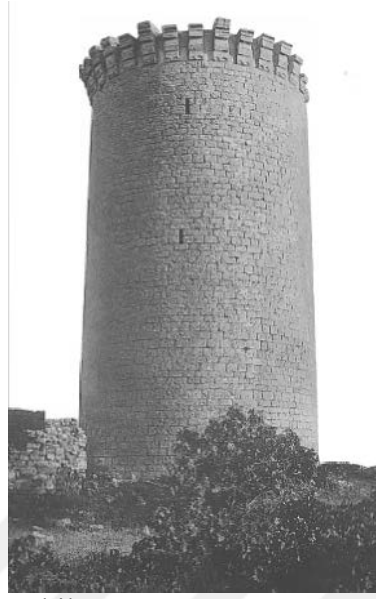
-Dairevi burçlu

Birinci tip kaleye örnek: Merdekan (1187-1188), (Şekil 4.7.).

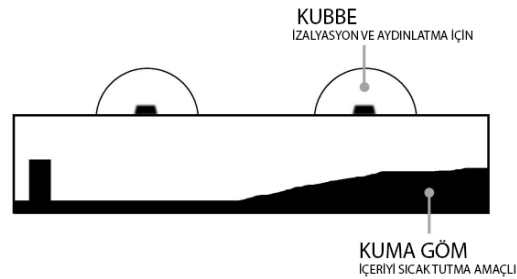
Şekil 4.7.Merdakan köyünde 1187-1188 yıllarına ait dikdörtgen donjonlu kale (Figarov, 2013)

İkinci tip kaleye örnek: Merdekan kalesi (1204) (Şekil 4.4).

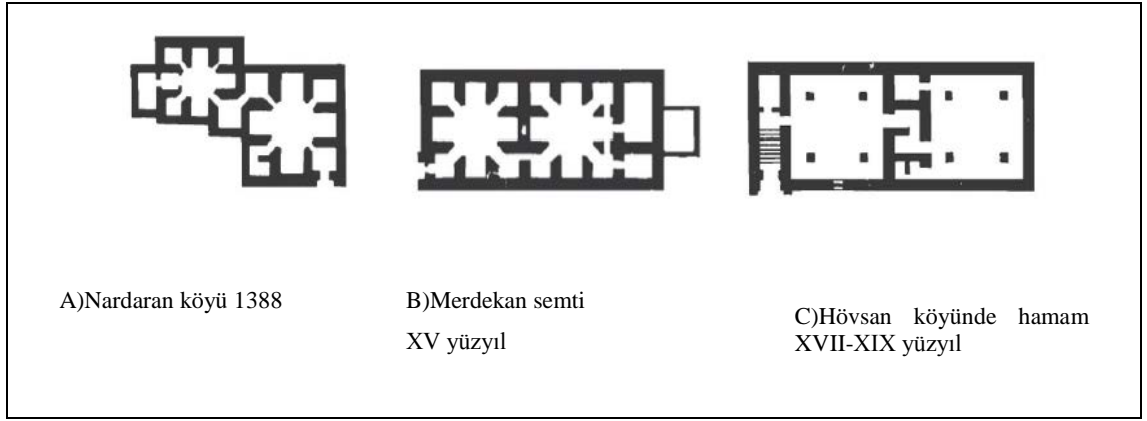

Şekil 4.8. Merdekan köyü kale burcunun genel görünüşü (Figarov, 2013)

İslam dininin uygulamaları için yerli yaşam bölgelerinin, sosyal ve geçim şartlarına uygun olarak camilerin yanında hamam ve su kaynaklarının olması önemliydi. Yakın zamanlara kadar Apşeronda yüze yakın hamam çalışılır durumda idi. Köylerin yapısına bağlı olarak değişik yerlerde konumlandırılmışlardı. Hamamlar önemli caddelerde, bahçelerde ve yaşam mahallelerinde yer alıyorlardı. Hamamların kompozisyonunda portallara nadiren vurgu yapılıyordu. Hamamın içerisindeki kubbe, bazı işlevler taşıyordu. İlk olarak güneşlenme sağlıyordu. Duvarlarda pencere yokluğunda, kubbe üzerindeki deliklerden içeriye ışığın girmesini sağlıyordu (Şekil 4.9., 4.10., 4.11.).

Şekil 4.9. Hamamın işlevsel yapısı (İmranlı, 2014)

Şekil 4.10. Hamam tipoloji örnekleri (İmranlı, 2014)

Şekil 4.11. Hövsan köyünde hamam
XVII-XIX (Figarov, 2013)

Kervansaraylara ise daha çok şehirlerin çok büyük yaşam bölgelerinin sınırlarında ve esas kervan güzergâhlarında rastlanmıştır. Güvenli bir yapıya sahiptiler. Kervansaraylar aynı zamanda otel, restoran, pazar, görüşme yeri gibi bir kaç işleve sahipti (Şekil 4.12).

Şekil 4.12. Sanaqçal köyünde karvansaray XV. Yüzyıl
(Figarov, 2013)

4.2. Bakü'de Kaleiçi (İçeri Şehir) Mimarisi

İçeri şehir, halk arasında aynı zamanda "Gala" veya sadece "Eski şehir" olarak bilinen tarihi mahalledir. Bakü'nün en eski parçası sayılmakta ve tarihi-mimari koruma altında olan bir alandır. Bakü'nün en eski parçası olan İçeri şehir, iyi korunmuş kale duvarları ile çevrelenmiştir. 221.000 m² alana sahip olan kuru arazisinde 1.300'den fazla aile yaşamaktadır. 1977 yılında İçeri şehir tarihi koruma alanı ilan edilmiş, 2000 yılında ise, Kız kulesi ve Şirvanşahlar Saray Kompleksi UNESCO Dünya Mirası Listesine dahil edilmiştir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. İçerişehir (URL-16)

Koru arazisi tunç çağından günümüze kadar gelmektedir. Arkeolojik araştırmalar sonucunda VIII.-IX. yüzyıllarda İçeri şehir arazisinde yoğun yerleşimin olduğu belirlenmiştir. Burada sanat ve ticaret gelişmiştir. XV. yüzyılda Şirvanşahlar'ın ikametgâhının Şamahı'dan Bakü'ye aktarılmasından sonra İçeri şehrin hayatında "kristalleşme" dönemi başlamıştır. 1748-1806 yıllarında Bakü ve onun merkezi olan İçeri şehir Bakü hanlığının başkenti olmuştur. Bakü'nün Ruslar tarafından işgal edilmesi ve petrol sanayisinin gelişimi döneminde (XIX. yy. sonları-XX yy. başları) şehrin gelişim ve genişletilmesi süreci başlamış, insanlar İçeri şehir duvarlarının dışında da yoğun yerleşmeye başlamıştır.

İçeri şehir'de bulunan ünlü mimari anıtları Kız kulesi ve Şirvanşahlar Saray Kompleksi Azerbaycan mimarisinin incileri sayılmaktadır. Koru topraklarında onlarca tarihi mimarlık abideleri, camiler, hanlar, hamamlar, konutlar, birkaç müze, büyükelçilik, otel, ticaret tesisleri, kafeterya ve restoranlar faaliyet göstermektedir (Şekil 4.14).

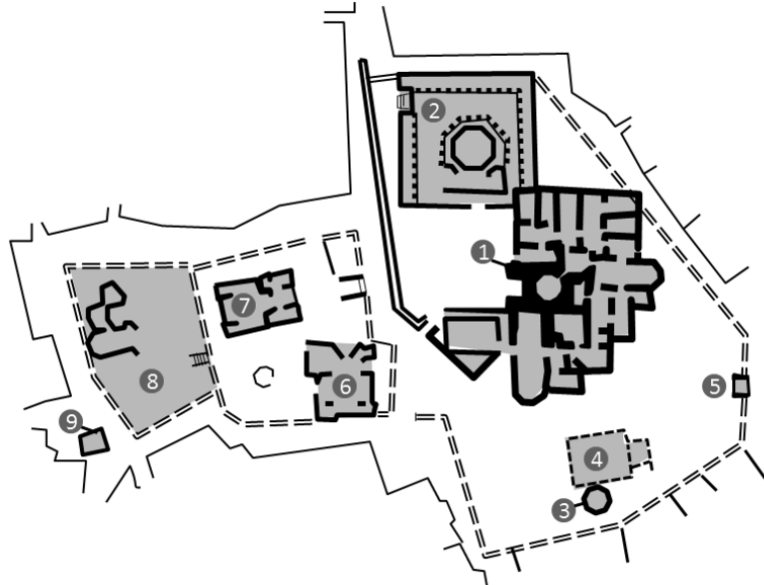
Şekil 4.14. İçeri Şehirde mimari yapılar (URL-17)

Şirvanşahlar Sarayı, Şirvan hâkimlerinin Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de bulunan eski ikametgâhıdır. Tesiste saraydan başka divan, Şirvanşahlar türbesi, minare, 1441 yılına ait saray camii, hamam ve saray âlimi Seyyid Yahya Bakuvi türbesi bulunmaktadır. Saray kompleksi XIII. - XVI. yüzyıllar arasında yapılmıştır. Saray dâhil bazı binalar XV. yüzyılın başlarında Şirvanşah I. Halilullah'ın iktidarı döneminde yapılmıştır. Sarayın inşaatı Şirvanşah I. Ahsitanın aile üyelerini kaybettiği Şamahı depreminden sonra başkentin Şamahı'dan Bakü'ye aktarılması ile ilişkilendiriliyor (Şekil 4.15.).

Şekil 4.15. Şirvanşahlar Sarayı (URL-18)

Temel binaların çeşitli dönemlerde yapılmasına rağmen saray kompleksi, sanatsal izlenim yaratmıştır. Tesisin mimarları, Şirvan-Apşeron mimarlık okulunun eski geleneklerine dayanmıştır. Net küp biçimli ve çokyüzlü mimari anıtları yaratılarak, duvarları zengin oyma nakışlarla kaplanmıştır ve bu sarayı yapanların “bennalık” yani taş oyma sanatını üst düzeyde bildiklerini kanıtlamaktadır. Her mimari gelenek ve sanatsal zevk sayesinde mimarlıkla ilgili fikrini benimsemiştir, yaratıcı bir biçimde onu geliştirmiş ve zenginleştirmiştir. Çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen inşaatlar hem boyutların vahdeti, hem de temel mimari şekilleri olan küp şeklindeki binalar, kubbeler ve portalların uyumu ve orantısı ile ilişkilendirilmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16. Şirvanşahlar sarayının planı (URL-19)

Saray (1), Divan (Şirvanşahlar sarayı) (2), Seyyid Yahya Bakuvi türbesi (3), Dağılmış Keykubad caminin yeri (4), Murat kapısı (5), Şah camii (6), Şirvanşahlar türbesi (7), Saray hamamı(8), Avdan(9)

Sarayın binası Bakü'deki tepenin en üst kısmında, "Kale" olarak adlandırılan en eski kısmında bulunuyor. Saray kompleksinin bulunduğu arazi çok büyük değildir, yaklaşık bir hektar alandan ibarettir. Sarayın yanında bulunan binalar sarayla doğrudan ilgilidir. Sarayla birlikte bu binalar bütün bir kompleksi oluşturmaktadır. Tesise dâhil olan

binar minaresi ile şah camii, onun yanında türbe yapısı, divan (kuzey taraftan saraya bitişiktir) ve Seyyid Yahya Bakuvi türbesidir ("Derviş türbesi" olarak da tanınan bu türbe sarayın güneyinde bulunuyor). Önceleri türbenin yakınlarında olan eski caminin, günümüzde sadece kalıntıları kalmıştır. Ayrıca Saray kompleksi binaları yakınlarında, saray hamamı ve avdanlar (türbenin batısında) bulunmaktadır.

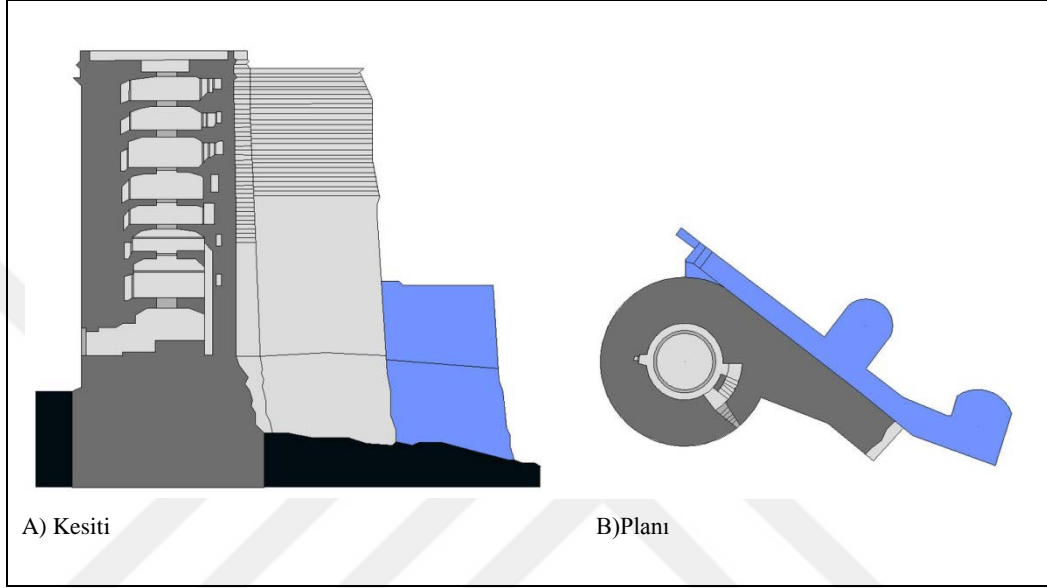
Kız Kulesi, Bakü'nün yanı sıra Apşeron'un önemli abidesi sayılmaktadır. Eski kale duvarlarının (İçeri Şehir) güneydoğu bölümünde, sahil parkının (bulvar) yakınında bulunan tarihi anıttır. Abidenin tarihi-mimari sorunları tartışmalıdır. Hatta inşa çağı ile ilgili tartışmalar şaşkıncu büyük zaman aralığı içerisinde yürütülmüştür. Öyle ki, anıtın Sümer döneminde inşa edildiğini savunanlar da var, XII. yüzyılda inşa edildiğini ispatlamaya çalışanlarda. Tartışılan zaman farkı 3000 yıldan uzundur. Kulenin işlevi ile ilgili de birçok fikir ileri sürülse de en çok savunma sistemine ait olduğu görüşü baskın gelmektedir (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. Kız Kulesinin Görünüşü (Giyasi, 1991)

Kız Kulesi'nin daha önce hangi amaçla inşa edildiği üzerinde durmadan önce şunları incelemekte fayda vardır. Kulede uzun vadeli pasif savunma için inşa edilmiş, kule tipli kalelerin karakteristik özellikleri vardır. Duvarları çok kalındır (aşağıda 5 m, yukarıda 4 m). Kuleye baskını zorlaştırmak için birinci ve ikinci kat arasına merdiven yapılandırılmamış, duvar içerisinde ağız üçüncü kata açılan su kuyusu kurulup, gövdesine bitişik burclu kale duvarı

gidiyor. En önemlisi ise iç mekân yapısı bakımından Kız Kulesi Apşeron kalelerinin yuvarlak kuleleri ile bir olup, onlardan nicelik olarak, uzun yüksekliği ve katlarının çoğunluğu ile ayrılmaktadır (Giyasi, 1991), (Şekil 4.18).

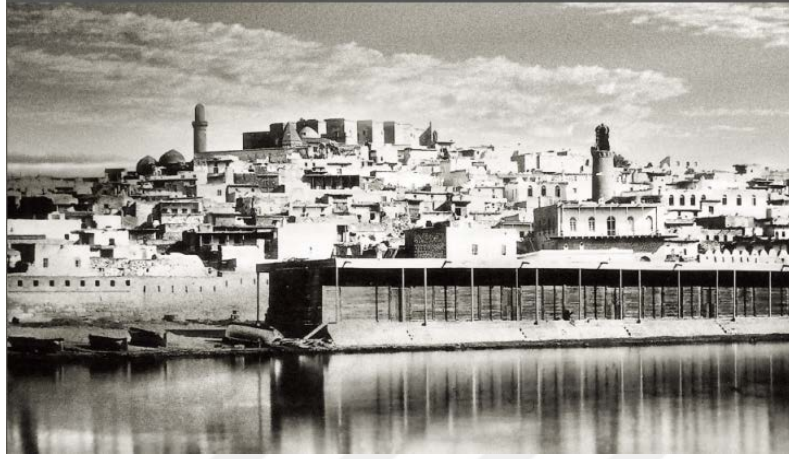
Şekil 4.18. Kız Kulesinin planı ve kesiti (Giyasi, 1991)

4.3. Erken Kapitalizm Döneminde Bakü Mimarisi

Sovyetlerin mimari alanda en büyük ve en eski şehirlerinden biri Bakü'dür. Azerbaycan'ın başkenti olan Bakü, Hazar denizinin derin körfezinin batı sahilinde yerleşen ve buradan sahil kavisi boyunca teraslar şeklinde yayılan güzel manzaralı bir şehirdir (Fetullayev, 2013).

4.3.1. XIX.-XX. yüzyılların başlarında Bakü'de şehircilik

Bakü'nün çok çeşitli simasını geçmişte kale duvarları ile kapsayan Bakü kalesinin, planlama yapısı, rölyefi, mimarlık anıtları ve dışarı-şehrin düz, “sonsuzluğa” kadar uzayıp giden sokakları oluşturur (Şekil 4.19).

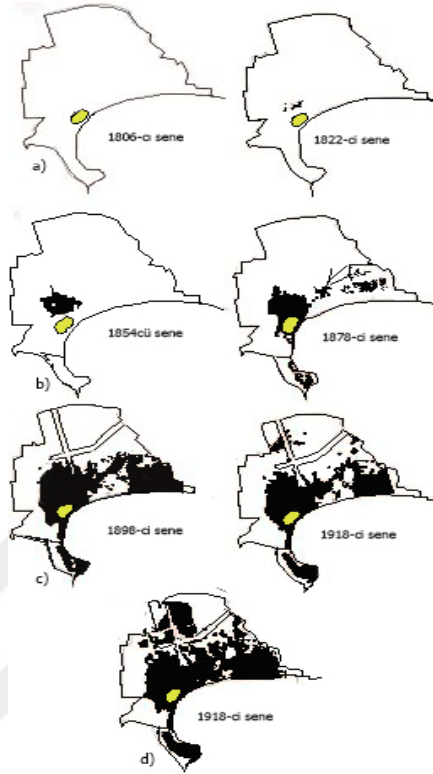
Şekil 4.19. XX. yüzyılların başlarında Bakü kentinin denizden Görünüşü (Fetullayev, 2013)

XIX. - XX. yüzyılların başlarında Bakü Güney Kafkasya'nın büyük sanayi merkezidir. Sosyal, ekonomik ve siyasi karakterli tüm karşıtlıkları şehircilik ve mimarinin gelişimine neden olmuştur.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Apşeron'da petrol yataklarının planlı biçimde çalışması ile Bakü Çar Rusya'sının en büyük sanayi ve ekonomik merkezleri arasına girmiştir. Rusya'nın hiçbir yerleşim bölgesindeki büyüme temposuna ve kendine özgünlüğüne göre geçmişte göze çarpmayan, yerli ve yabancı şirketlerin çok büyük sermaye koyduğu zengin petrol kaynaklarına sahip olan bu şehirle yarışamazdı (Fetullayev, 2013).

Bakü bu devirde büyük ekonomik gelişim göstermekteydi ve bu yükseliş V.İ.Lenin tarafından "Rusya'da kapitalizmin gelişimi" eserinde şöyle anlatılmıştır: "Petrolün hemen hemen hepsi Bakü vilayetinde üretiliyordu ve Bakü şehri "küçük bir şehircikten büyük bir sanayi şehrine dönüşmüştür." (Lenin, 1931).

Üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişimi ile Bakü'nün arazisi de genişleniyor, onun planlamasında ve inşa edilmesinde yeni detaylar: sosyal bağlar, sokak bahçeleri, bulvarlar, meydanlar, anıtsal binalar ve otoyollar yapılıyordu. Bakü 1806 yılında Rusya İmparatorluğunun terkiibine dâhil olmuştur. Şehrin gelişimi ve orta yüzyıl kale duvarlarını aşarak arazisinin büyümesi, yeni bir devir başlangıcıdır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20. Bakü'nün 1806 -1918 seneleri arası gelişimi
a - 1806 ve 1822 seneler.; b - 1854. ve 1878. seneler.;
c – 1898 ve 1918 seneler.; d - 1918 sene (Fetullayev,
2013).

Coğrafi konumu Hazar denizinin batı sahilinde olan orta yüzyıllar Bakü'sü, deniz limanına dönüşerek Doğu Kafkasya ve Rusya'dan İran'a uzayan ticaret yolunun geçtiği stratejik istasyon göreviyle oldukça elverişli pozisyon almıştır. Şehircilik, Bakü'nün savunma kudretini güçlendirmek için Rus askeri mühendisleri tarafından istihkam projelerinin seçeneği çalışılıp hazırlanmıştır (Fatullayev, 2013).

Banliyönün planları yapılırken o çağın Rus şehircilik sanatının önemli prensipleri dikkate alınmamış, şehir planlaması Avrupa tipli şehirlerin eski kale ve yaşam konutlarıyla birlikte inşasından önce başlanmıştır. Baş planlar yeni tarihi ve topografik ortamı belli kısmını dikkate alarak hazırlanmıştır. Bu planlarda arazilerin bölgeleştirilmesi, sosyal ve ticari merkezlerinin ve sosyal kullanımda olan yeşilliklerin mekân çözümü dikkate alınmıştır. Aynı zamanda bu kısımlar arasındaki karşılıklı bağıllık dikkate alınmıştır.

Rusya'yla birleştikten sonra (1806) ve I. Dünya savaşı başlayıncaya kadar (1914) Bakü'nün yoğun biçimde büyümesi “şehrin bölgeye inşa edilmesine göre” dört etaptan oluşmuştur. Ancak bu etaplarda şehrin biçimlenmesi aynı düzeyde ilerlememiştir.

“Eğer 1843 yılını şehrin gelişim etabının başlangıcı varsaymak mümkünse; Bakü'nün eyalet merkezine dönüşmesinden (1859) önceki devir, bu süreçte bir de karışık bir ortamda, şehir planlaması olmadan sıçrama göstermiştir.” (Fatullayev, 2013).

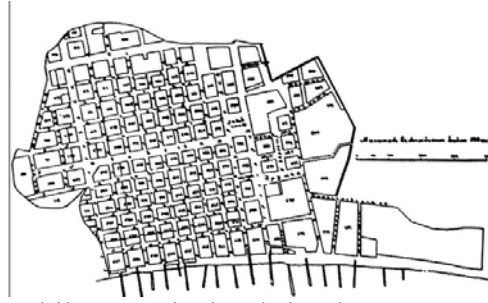
15 Mayıs 1859 tarihinde Şamahı'da deprem olduktan sonra şehir dağılmış ve eyalet şehri Bakü ilan edilmiştir. Hükümet binaları Bakü'ye taşınmıştır. Bu durum şehrin gelişimini daha da etkilemiştir.

Bakü'nün bu inşa devrinde Azerbaycan'ın görkemli mimarlarından olan Kasım Bey Hacıbababeyov, yaratıcılık faaliyetleri ile şehir merkezinin şekillenmesinde büyük önemi vardır.

Bu dönemde şehir planlamasının iyileşmesi gözden kaçmıyor, mahalleler daha keskin kontörler alıyor, inşaların mimari tedavisi fazlasıyla belli oluyordu. Sadece sahil şeridi şehir hâkimiyetinin etkisinde değildi (Fatullayev, 2013).

1863 yılında tüm sahil şeridi boyunca depo kurucularının inşa projesi yapılmıştır. Şehrin hızlı gelişimi ve sosyal kullanıma verilmesi ön plana çıkmıştır.

Fabrikaların ortaya çıkması Bakü'nün sanayi hayatının gelecekte canlanacağından haber veriyordu. Asıl gelişim 17 Şubat 1872 tarihinde petrol sanayisinde kira sisteminin iptal edilmesi kararı alınması ile başlamıştır. “Bakü için bu büyük önem taşıyan bir olaydı, yalnız Azerbaycan değil, aynı zamanda tüm Rusya'nın petrol sanayisi için gerçekten güzel bir durumdu. Bu olay Bakü'nün şehircilik sürecine de etkisini göstermiştir.” (Fatullayev, 2013). Sanayinin gelişmesi, şehir merkezinden uzakta “Kara Şehrin” oluşmasına neden olmuştur (Şekil 4.21, 4.22).

Şekil 4.21. Siyah şehrin planı (1878),
(Abdülrehimov,2013)

Şekil 4.22. Bakü'nün üretim sahasının
Gara şehrin planı (1899),
(Abdülrehimov, 2013)

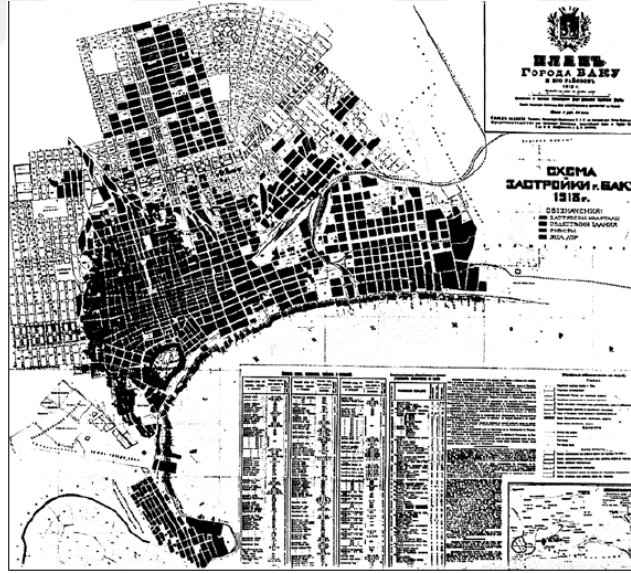
XIX. yüzyılın başlarında kale duvarları arasında toplam 21.5 hektar araziye kısılan şehir, şimdi yeni boş arazileri de kapsıyor. 1806-1881 yıllarında ise şehrin arazisi 1300 hektar kadar artmıştı. Bu dönemde nüfusun artış oranına göre Avrupa'nın en büyük şehirlerini ve hatta New-York'u dahi geçmiştir (Fetullayev 2013), (Tablo 4.8).

Tablo 4.1. 1855-1918 yılları arası Bakü'nün kentsel gelişimi (Fetullayev, 2013)

Tarih	Nüfus	Arazi (Hektar)	Yeşilliklerin sahası (Hektar)	Sanayi ilçelerinin sahası (Hektar)
1855	8.374	60	1	-
1878	Yaklaşık 20.000	250	3,02	-
1908	230.419	1.100	4,68	-
1910	-	1.160	5,95	-
1913	-	1.200	9,62	-
1918	262.422	1.300	10,03	10,23 (Villa Petroela)

Kademeli olarak arazi artışı, gelişimin ekonomik ve sosyal şartları, şehir binalarının eşitsizliği düzensizliğe neden olmuştur. Şehir eski ana planlara uyularak inşa ediliyordu (1804 yılı planı ve N.Fon der Nonen'in meşhur 1898 yılı ana planı). Ayrılmış inşaat sahaları, sanayi hisseleri (dikdörtgen planlama yapısı esasında kurulmuş bölgeler), ve bu bölgelerin sokak ağı yeteri kadar düşünülmemişti. Sokaklar dardı ve şehrin gelecek gelişim perspektifleri dikkate alınmıyordu.

Şehrin planlı biçimde çalışıp hazırlanmış su kemeri ve kanalizasyon sistemi yoktu. Bakü'nün ilk su kemeri ancak 1917 yılında çalışmaya başlamıştır. Düzenli temizleme sistemi ise Sovyetler döneminde inşa edilmiştir. Şehrin yazları sıcak ve kurak olması su yetersizliğine neden oluyordu. Bu durumda doğanın yeşilleşmesine engel oluyordu. 1918 yılında genel sahası 10,03 hektar olan bir kaç bağ ve bahçe mevcuttu (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. Bakü ve ilçelerinin planı (1918),
(Abülrehimov, 2013)

Yaşanılabilirliğin düşük seviyede oluşu, birçok hallerde peyzaj planının olmaması, kısıtlı yeşilleştirme, şehrin iklim rahatsızlığını artırmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bakü'nün karakteristik özelliğini İ.Yevlaxov şöyle kaydetmişti: “Ben Bakü’yü ciddi simalı, mesleği itibarıyla ticaret adamı gibi hayal ediyorum, ne yeşillikler, ne şiirsel atmosfer onu ilgilendirmiyor, o tüm varlığı ile kendi hesaplarına boğulmuş.”.

Fetullayev ise bu devri şöyle anlatmakta; “Bakü, petrolüne sahip olmak uğrunda kapitalist pazarında büyük mücadele veriyordu; o zamanlar şehrin yeşillendirilmesi konusunda hiç düşünmüyordu.” (Fetullayev, 2013).

Şehrin yeterince yararlı körfeze sahip olmasına rağmen, aslında denize çıkışı yoktu. Büyüklü küçüklü tüm amatörce köprüler hemen hemen tüm sahil kenarının görkemini çirkinleştirmiş, bataklık ve çamur sağlık durumunu dayanılmaz hale getirmiştir. Fakat genel dağınıklığa rağmen Bakü büyümekteydi. 1901 yılında Bakü dünyanın tüm petrol üretiminin yarıdan fazlasına sahipti (Fetullayev, 2013).

4.3.2. Mimarlığın gelişimi

Petrol sayesinde zenginleşmiş maden sahipleri, muhteşem saraylar, oteller, yüksek maliyetli binalar inşa ettirmektedir. Binaların yapımı Bakü'ye için Saint Petersburg ve Avrupa'dan mimarlar davet ediliyordu. Uzak geçmişin mimarlık örneklerinden esinlenen Avrupa modası Bakü'ye de gelmişti. Neo-gotik, Rönesans, barok, klasisizm akımlarına ait binalar ortaya çıkmış, bazen de milli-romantik üsluplar yer almıştır. Farklı üsluplu olmasına rağmen o devirde yapılan binalar inşaatın en iyi icrasıydı. Şehrin ölçeğine, aynı zamanda sokakların genişliğine uygun şekilde düzgün sıralanmıştı. Beyaz taşların kullanılması ve mimarlık detaylarının aydın görüntüsü, usul ve biçim tamlığı, sıcaklık yaratan küçük mesameli yüzlük taş malzemenin vahdeti bir aradadır. İşte bunlar şehrin özel simasının biçimlenmesine neden olmuştur. 1930. yıllarında burada çalışan meşhur Sovyet şehir planlama uzmanı L.İlin Bakü'de oluşmuş mimarlık sürecini “Çatısız Rönesans” olarak adlandırmıştır.

XIX. yüzyılda Bakü merkezinin inşa edilmesi ilk Azerbaycanlı mimarlardan olan Kasım Bey Hacıbabayev tarafından olmuştur. Onun projeleri arasında şehrin deniz kenarı

kısımındaki inşaatın ilk planlama çalışmaları yer almaktadır. Aynı zamanda Sisianov bağı, iki katlı kervansaray (şimdiki Araz sinema binası) “Grand otel” ve “Metropol”(Nizami müzesi) gibi binaların da mimarı Kasım Bey'dir.(Şekil 4.24.).

Şekil 4.24. Metropol oteli (URL-20)

O devirde Bakü’de çalışmak için davet alan mimarlar esasen Saint Petersburg Enstitüsünün mezunları olan sivil mühendislerdi. Bunlar; İ.Goslavaskiy, İ.Ploşko, İ.Fonder None, E. Skibinskiy, K.Skureviç, İ.Edel, A. Eyvler, N.Bayev vd. idi ayrıca kapsamlı ve verimli faaliyet göstermişlerdir. Onların yaptıkları binalar Bakü’nün “Altın fonuna” dâhil edilmiştir ve çağdaş şehrin merkezi kısmının yapılanmasında, şehrin simasındaki esas çizgilerin belirleyicileri olmuşlardır (Fetullayev, 2013).

Bakü şehrinin mimarlarından aslen Polonyalı İ.Qoslavskiy, 1892 - 1904 yılları içerisinde bir çok bina yapmıştır. Bunlar; Tağıyev sarayı (Şimdiki Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi) (Şekil 4.25), İstiklal ve Ezizbeyov sokakları, 3 katlı yerleşim evleri, İmparatoriçe Aleksandra Fyetrovna adına Rus-Müslüman Kız mektebi (Şimdiki Azerbaycan Yazım Enstitüsü), (Şekil 4.26), Şehir Dumasının binasını (Şimdiki Bakü şehir İcra hakimiyeti), (Şekil 4.27).

Şekil 4.25. Tağıyev sarayı (Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi - 1902), (URL-21)

Şekil 4.26. İmparatoriçe Aleksandra Fyedrovna adına Rus-Müslüman Kız mektebi (Azerbaycan Yazım Enstitüsü), (URL-22)

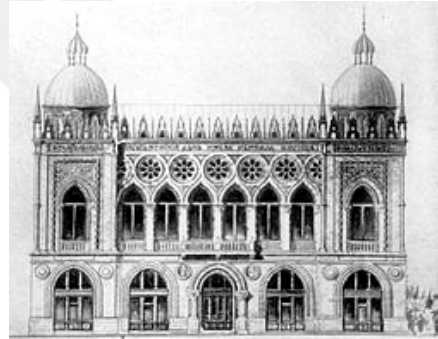
Şekil 4.27. Bakü Duması (Bakü Şehri Devlet İdaresi Binası), (URL-23)

Bahsedilen sonuncu yapı, kompozisyon ve renk haline göre dikkate değerdir. Bu muhteşem mimarlık örneği zarif düşünülmüş bir kuleye sahiptir. Binanın inşası zamanında Bakü’de ilk defa pişmiş tuğladan ve geleneksel beyaz taştan (aglay) yüksek zevk ve ustalıkla benzersiz bir kompozisyon yaratılmıştır.

Bir diğer St. Petersburg Sivil Mühendisleri Enstitüsünün mezunu, aslen Polonyalı İ.K.Ploşko Bakü’de çok sayıda eser oluşturmuştur. Bunlar; görkemli yerleşim evleri, “28 Mayıs” sokağı boyunca modern üsluplu bir birine birleşik dört katlı zengin yerleşim binaları, Yeni Avrupa oteli (Şekil 4.28), İsmailiyye (Şimdiki Azerbaycan Devlet Bilimler Akademisi),(Şekil 4.29), Venedik gotik sisteminde benzersiz sarayı (palatisonu), Milyoner Murtuza Muhtarov’a ait beyaz taş üzerinde çalışmanın ideal virtüözlüğü (Şekil 4.30) ve ağ inceliği ile yaratılan Fransız gotik sarayı (Şimdiki Saadet Sarayı) şekillerde gösterilmiştir.

Şekil 4.28. Yeni Avrupa oteli
Z.Tağıyev sokağı (1913),
(Fatullayev, 2013)

Şekil 4.29. İsmailiyye sarayı (Azerbaycan Devlet Bilimler Akademisinin
Yönetim Kurulu binası), (1913), (Abdülrehimov, 2013)

Şekil 4.30. Murtuza Muhatrovun malikanesi (Seadet Sarayı), (1912), (URL-24)

Şekil 4.31. Hacinskiler malikanesi (1912),
(Abdülrehimov, 2013)

Şekil 4.32. Eski Fenomen sineması (Kukla Tiyatrosu)
(Abdülrehimov, 2013)

Tümü özetlendiğinde şu anlaşılmaktaki, XIX. ve XX. yüzyılda Azerbaycan mimarisinde esaslı değişimler olmuştur. Kapitalizmin gelişimi, Rus ve Avrupa kültürlerinin etkisiyle oluşturulan şehir planlaması, mimaride yeni usul, biçim ve tekniklerin ön planda

uygulanması ve bu tekniklerle tiyatrolar, hastaneler, okullar gibi çağdaş tipli, çok katlı zengin yerleşim evlerinin yapılmasına neden olmuştur (Şekil 4.33, 4.34).

Şekil 4.33. Azerbaycan Devlet Opera Bale Tiyatrosu (1911), (Mimar-Nikolay Georqiyeviç Bayev), (URL-25)

Şekil 4.34. Azerbaycan Devlet Filarmonisi (1912), (Mimar-Gavrill Mihayloviç Ter-Mikelove), (URL-26)

XIX. yüzyılın ortalarından başlayarak sanayinin gelişimi ile nüfusun kentlere göçü ve petrol milyonerlerinin yoğunca inşa ettirdikleri binalar ile bu dönemi karakterize edebiliriz. Fakat XX. yüzyılların başlarında başlayan birinci dünya savaşı ve iç savaşların yaşanması ile yaşam zorlaşmış, Azerbaycan ekonomisinde çökme ve dağılıklık hüküm sürmüştür.

4.4. Bakü’de Konstrüktivizm Mimarisi

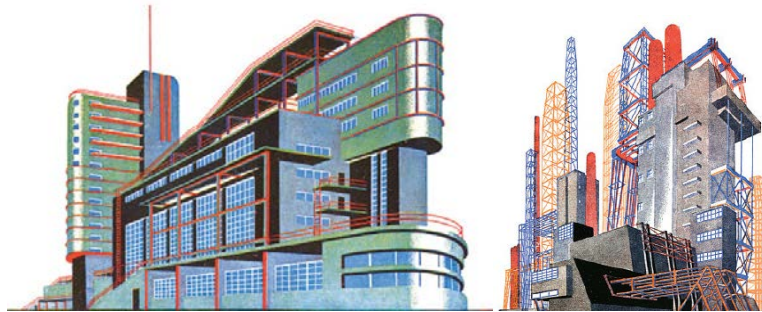
XX. yüzyıl yenilikçi esas yönlerinden biri olan ve kendi estetik ve sanatsal tecrübesinin merkezine konstrüksiyon kategorisini koyan yöne konstrüktivizm deniliyor (fr. “constructivisme” lat. “constructio” tr. "kurma"). Konstrüktivistler bu akımın tek

anlamli tarifini vermiyorlar. Bu akimin esasini makine tarzı ile üretilen biçimlere özgü düzenlilikler yansıtmıştır. Yeni trend tamamen gizemli romantiklikten mahrum kalmıştır. O sırf gerçek fonksiyonellik, işlevsellik ve amaçlılık mantığına dayanıyordu.

XX. yüzyılın başlarında eklektizmin etkisine karşı isyan eden solcu ressamlar muhitinde “konstruktivizm” ismini kazanmış devrin teorisi tamamen biçimlenmiştir. Bazı araştırmacılar, bu harekâtın XIX. ve XX. yüzyılları döneminde, kontrüktivist kompozisyonun sağlam ve açık esasına can atan modern devri ressamlarının, eklektizme karşı harekâtı dalgasında hem mimarlıkta, hem dekoratif-uygulamalı sanatla oluştuğunu belirtmişlerdir (Şekil.4.35). Diğer araştırmacılara göre konstrüktivizm öğeleri XIX. yüzyılın modern mimarlığı ortamında oluşmuştur. Bazılarına göre ise konstrüktivizm kaynakları XX. yüzyılın başlarının mimarisinde aramak gereklidir.

Şekil 4.35. Lissitzky: Kasaba, 1919-20, Kontrplak üzerine proun boyama, (Aliyev, 2013)

Şekil 4.36. Kontrüktivist Bileşimler, (Aliyev, 2013)

Güçlü sanayi, fonksiyonalizm, toplu üretim ve bunun sonucu mamullerin kaçınılmaz standardizasyonu yüzyılı başlıyordu. Modern estetiğinin dayandığı mesleklerin canlanması, el emeğine özen, yeni talepleri ödeyemiyordu ve hiç bir halde onlara uyum sağlamıyordu (Aliyev, 2013).

Mimarlık alanında konstrüktivizm cereyanlar yeni sanayi teknolojisi ve malzemelerinin demir, beton, camın etkisi ile güçlenmiştir. Böylece XX. yüzyılın başlarının mimarisinde “konstrüktivizm” adlı akım ortaya çıkmıştır.

Şekil 4.37. Moskova-Rusakov Kültür Merkezi, (1929), (Mimar-Konstantin Melnikov), (Aliyev, 2013)

Şekil 4.38. Moskova Lenin'nin Mozoleyi (1929), (Mimar- Aleksey Şusev), (Aliyev, 2013)

Ev; "yaşamak için makine" mimar Le Korbüzyenin önerisi konstrüktivizmin maksat ve görevlerini dürüst ifade ediyor (Aliyev, 2013).Kendi önemine göre o, hiç de kendi alman sanat arkadaşı “Bauhaus” dan geri kalmamıştı, ancak “Bauhaus” dünyada daha meşhurdu. Ressam Olqa Çiçaqova 1923 yılında şöyle yazıyordu: Konstrüktivizm

proletar Rusya'sında devrim zamanı oluşmuş ideolojidir ve her bir ideoloji gibi yalnız o zaman yaşaya bilir ki, kendine tüketimci yaratsın. Bu yüzden konstruktivizmin görevi konstruktiv insan yaratmak vasıtası ile komünist refahı oluşturma bilmektir.

Avrupalılar tarafından aniden reddedilmiş konstruktivizm 1917 yılında Rus devrimi sonunda diriliş bulmuştur. Konstruktivist mimarlığın fikir yönüyle Sovyet hâkimiyetinin resmi ideolojisi, Sovyet sosyalist ideolojisinin fikir yönü arasında sıkı ilişki vardı (Aliyev, 2013).

Konstruktivizmi klasik olarak çar Rusya'sında Ekim devriminden sonra yeni, yenilikçi proleter sanatının yönlerinden biri gibi oluşan Sovyet olayı gibi de sayılmaktadır. Yeni devletin teşekkülü, sanat ve mimarinin dili yeni rejimin devrimci amaçlarına uyum sağlamasını ve geçmişle tüm ilişkileri kesmesini talep etmekteydi. Bu dilin yüksek oranda keskin ve yenilikçi oluşu devletin taleplerine tam olarak uyum sağlamaktaydı.

Yenilikçi fikir sanki atmosfere sinmişti ve geniş yayılmıştı: dünya gözler önünde değişiyordu, yeni strüktür ve nesnelere oluşuyordu, ülke sanayileşiyor, beraberlik ve emek devri başlıyordu. 1920-1930 yılları mimarisi dünya mimarisinin sonraki gelişimine büyük etki göstermiştir (Aliyev, 2013).

1920-1930 yıllarında mimarlıkta yeniliğin oluşması XX. yüzyılın kültür olayı sayılmıştır. Onun fikir ve sanatsal yönü şehirlerin, aynı zamanda Bakü'nün yeni mekân ortamının biçimlenmesine çok etki etmiştir. Binaların mimari dilini ve simasını değiştirmiş, ilk başlarda malum olmayan bina ve yapı çeşitleri yaratmaya olanak sağlamış, insanların rahatlık, hayat tarzı ve kalitesi hakkında hayallerini değiştirmiştir. Şehirde kendi devrinin bilinen ustaları, görkemli mimar ve şehir planlamacıları: Leonid Viktor ve Aleksandr Vesnin kardeşleri, Aleksey Şusev, Lev İlyin, Vladimir Semyokov, Lev Rudnev, Aleksandr İvanitski, Semen Pen, Constantin Sençihin ve başkaları yaşayıp yaratmışlardı. Bakü'de konstruktivizme meyil onun yerli nevinin - bilinen meşhur "Bakü Konstruktivizmi'nin yaratılmasına getirmiştir (Aliyev, 2013).

Devrimden sonra ilk senelerin inşaat tecrübesi mevcut olan yerleşim konutlarının çözümlenmesi ve şehri yenilemekten oluşuyordu. Yeni sokaklar, bahçeler, yapılıyor, eski evler sökülüyordu.

Sanayinin gelişimi Bakü'ye büyük nüfus akımına getirmiştir. Mimarlık ve tasarım vasıtasıyla sosyal ekonomik devrim yapmaya çalışan konstrüktivizm teoriklerinin düşünceleri, hâkimiyetin ülkenin sanayileşmesini hızlı gerçekleştirmek girişimi ile denkleşiyordu. Yeni hâkimiyetin esas görevinden biri Bakü'nün yaşam kısmının yeniden kurulması, Bakü işçilerinin özellikle petrolcülerin hayat-ev ortamının iyileştirilmesi için yeni yaşam kasabalarının yapılmasıydı. Çalışmak için gelen işçilerin yaşaması için çok sayıda konutlar inşa etmek gerekiyordu. Bakü nüfuz artımına göre Rusya'nın Harkov, Moskova ve diğer büyük şehirlerini geride koymaktaydı.

Petrol maden işçilerinin için şehir-bahçe gruplar şeması üzere kasabalar inşa ediliyordu ve bunlar Apşeron işçilerinin tarafından beğeniliyordu. Siyah şehrin yeşillikten mahrum kümelerine sığan işçi petrolcüler kişisel bahçeli evleri olan “şehir-bahçe”yi işçilerinin kasabasının en olumlu biçimi gibi görüyorlardı. 1920 yıllarının ortalarında Apşeronda kasaba-bahçe inşası üzere işler geniş yaygınlaştı. Bu inşalar genellikle Bakü'nün şehir kenarı kasabalarında gerçekleşmiştir.

1920 yıllarının sonunda Sovyet mimarisinde konutlar geniş yaygındı. Bu araştırmalar Bakü'nün mimarlık tecrübesini de etkilemiştir. Bakü'de havaalanının pilotları için ev ve ortak alan inşa edilmişti. Bu evde aileler için mutfak ve tuvaletler ile donatılmış konutlar ile birlikte, yalnız insanlar için de odalar tasarlanmıştı. (koridor tipli, genel tuvaleti olan bloklarda). Onlar iki katlı sosyal blokla ilişkilendirilmişti. Burada erzak mağazası, yemekhane, çamaşır hane, kuaför, kırmızı köşe, kütüphane yerleşiyordu. Bu tecrübenin ilginç yanı, sosyal blok sistemine geçişi.

Bu aramaların sonraki gelişimi ev ortak kullanımından mahalle ortak kullanımına geçiş olmuştur. Buna örnek olarak Balahanski karayolundaki (şimdiki Haydar Aliyev caddesi) 1933 numaralı mahalleyi göstere biliriz.(1932-1934) iki insanın yaşaması için

tasarlanmış bu mahallede çevre boyunca galeri tipli dört katlı bölümlü konutlar inşa edilmiştir. Sosyal bölüm iki katlı çocuk müessesesi ve bir katlı yemekhane, çamaşırhane ve postadan oluşuyordu. Onlar yeşillendirilmiş mahalleci arazide yer alan ve galerili yerleşim konutlarının ilk katında eczane, sağlık ocağı, kırmızı köşe ve kütüphane ile tamamlanıyordu. Mahalle ortak alanının Bakü modeli mimarlık açısından Moskova'dakinden doğal iklim ortamından dolayı binalar arası sıcak geçişleriyle farklıydı. Bakü'de toplu yaşam ve sosyal binalar inşası yapılıyordu (Şekil 4.39).

Şekil 4.39. Balahani anayolunda (Haydar Aliyev Caddesi) yerleşim evinin bir bloğu, (Aliyev, 2013)

1920 yılında yaşam krizinden çıkması adına tüm Sovyet ülkelerinde, aynı zamanda. Bakü'de geniş inşaat işleri yapılıyordu. Yalnızca Bakü etrafında değil, onun merkezinde, aynı zamanda ona direkt yakın yerlerde yaşam, idari ve sosyal binalar, kulüpler, kültür konutları inşa ediliyordu. Bu binaların geçmişin inşası ile ilişkisi çok incelikliydi, saldırgan değildi, buysa onu tasarlayanların maharetini kanıtlıyordu.

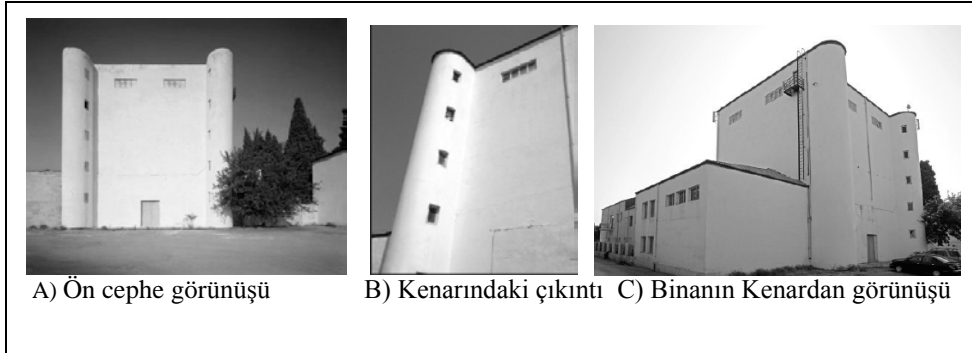
Bakü'de yerleşim evleri inşasının toplu karakteri, onun bütünlüğü ve kısıtlı sayıda aynı tipli, yaşam bölümlerinin uygulanması, aynı zamanda standart inşaat elemanlarından geniş kullanılmasıyla ilgili olan yüksek derecede ekonomik inşaat sanayileşmesinin esasını koymuş ve Bakü'nün yerleşim konutları inşası tecrübesini Sovyet birliğinde en öncüllerden birine dönüştürmüştür.

1920-1930 yıllarında Bakü'de ve Apşeron'un kasabalarında inşa edilmiş binalar ilçelerin doğal iklim ortamına uygundu. O zaman inşa edilmiş binalardan çoğu bu gün

de çağdaş Bakü'nün simasında önemli yer tutmaktadır ve o devirde ortaya çıkan yaratıcılık pozisyonu ve eğilimlerinin karakterize etmek için örnekler oluşturuyorlar. 1930'lu yılların başlarında şehirde inşa edilmiş büyük sosyal binalar Gara şehirde, Surahanı kasabasında, Bayıl'da, şehrin istasyon etrafı kısmında ve diğer ilçelerinde inşa ediliyordu. Aynı zamanda onun merkezi kısmında da, M.Grusmanın "Dinamo" spor sarayı (Şekil 4.40). Vesnin kardeşlerinin Kültür evleri (Şekil 4.41), mimar Aleksey Viktoroviç Şusevin "Inturist" oteli mimar (Şekil 4.42), Senyon Penin projesi üzere inşa edilmiş basın binası (Şekil 4.43), mimarlar Sadıh Dadaşov ve Mikayıl Hüseynovun Bayıl'daki fabrik-mutfağı binası (Şekil 4.44) vb. gibi mimari binalar inşa edilmiştir.

Şekil 4.40. Dinamo İdman Topluluğu Binası (1930), (Mimar-Konstüentin Sençixinin), (Aliyev, 2013)

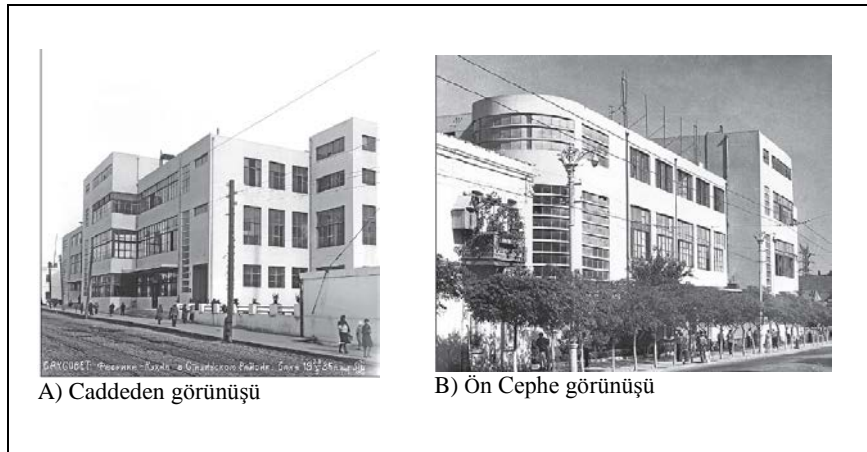
Şekil 4.41. Neftçiler klubü (Kültür Evi), (1928-1930), (Mimarlar-Vesnin Kardeşler) , (Aliyev, 2013)

Şekil 4.42. İnturist Oteli (1934), (Mimarlar- İ.Fransız, Q.Yakovlevin ve Aleksey Şusev), (Aliyev, 2013)

Şekil 4.43. Azerbaycan Devlet Basın Sarayı (1938), (Mimar-Semyon Penin) , (Aliyev, 2013)

Şekil 4.44. Fabrika Mutfağı Binası (1931-1933), (Mimarlar; Sadıg Dadaşov ve Mikayil Hüseyinov) , (Aliyev, 2013)

Onlar Bakü'nün esas yolları üzerinde yerleşerek onun mimarlık simasının teşekkülünde mühim yer alıyorlar. Binaların mekân hallinin mantığı, dâhili mekânın fonksiyonel teşkili, araziden faydalı kullanım koşulları yakın kılıyordu.

Kompakt cüzi vasıtalarla elde edilen ifadelilik, her hangi zahiri süssüz mimarlık formlarının tektonik dürüstlüyü, Bakü için kıyasta yeni olan malzeme ve inşaat yöntemlerinden-demir –betondan, camdan, standart elemanlardan cesaretle kullanılması binaların dış görünümüne has olan yönleridir.

Sovyetler Birliğinin büyük proleter merkezi Bakü şehrinde inşa edilen binaların çoğunun sanatsal imgelerindeki yenilik, Sovyet devrinin ürünü olan o inşaların fonksiyonel hayatında uygun gelmek, önceleri teşekkül bulmuş bina tiplerinin köklü surette deyişmiş istismar şartlarına uygun olmak girişimini kendinde içeriyordu.

Mekan kompozisyonlarının, ister simetrik isterse de asimetrik olsun, sahanın özelliklerine göre dinamikliyi buradan doğuyor. İç planlamanın özgürlüyü, pürüzsüz beton ve cam yüzeylerin fazla olması, zemin katın dayak sütunları da bunun sonucudur (Aliyev, 2013).

Tüm bunlar kültürel devrimin sorunlarını halletmek için ortaya çıkan çağdaş akımlara kendi ilişkisini göstermek girişiminden konuşmaya esas vermiştir.

1930'lu yılların başlarında Bakü'de ve Apşeron'da yeni mimarlık biçimleri aramak adına geniş meydan açan büyük kültür saraylarının inşası başlamıştır. Onlar aynı zaman Bayıl'da, Siyah şehirde, Surahani'da, Zabrat'da, Binegedi'de inşa ediliyordu. Bakü'nün merkezinde Sovyet ticareti işçileri için kültür sarayı inşa edilmiştir (şimdi burada iş bankası yerleşiyor, Haqani sokağı, Bülbül caddesinin tipi). Sovyet ticareti işçileri için mimar İ.Nikitinin projesi üzere Bülbül caddesi ve Hagani sokağının kesiştiği yerde inşa edilmiş kültür sarayının düşünülmüş fonksiyonel çözümü ve taleplere ciddi uyumu, net karkaslı kompakt hacmi, mimarlık formunun tekniği açıklığıyla farklı kılmıştır(Şekil 4.45).

Şekil 4.45. Kùltür Merkezi (1930), (Mimar -İ.Nikitin) , (Aliyev, 2013)

Sarayın inşasında demir-beton, tuğla ve camdan kullanılmıştı, yapma süs yoktu. Cephelerde hacimler ve aynalar, duvar ve camların pürüzsüz yüzeylerin tezadı, yatay ve dikey bölgelerin netliyi ahenkli surette bir birini yer ediyordu.“Sovyet ticareti işçilerinin kùltür sarayında tektonik ilişkilerin parçalanmış bozulumu mimar I.Nikitin tarafından gayri gerçeklik ve şüphe doğuran kavram klişelerine karşı kapsamlı düşünölmüş bir etkidir (Aliyev, 2013) .

O senelerde Bakü’de inşa edilmiş yerleşim ve sosyal binalarda genel eğilim hissediliyordu. 1920-1930 yıllarının mimarisi kendi devrinin ruh halini tamamen yansıttığını söylene bilir. Onlardan bir tanesi geçmişten tamamen vazgeçmek ve yenilik aramasıydı. “Ekonomi, fayda, güzellik” sloganıyla geniş yayılmıştı ve o senelerin mimarlık anıtlarının geneline uyuyordu. Güzellik anlamı birçok başkaları gibi, o senelerde gözden geçiriliyordu. Konstrüktivizm demir-beton büyük tekniği ve estetik imkânlarından kullanılmaya esaslanıyordu. Geniş emek sever toplumlar için yeni güzellik anlamı biçimlerin saflığı ve görsel vasıtaların kompakt olması şartıyla ışık ve havanın çokluğuna dayanıyordu. Kendi mahiyetine göre yenilikçi olan konstrüktivizm Bakü’de geniş yayılmıştı.

Bakü’de konstrüktivizme ilginin artması onun özgün Bakü konstrüktivizminin oluşmasına neden olmuştur. Sovyet konstrüktivizminin genel karakteristik özellikleri ile birlikte, Bakü konstrüktivizminin kendi karakteristik noktaları var, onu biçimlerin genel klasiği, Bakü’nün mimarlık mekân muhitine, onun doğal iklim ortamına uygun olması farklı kılıyordu (Aliyev 2013)

Bundan başka, demir-betonun toplu inşada uygulama imkanları kısıtlı olması, çimentonun o zamanlar az bulunması ve demir-betondan değil “demir-beton tarzı” inşa edilmesine getiriyordu.

1920'li senelerin sonu 1930'lu senelerin başlarında Bakü'de konstrüktivizm devri zamanı inşa edilmiş tüm binalar yerli “aglay” taşından inşa edilip, sonra beton dokusuyla sıvanıyordu. Bu doku ona özel cazibe armağan ediyordu.

Uzun süre Bakü şehrinin planlaması üzerinde çalışan Sovyet mimarı ve şehir planlaması üzerinde çalışan Lev Aleksandroviç İlyin konstrüktivizm stillerini Bakü mimarisi ile yakınlığını maharetle hissetmişti ve şöyle belirtmişti: Bakü manzarasında hacimlerin küp şekli ve biçimlerin dörtgen olması sayesinde o, tarihi Avrupa'ya kadarki biçimlerle az tezat oluşturuyor. Tesadüfi değildir ki, Lev İlyin işte “Avrupa'ya kadarki biçimlerle”, yani Apşeron ve Bakü'nün halk yerleşim evleri ile, aynı malzemelerde, plastik vasıtaların uygulamasında benzerlik görmüştü.

XX. yüzyılın en keskin ve sert üslupları Bakü toprağına neşeli bir hafiflik arz etmiştir. Bakü'de konstrüktivizm bu üslup sanatçılarının tasarım grafiğini farklı kılan ve SSCB'nin soğuk merkezlerinde zorlukla kendi tecessümünü bulan debdebeyi kendisine iade etti. Bakü'de her şey mümkündü: açık teraslar, baştanbaşa camlanma, çatılarda bahçeler (Aliyev, 2013).

Kulüp kültür merkezleri, fabrika-mutfaklar, yatılı okulları şehrin merkezinden uzakta yerleşen işçi ilçelerinde kültür ocakları yaratıyordu. Onların görüntülerinin sade olması ve özgürlüğü onların hedefiyle uyum içerisindeydi.

Maalesef, bu gün Bakü'de konstrüktivizm bazı sosyal binalar dönemine ait binalar önemli değişimlere uğramıştır ve bu da şüphesiz, onların çağdaş kavramını olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak onlardan çoğu tüm bu yıllar boyunca durmadan faaliyet göstermiştir. Onlar organik biçimde şehir ortamına dâhil olmuş, onun ayrılmaz kısmına dönüşmüştür.

4.4.1. Konstrüktivizm döneminde Bakü’de şehircilik

O zaman öncül Sovyet şehircilerinin Bakü şehri gelişiminin vaziyet planlarının çalışıp hazırlanması üzere yaptığı çalışmalar kendi ölçütüne göre önemliydi. 1924 yılından 1937 yılına kadar şehrin vaziyet planının 3 seçeneği çalışılmıştı.

SSCB’de inşaatın dev ölçeği karmaşık ekonomi, şehircilik, mühendisli sorunlarının büyük ilçelerin ölçeğinde kolektif (kompleks) çözümü talep ediyordu. Şehircilik projelerinin yeni nevinin-ilçe planlamasının çalışıp hazırlanması talep olunuyordu (Aliyev, 2013).

Sovyet hâkimiyeti yarandıktan sonra Azerbaycan’ın merkezi hızla gelişmiştir. 1923 yılında 245 bin, 1926 yılında 324 bin, 1933 yılında ise Bakü’deki nüfus 500 bine ulaşmıştır. Sovyet hükümeti Bakü’nün inşası ve yenilenmesi, işçilerin yeni kasabalara göçürülmesine ilk seneler dikkat etmiştir.

Apşeron yarımadası ve Bakü’nün planlaması üzere çalışmaların ilk etabı” makalesinde V.V. Semyonov Prozorovski yazıyordu: Apşeron’un planlaması karşısında 1500 kilometre kare arazide inşaatın tüm çeşitlerinin, ilk sırada, sanayi, yerleşim ve topluluk çeşitlerini kompleks yerleştirmek görevi duruyor. Apşeron’un planlamasının esas özelliği Bakü’nün planlamasının ilçe profilinden, ilçeyle şehrin karşılıklı gelişiminin ayrı-ayrı forumlarından ayırmanın gayri mümkün olmasıdır. İlçenin planlaması ve şehrin bölgelere ayrılması şeması seçeneklerinin gözden geçirilmesi sonucunda beş uydu şehrin: Sumgayıt’da, Bilgeh’de, Merdekan’ın Güneyinde, Artyom adasıyla karşılıklı ve Hövsan ilçesinde yaratılmasını göz önünde tutan seçenek gelecek araştırmaların esası gibi öngörülmüştür.

Projeciler halk geleneklerini, doğa ve iklim özelliklerini dikkate almaya büyük özen göstermişlerdi. V.V Semyonov Prozorovskiy “Bakü’nün planlaması” makalesinde yazmıştır: Dağüstü ilçede mahalle kompozisyonun esasını inşalar ve çit vasıtasıyla kapsanan, sokağın tozundan ve rüzgârdan korunan iç avlu usulü geniş yayılmıştı. Bakü’nün güçlü rüzgarları ve 60 santigrat dereceye ulaşan sıcaklığı Bakü ortamında böyle

çözümü yalnız ayrıca mülk için değil, aynı zamanda tam mahallenin planlamasında bir üsul olarak isabetli kılıyordu.

1920'li yıllardan günümüze kadar Bakü ve Apşeron yarımadasının gelişimini analiz ederken, şehrin yeniden yapılması ve gelişimi için onun vaziyet planının yapılması üzere Sovyetler birliğinin görkemli şehircilerinin katılımıyla, uzun yıllar görülen işlerin özel önem arz ettiği malum olmuştur.

1920-1930'lu senelerde mimarlık ve tasarım vasıtasıyla sosyal-ekonomik devrim yapmaya çalışan konstrüktivizm teoriklerinin fikirleri hükümetin ülkenin sanayileştirilmesini, çabuk, hesaplı ve çalışanlar için maksimum ekonomik ve sosyal etkiyle gerçekleştirmek girişimi denkleştirmiştir.

1920 yıllarında mimarisinin çökmesinin en büyük sebebinden biri, şüphesiz, geniş-sosyal nitelik taşımıştır. Büyük sanatçıların yarattığı projeler ve hatta tecrübeli sanat bilicilerinin vizyonunu hayran bırakan yenilikçi biçimler, genişlenen inşaat ortamında projeciler tarafından, ister-istemez basitleştiriliyordu ve tekrarlanıyordu.

Özellikle tecrübesiz toplu tüketicinin gözünde yeni-hüzünlü ve monoton damgaya dönüştür (Aliyev, 2013).

1930-cu senelerin basını, o zaman söylenildiği gibi, “kutu” mimarisini kesin eleştirmiştir. 1932-ci sene Sovyet mimarisinin gelecek gelişiminin doğal sınırına dönüştü.

1930'lu yılların ortalarında mimaride değerlerin esaslı biçimde yeniden gözden geçirilmesi zorunluluğa dönüşmüştür. 1920'li yılların mimarisinin dili kendi devrinin sosyal kültürel karakteristik özelliğiyle uyumluydu. Devrimi asketizmin küçük burjuva artımının yapay zenginliğine kasten karşı koyulduğu YES (“Yeni Ekonomik Siyaset”) senelerinde ve çoğu zaman tasarrufun talep olunduğu sosyalist sanayileştirilmesinin zor

ortamında proleter ideolojinin etik normatifine dönüşmüştür. Bu ortamda mimari biçimlerin dikkate çarpan basitliyi doğaldı ve özgürlük, yeni ilişkiler sistemiyle alakalıydı.

1920'li senelerin mimarisi parlak olduğu kadar da kısa ömürlü olmuştur. Sıradaki on senenin başlarında bu yaratıcı etkiler kıvılcımı durmadan zayıflayıp sönmüştür. Konstrüktivist Moisey Yakovleviç Ginzburg'un söylediği gibi “Her devire kendi sanat üslubu uyuyor” (Ginzburg, 2010).

Sovyet rejimi kendini halkın devleti gibi gösteren bundan başka, V.İ. Lenin vefat etmesi ile Stalin'in Sovyet rejiminin tek ve perestiş olunan rehberine dönüşmüştür. Diktatörün zevkinin Sovyet kültürüne hâkim olduğu ortam yaranmıştır (Aliyev, 2013).

Sosyalist-realizmi sanatı yaratmak gerekli olmuştur. Hükümet temsilcileri mimarinin halka ait olması gerektiğini savunmuşlardır. “Halk saraylarda yaşamalı”, o devrin sloganı ortaya çıkmış, mimariyi, geçmişin muhteşem kemerli, dört köşeli sütunlu, kapitalli, klasik diline geri döndürmüştür.

Romantik-ütöpik, ciddi, devrimi asketizm totaliter barokun debdebeli formları ve Stalin neoklassizminin aşırı tekebbürü ile yer değiştirmiştir.

Konstrüktivistler gözden düştüler. “Yeniden kurma” yı desteklemek istemeyenler ömürlerinin sonuna kadar acıklı hayat sürmüş ve ya sürgün edilmişlerdir. Yalnız İlya Qolosov 1930'lu senelerin ortamına uyum sağlamış ve ilginç inşalar yarata bilmiştir. Kendi ciddi yaratıcılığına yeni başlamış Sadık Dadaşov, Mikayıl Hüseyinov, Vesinin kardeşleri de ortama uyum sağlamışlardır. SSCB'nin yaratıcı hayatına katılım yapmış, yalnız artık önceki nüfuzlarını kaybetmişlerdi.

Yalnız asketik konstrüktivizmden debdebeli süsün “hak almasına” geçiş hiç de hemen olmadı ve bu üslubun gayri netliyi konstrüktivizm devri sanatçılarının yaratıcılığı ve

inşalarına kendi etkisini göstermiştir. SSCB'de 1932-1936'lı senelerde formalite olarak “post-konstruktivizm” denilen geçiş tarzı yer almıştır.

4.5. Bakü’de Stalinizm Mimari Dönemi

1940 yıllarında bağlam giderek değişmiştir. Hayat dikkat çekecek derecede iyileşip hafifleşince bu akımla tezat oluşturan asketizm, aynı zamanda mimaride yerini kaybetmiştir. Sosyal bilinç onu kesinlikle reddetmeye başlamıştır. Sosyalizmin zaferini sanatta ve aynı zamanda mimaride yansıtmak gerekmiştir. Yeni yüksek ideoloji meseleleri çözmek için önceki mimari vasıtalar yetersiz kalmış, bazen tamamen yararsızlaşmıştır.

1920 yılı mimari formları geniş kitlelerin vizyonu için anlaşılır değildi, yalnız zarif sanatsal bilince sahip az bir kesime hitap ediyordu. Bunun dışında, bilerek sadeleştirilmiş mimari toplu tüketici için bir nevi, geçmiş felaket ve mahrumiyetin sevimsiz hatırasıydı. Aynı zamanda klasik sanat insanların bilincinde kültürel miras ve güzellikle sağlam tellerle bağlı olan yüzyıllarla cilalı usul ve biçimlerin büyük birikimiydi. Bu ortamda klasik mirasın benimsenmesi tamamen doğaldı (Aliyev, 2013).

1933-1935 yıllarında SSCB'de, sanatta siyasi durum son derece değişmiştir. Sovyet mimarisinin yönü yeniden değişmeye başlamıştır. Yenilikçi eğilimler önce keskin eleştiriye maruz kalmış, daha sonrasında yasaklanmıştır. Klasik mirasa sahiplenme sloganıyla ileri sürülmüş, sonraları ise bu “Stalin ampiri” stilinde inşa edilmiş inşalarda yansımıştır.

1940-1960 yıllarında Stalinist ampir veya (fransız kelimesi empire-den gelerek imparatorlukla benzetilen ampir sözü) staliens akımı SSCB'nin Anıtsal ve Dekoratif sanatında en önde giden akımlardan biriydi. Stalinist akımın sembolü Moskova'daki ünlü Stalin gökdelenleridir (Şekil 4.46). Bu akımın son mimari binalarına Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Binası (Şekil 4.47) ve 1955 yılında inşa

edilen SSCB Bankalar Kurulu'nun binasını örnek gösterebiliriz. Bu mimari akım kendinde barokko, Napoleon imperatorluk dönemi, geç klasisizm, ar-deko, aynı zamanda yeni gotik elemanlarını birleştiriyor. SSCB'yi İoesif Stalinin yönettiği döneme denk gelen bu devirde aynı zamanda “ stalinka” adlanan tipolojik, kolaylıkla sağlanabilecek yaşam konutları inşa ediliyordu.

Şekil 4.46. Moskova'daki Stalin gökdelenleri, (URL-27)

Şekil 4.47. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Binası, (URL-28)

Şekil 4.48. VSHV Ana pavyonu, (URL-29)

1934 yılında Azerbaycan Komünist Partisi Merkezi Komitesi konstrüktivizm akımını eleştiren, milli geleneklere ve köklere dönmeye sesleyen ferman yayınlamıştır. 1930 yıllarının ortalarında Bakü mimarisinin yönünde ciddi değişimler oluşmuştur. Azerbaycan milli mimari mirasının uygulaması ve kullanılmasına başlanmıştır. Mimar gruplar, Cumhuriyetin ayrı ayrı ilçelerine gönderilmiş, mimarlık abidelerini ölçüp ve kaydetmişlerdi. “Azerbaycan mimarlık tarihinin mimarlar karşısında açılan malum olmayan sayfaları sanatsal mimari usul ve vasıtalarının büyütülmesinde büyük rol almıştır.”(Aliyev, 2013).

1936 yıllarında Azerbaycan mimarlar birliğinin yaratılması milli mimarinin başarılı gelişimine olanak sağlamıştır. Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonraki ilk senelerde Azerbaycan sanayi enstitüsü nezdinde mimarlık-inşaat fakültesi açılmıştır. 1930 yılında bu fakülteyi birçok mimar ve inşaatçı bitirmişti. Mimarlık-İnşaat fakültesinin ilk mezunları arasında Sadıh Dadaşov ve Mikayıl Hüseyinov da vardı.

Bu mimarların çalışmasında Sovyet devrinin Azerbaycan mimari gelişimine daha net yansyordu. Onların konstrüktivizm mimarisi devrinde başlayan yaratıcılığı şimdiye kadar Bakü'yü süsleyen bir sıra muhteşem binaları meydana getirmişidir. XX. yüzyıl mimarisinin kendine özgünlüğüne göre şehir Sadıh Dadaşov ve Mikayıl Hüseyinova'ya borçludur. İki birlikte 200'den çok bina inşa etmişlerdir. Sovyet hükümeti birleşik cumhuriyetlerinde “biçimce milli, içeriği sosyalist” sanat yaratma emrini vererek, mimarinin “yerli renk” elde etmesine yardım etmiştir. Yalnız buna farklı tepkiler verilebilirdi. Bakülü sanatçılar ince zevklere sahiplerdi, onlar ne etnografiye ne de

dekoratifliğe uymadan, zevkin esasını imge ve oranlar seviyesine taşımışlardı. Sadık Elekber oğlu Dadaşov, Vladimir Oskaroviç Munts ve Mikayıl Elesker oğlu Hüseynov klasik ve milli mimari özellikleri ve biçimleri kendi projelerinde maharetle uygulamışlardı (Şekil 4.49., 4.50., 4.51., 4.52., 4.53., 4.54.).

Şekil 4.49. Nizami sinema salonu (1934),
(Mimar - Mikayıl Useynov) ,(Aliyev, 2013)

Şekil 4.50. Nizami Gencevi adına Azərbaycan
edebiyatı müzesi, (Aliyev, 2013)

Şekil 4.51. Hükümet Evi (1952), (Rus Mimarlar - L.V. Rudnev ve V.O. Muns) , (Aliyev, 2013)

Şekil 4.52. Azərbaycan Milli Bilim Akademiyası (1960), (Mimar - Mimari Mikayil Useynov) , (Aliyev, 2013)

Şekil 4.53. Buzovnanefit binası (1945), (Mimar - Mikayil Useynov ve Dadaşov Sadık) , (Aliyev, 2013)

Şekil 4.54. Azerbaycan Ressamlar ittifak binası,
(Aliyev, 2013)

4.5.1. Stalinizm döneminde Bakü’de şehircilik

1930-1950 yılları arası SSCB’de mimarinin Stalin devridir. Savaştan önceki ve II. Dünya savaşından sonraki ilk senelerde Bakü’nün mimari tecrübesinde tesadüfen boş kalmış arazilerde inşaat çalışmaları yapma eğilimi baskın gelmiştir. İnşa edilen binaların çoğu kısmı şehrin merkezinde yerleştirilmiştir. Şehrin bu kısmında eski İnşaatlara dokunulmuyordu, çünkü o zaman birçok kişinin taşınması gerekiyordu. Bu yeni inşaatı yapmayı zorlaştırmıştır. Fakat buna rağmen, bir ara büyük şehircilik tedbirleri gerçekleştirilmiştir. Şöyle ki, şehrin son derece sık ve kör-doğal meskunlaşmış dağ üstü kısmı olan Sovyet sokağı (Nerimanov Caddesi) sözün tam anlamıyla dağıtılmıştır. 1950 yılında Neftçiler caddesinin yeniden kurma projesi gerçekleştirilmiştir. Aynı devirde Hüsü Hacıyev (Azerbaycan Caddesi) sokağının yeniden kurulması üzere çalışmalar yapılmıştır.

4.6. Bakü’de Sosyalizm Mimari Dönemi

1955’te mimaride Stalinist ampir akımına son verilerek “Tasarım ve inşaattaki aşırılıkların ortadan kaldırılması” kararı kabul edilmiştir. Sanayileşme öncelikle konut yapımına yöneldi: toplu apartman ve konut tipine karar vermek gerekliydi. Büyük alanların inşasına başlanmıştı. 1960-1970’lerde basit, ekonomik, yeni bir endüstriye dayanan ve modern teknolojinin imkanlarını ifade eden yeni bir mimari tarz geliştirmektedir.

Sosyalizm mimari akımı Azerbaycan'da 1960-1980 senelerini kapsıyordu. Bu dönemlerde şehircilik ve mimarlık ülkenin şehirlerinin boş arazilerinde yaşam konutlarının hızla yükselmesinde, büyük sanayi komplekslerinin ve ayrı ayrı sosyal binaların inşasının yayılması ile karakterize ediliyordu. Tarihi şehirlerin yaşam çevresinin temizlenmesine ve modernleşmesine bu şehirlere kendine haslık ve özel ifadelilik katan tarihi abidelerin restorasyonuna büyük dikkat ayrılıyordu. Müttefik ülkelerin ulusal mimarisi aynı ilkelerle gelişiyor, ama bununla birlikte, farklı mimari detayları yorumlanmasına, dekoratif özelliklerine, malzemelerine vb. yerel özelliklerine göre farklılaşıyordu. Taşkent'te Sanat Sarayı sade mimari formları renkli fresk resimleri ile birleştiriyordu (Şekil 4.55). Aşkabattaki Karakumstori Yönetim binasının cephesinde ise milli süs geleneksel heykel resimleri ile birlikte işlenmiştir(Şekil 4.56). Bu sentez mimarlık ve milli gelenekleri içeriyor. Bu zamanın Sovyet mimarisinin tarzı geliyordu. Erken aşamada rasyonalizmden uzaklaşıp, kuruluşun üstesinden geliyordu ve daha sonra ise yeni bir sorun ortaya koyuyordu. Bu sorunların çözümüne örnek olarak Vilnius'daki Sanat Sergileri Sarayı (Şekil 4.57), Osaka'daki Uluslararası Sergi'deki SSCB Pavyonu (Şekil 4.58) gösterebiliriz. Mimari binalarda eğimli çizgilere meyil yaranmıştı, önceden belirlenen ciddilik ve çıkar korunarak, formların taşması halleri gözlemleniyordu.

Şekil 4.55. Taşkent'te Sanat Sarayı 1 (1965), (Mimarlar - Yu. Khaldeev, V. Berezin, S. Sutyagin, D. Shuvaev), (URL-30)

Şekil 4.56. Aşgabat'taki Karakumstroi Yönetimi'nin binası (1967),(Mimarlar - A. Ahmedov, F. Aliyev, Heykeltıraşlar - V. Lempfort, N. Silis) , (URL-31)

Şekil 4.57. Vilnius'deki Sanat Sergileri Sarayı (1967), (Mimar - V. Chekaneuskas) , (URL-32)

Şekil 4.58. Osaka'daki Uluslararası Sergi'deki SSCB Pavyonu (1967-68), (Mimarlar - M. V. Posokhin, V. A. Svirsky) , (URL-33)

Bakü de tüm Sovyet devletlerinde oluşan bu akımın etkisinden uzak kalmadı. Bu döneme ait Bakü mimarisine Gülüstan Dügün Sarayı (Şekil 4.59), Azerbaycan SSC Tarihi Parti ve Parti Arşivi Enstitüsünün binası (Şekil 4.60), Karabağ Oteli binası (Şekil 4.61) gibi binaları örnek gösterebiliriz. Bu binaların biçimsel özellikleri önceki döneme göre az detaylı, serttir. Gülüstan sarayının tasarım yaklaşımında peyzaja uygun çözüme ustalıklı ulaşılmıştır. Saray peyzajın derinliklerinde yer alarak genel görüntü ahengine zarar vermemiştir. SSCB'nin dağılması sonucunda sosyalizm mimari akımı da sona ermiştir.

Şekil 4.59. Gülüstan düğün sarayı (Mimarlar - İ.Hacıbəyov,E.Emirhanov) , (URL-34)

Şekil 4.60. Bakü İstasyonu binası, (URL-35)

Şekil 4.61. Karabağ Oteli binası (Mimarlar - V.Şulqin, E.Melhisedehov),(URL-36)

Şekil 4.62. Bakü'de Azərbaycan SSC Tarihî Partî ve Partî Arşivi Enstitüsünün binası, (URL-37)

Şekil 4.63. Bakü Nizami İlçesinin İdari binası. Mmimar: Y.Gadımov, (URL-38)

Şekil 4.64. Bakü Nerimanov İlçesinin İdari binası(Mimarlar - T.Hanlarov ve İ.İbrahimov) , (URL-39)

Şekil 4.65. Opera Stüdyosu binası (1983), (Mimar - M. Useynov) , (URL-40)

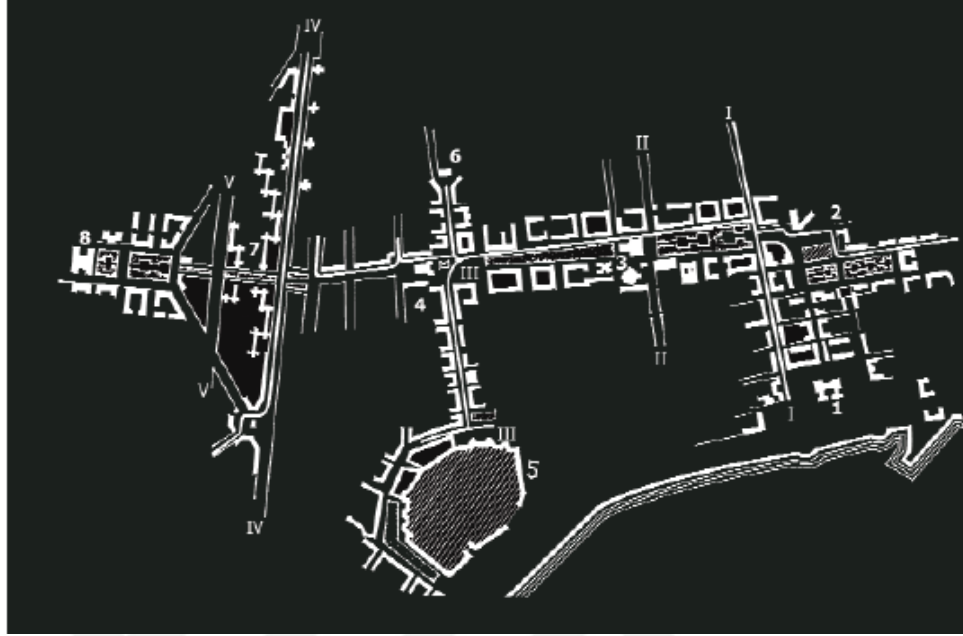

Şekil 4.66. Doğu Pazarı Ticaret kompleksi (URL-41)

4.6.1. Sosyalizm döneminde Bakü’de şehircilik

Petrol çıkarmanın ve onunla ilgili olan petrol sanayisinin yoğun gelişimi Bakü’nün nüfusunun hızla artışına neden olmaktadır. Bu alan ülke arazisinin onda birinden az kısmını kapsasa da ülke nüfusunun yaklaşık yarısını buluyordu (2,167 milyon nüfus). Bu dönemlerde ülkenin büyük şehirlerinin gelişimi ile birlikte küçük ve orta şehirler de büyüyüp ve geliyordu. 1960 yılından 1984 yılına kadarki zamanda Azerbaycan’ın 60 şehri aynı zamanda birçok kasabalar olmak üzere şehir planlarının projelendirilmesi işlemi tamamlanmıştır. “Bakü devlet proje” ekibi tarafından 1974 yılında çalışılıp hazırlanmış Bakü’nün gelişiminin 2005 yılına kadarki süreyi kapsıyordu. Petrol madeni idaresi ve Apşeronun eyalet şehirlerinin verimli gelişimine uygun olarak Apşeron yarımadasında yerleşmesine, Bakü’nün sonraki arazi gelişiminin esasını oluşturdu.

1970-1980 seneleri arasında Bakü’nün şehircilik tecrübesi boş arazilerde yaşam evlerinin muhteşem şekilde inşaat dalgası ve merkezi kısımda görülen yeniden kurma tedbirleri ile özgündü. Bakü’nün estetik simasının şekillenmesinde merkezi kısmı esas role sahiptir. Bakü’nün merkezi kısmını şekillendiren kompozisyon yaratması fikri ilk defa 1932 yılında şehrin planlamasında ifade edilmişti ve gerçekleştirilmeye başlanmıştı. Bakü kentinin esas kompozisyonunu yönetim ve sosyal merkez olan Özgürlük Meydanı oluşturuyordu . Deniz sahilinde yerleşen, merkezinde Hükümet evi yüceltilen ve denize açılan meydan şehrin deniz cephesinin başlıca bileşenydi (Şekil 4.67.).

Şekil 4.67. Bakü'nün esas mimarlık toplulukları sistemi(URL-43)

I - Özgürlük caddesi; II- Reşid Behbudov caddesi; III- Azerbaycan caddesi; IV- Hüseyin Cavid caddesi; V- Hamit Sultanov sokağı; 1-Hükümet evi; 2- Demiryolu İstasyonu; 3- Haydar Aliyev Sarayı (Geçmiş Cumhuriyet Sarayı); 4- Azerbaycan Dram Tiyatrosu; 5- Eski Kale (İçeri şehir)

5. ALAN ÇALIŞMASI: BAKÜ'NÜN KENT MERKEZİ VE HAYDAR ALİYEV CADDESİNDE 2009 YILI KÜRESELLEŞMENİN ETKİSİ İLE YAPILAN BİNALAR

18 Ekim 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu yılların başlarında ülke büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sınırdaki savaşın olması, SSCB sistemine bağımlı olan ekonomik yapının çöküşü büyük sorunlar ortaya çıkarmıştır. 1991-1994 yılları arası ülkenin genel durumunda kaos yaşanmıştır. Doğal olarak inşaat da durgunluk görülmüştür.

1990 yılında 7,2 milyon olan toplam nüfus 2015 yılında 9,6 milyona ulaşmıştır. Nüfusun 3 milyondan fazlası Bakü'de yaşamaktadır.

Bağımsızlık yıllarının başlarında inşaatta belirgin değişimler olmasa da zamanla ülkede gelişen ekonomik siyasi durumlarla inşaat sektörüne de büyük gelişmeler görülmüştür. Bu gelişmeler yabancı inşaat şirketlerinin yatırımlarını (özellikle Türk inşaat şirketleri) Azerbaycan için yeni olan daha çok konut binalarının inşasına neden olmuştur. İnşaat yatırımları olsa da mimarisi önemli binaların inşası son dokuz sene içerisinde görülmektedir.

2008 yılında petrol ve doğalgaz gelirlerinde sağlanan artışla birlikte ülkedeki altyapı ve üstyapı çalışmaları hız kazanmış, bu değişimle birlikte inşaat sektörüne yapılan yatırımlar, petrol ve doğalgaz sektöründeki gelişmelere paralel olarak hızla artış göstermiştir. Yeni yatırımlar ve gerçekleştirilen projelerin ağırlıklı olarak özel sektör tarafından finanse edildiği, büyüme hızının da konut ve iş merkezleri gibi projelerde

ağırlık kazandığı ülkede, farklı ve modern yapılanmanın getirdiği yansımalar dikkat çekmektedir. Başkent Bakü’de peş peşe kurulan inşaat şantiyeleriyle şehir yeniden inşa ediliyor; yapılan yatırımlarla modern yollar, metrolar, okullar, hastaneler, kültür ve iş merkezlerinin de sayısı hızla artmaktadır. (<http://www.insaatdunyasi.com.tr/>)

Bu binaların birçoğu Azerbaycan’da oluşan önemli sosyal olaylara da doğrudan ilişkilidir. Örneğin Kristal Salon binası 2012 yılı Eurovision şarkı yarışmasına Azerbaycan'ın ev sahipliği yapması, Olimpik stadyum, Jimnastik stadyum, Su İdman Salonu gibi binalar Bakü’nün 2015 Avrupa oyunlarına ev sahipliği yapması gibi önemli olaylar sonucunda inşa edilmiştir. Bu bağlamda tez çalışmasında son dokuz sene içerisinde inşa edilen önemli binalar ele alınmıştır.

5.1. Yeni Mimari Binaların Seçilmesinde Esas alınan ölçütler

Bakü kentindeki mimari gelişim incelenirken yeni binaların en çok inşa edildiği bölgeler Hazar deniz’inin batı sahili, yeni kentsel gelişim alanı olan Haydar Aliyev caddesi ve çevresindeki önemli binalar seçilmiştir.

İncelenecek örnekler son 10 yıl içerisinde Bakü’de inşa edilen mimari binalar üzerinden olacaktır. Seçilen binaların ve Bakü mimari kimliğine etkisine, önemine dikkat edilmiştir. Örnekler aşağıdaki ana başlıklar üzerinden seçilmiştir.

-Binanın tamamlandığı yıl

-Binanın mimarı

-Binanın konumu

-Binanın işlevi

5.2. Çalışma Kapsamında İncelenen Yeni Binalar

Bu bölümde yeni dönem mimari binalarını en yoğun yerleştiği iki aksı Hazar denizi Batı kıyısı bölgesi ve Haydar Aliyev Caddesi yeni kentsel gelişim bölgesi olarak ele alıp

incelenmiştir. Aynı zamanda belli bir aks üzerinde değil de dağınık yerleşen mimari binaların biçim ve simgeselliği açısından önemli olanları incelenecektir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. Çalışma kapsamında ele alınan bölgeler (Gumru Mirzaliyeva Arşivinden)

5.3. Hazar Denizinin Batı Sahili Bölgesi Binaların Analizi

Bakü kentinin önemli caddelerinden olan, kentin denizden silüetini etkileyen aynı zamanda bazılarının şehir merkezi ve tarihi merkezle iç içe yerleşmiş yeni binaları Hazar Denizi batı sahili olarak ele alalım. Bu bölge Hazar Denizinin en büyük liman bölgesi olarak coğrafi öneme sahiptir. Aynı zamanda Bakü'nün kentsel gelişim süreçlerinde farklı etkilere uğramıştır. Bu açıdan analiz alanı farklı içerik taşımaktadır. Bu bölümde seçilen binalar kent silüetine etki eden yeni doku oluşturan binalar üzerinden olacaktır. Toplamda 18 binanın incelendiği bu çalışmada, binaların paylaşımı 60 % Neftçiler caddesindeki, 30% Nobel caddesindeki, 10% Ahad Yagubov sokağında ve ya Bibiheybet Caddesindeki binalar yer almaktadır (Tablo 5.1.)

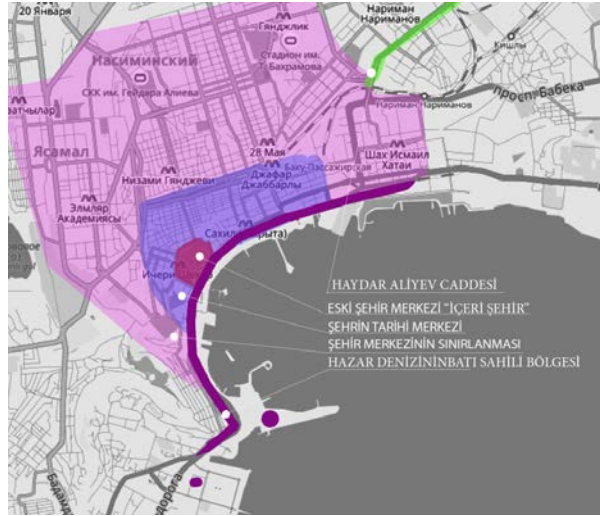
Tablo 5.1. Hazar Denizi Batı sahilindeki binalar

HAZAR DENİZİ'NİN BATI SAHİLİ	BİNANIN ADI	BİNA TAM.YILI	BİNANIN İŞLEVİ	MİMARİ	BİNANIN KONUMU
	SU İDMAN SARAYI	2012	SPOR BİNASI	SECURO CO.LTD	A. YAGUBOV CADDESİ
	KRİSTAL SARAY	2012	KÜLTÜR BİNASI	GMP İNTERNATİONAL	A. YAGUBOV CADDESİ
	HAZAR WATERFRONT	TAMAMLANMADI	TİCARİ BİNA	PASHA CONSTRUCTION	NEFTÇİLER CADDESİ
	MUĞAM MERKEZİ	2009	KÜLTÜR BİNASI	V.KASIMOĞLU,E. AHMED	NEFTÇİLER CADDESİ
	HALI MÜZESİ	2012	KÜLTÜR BİNASI	FRANS YANTS	NEFTÇİLER CADDESİ
	FOUR SEASONS OTELİ	2012	OTEL BİNASI	REARDON SMİTH	NEFTÇİLER CADDESİ
	BAKÜ BİZNES MERKEZİ	2010	BÜRO+KÜLTÜR		NEFTÇİLER CADDESİ
	PARK BULVAR TİCARET MERKEZİ	2010	TİCARİ BİNA	FEYYAZ AYSOY	NEFTÇİLER CADDESİ
	KRESENT GELİŞİM PROJESİ	TAMAMLANMADI	OTEL+TİCARİ	HEERİM ARCHİTECTS	NEFTÇİLER CADDESİ
	HILTON OTEL	2010	OTEL BİNASI	KAZIM ISFAHANI	NEFTÇİLER CADDESİ
	PORT BAKU KONUTLARI	2011	KONUT+TİCARİ	BROADWAY MALYAN	NEFTÇİLER CADDESİ
	PORT BAKU KULLESİ	2013	BÜRO BİNASI	CHAPMAN TAYLOR ARCHİTECTS	NEFTÇİLER CADDESİ
	AZURE YENİ HAYAT	2012	KONUT+EĞİLNECE+TİCARİ	AKTEEV FARİD	NOBEL CADDESİ
	BAKU BULVAR OTELİ	2015	OTEL BİNASI	PASHA CONSTRUCTION	NOBEL CADDESİ
	KAFKAZ SPOR OTELİ	2015	OTEL BİNASI		NOBEL CADDESİ
	BEYAZ ŞEHİR OFİS	2014	BÜRO BİNASI	FOSTER & PATTERNS	NOBEL CADDESİ

Sahil bölgesinin diğer caddeler ile ilişkisi ve bölgenin yeşillik haritası Şekil 5.2. de gösterilmiştir. Bölgenin tarihi arazileri ve merkezi kısmı Şekil 5.3'te gösterilmiştir. Bölge yeni binaların yerleştiği üç cadde (A.Yagubov, Neftçiler, Nobel) üzerinden araştırılacaktır (Şekil 5.4). Her caddenin kendi dokusu vardır.

Şekil 5.2. Mevcut esas caddeler ve yeşillik yapısı
(Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Şekil 5.3. Bölgenin tarihi merkezi, İçerişehir ve merkezi kısmını gösteren harita
(Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Şekil 5.4. Deniz Kenarı Bölgede Analiz alanı olan üç cadde(Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Şekil 5.5. Deniz Kenarı Bölgede İncelenen binalar (Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Analiz ilk olarak şehrin güney tarafından, Ahad Yağubov caddesi ile ele alınacak. Haritada mavi olarak gösterilmektedir (Şekil 5.4). Bu bölgede genel dokuyu Bayıl

yerleşim konut binaları oluşturmaktadır. Bu konutlar caddenin batı tarafında, ele alınacak iki bina ise caddenin doğu tarafında sahilde yerleşerek, yeni dokuyu oluşturmaktalar (Şekil 5.5). Binalar şehir merkezine ve tarihi merkeze orta uzaklıkta yerleşmekte. Ele alınan binalardan Kristal saray denizden silüet görünümü etkilemektedir (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. Kristal Salonun denizden silüet Görünüşü.
(Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Analiz alanının bölgesini büyük kısmını Bakü Bulvarı boyunca uzayan Neftçiler Caddesi kapsamaktadır. Haritada pembe renk gösterilen caddedir (Şekil 5.4). Bu cadde sahil boyunca uzayıp körfezin orta kısmında yer alıyor. Cadde batıdan Şehrin XIX. ve XX. yüzyıl arasında yapılan mahallelerini, aynı zamanda tarihi merkezi İçeri Şehrini Bakü Bulvarından ayırmaktadır. Eskiden II. Aleksander Sahili, Gubanov Sahili ve Stalin Prospekti olarak adlandırılmıştır. 1961 yılında ise Neftçiler Caddesi ismi verilmiştir. Bakü Bulvarının tarihi ise 1909'lü yıllara dayanmaktadır (Şekil 5.7)

Şekil 5.7. Bakü Bulvarının eski resmi (URL-44)

Neftçiler Caddesi Bakü'nün merkezi ve en önemli caddesidir. Etrafında tarihi ve aynı zamanda yeni binaları barındıran bu cadde, tarih ile iç içe olduğu için analizin en önemli kısmını oluşturacaktır. Neftçiler caddesi merkezinden kuzey-doğuya, Nobel caddesine doğru yeni binalar daha yoğun görülmektedir. Bu bölgede Kresent gelişim projesi, Port Bakü Kulesi, gibi devasal binalar alana daha çok yeni doku kazandırmıştır.

Şekil 5.8. Neftçiler caddesi (2010) (URL-45)

Şekil 5.9. Neftçiler Caddesi (Kuzeydoğu tarafının denizden Görünüşü)(Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Şekil 5.10. Neftçiler Caddesi (Güney tarafının denizden Görünüşü) (Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Analiz Neftçiler caddesinden güney-doğuya doğru Nobel caddesinin başlangıç taraflarını da kapsamaktadır. Bu tarafta eskiden yukarıda bahsedilen Bakü'nün sanayi bölgesi olan “Siyah şehir” yer alıyordu. Siyah Şehir XIX. yüzyılın sonlarına doğru oluşmuş petrol sanayi şehri idi. İçerisinde yaklaşık 118 kadar petrol müessesesi yer almaktaydı. Bölge ismini de dumanın oluşturduğu ekolojik kirli ortamdan alıyordu. Bölge günümüzde kentsel dönüşüm projesi kapsamında Bakü Beyaz Şehir (White City, Ağ Şəhər) adıyla yeniden düzenlenmektedir. Bakü'nün büyük kapsamlı şehircilik projesi Beyaz şehrin yapımına 2011 yılında başlanılmış hala devam etmektedir (Şekil 5.11).

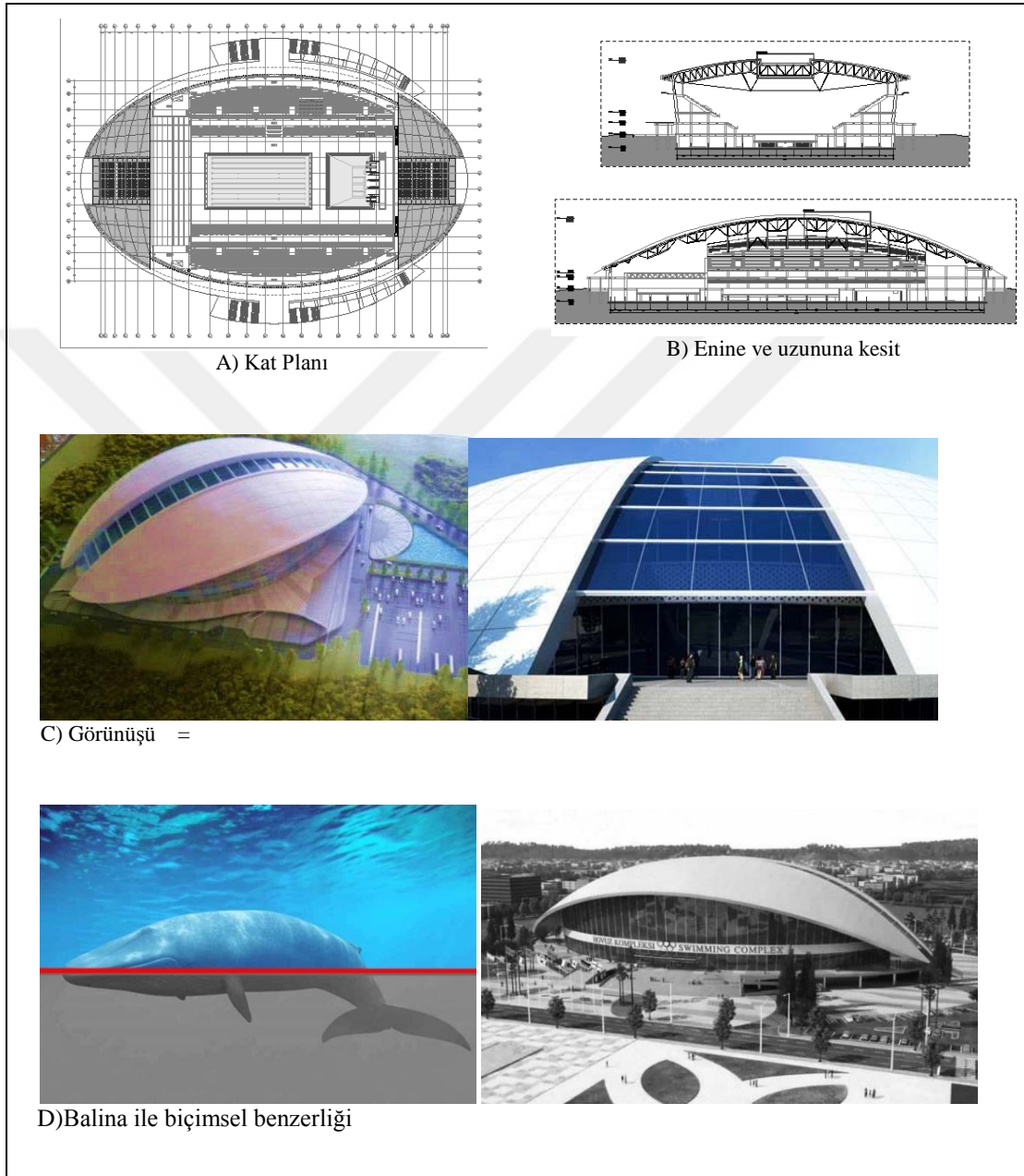

A)XIX. sonlarında Siyah Şehir

B)Kentsel dönüşüm projesi Beyaz Şehir (2016)

Şekil 5.11. Siyah ve Beyaz Şehir (URL-46)

5.3.1. Bakü Su Sporları sarayı

Şekil 5.12. Bakü Su Sporları Sarayı (URL-47)

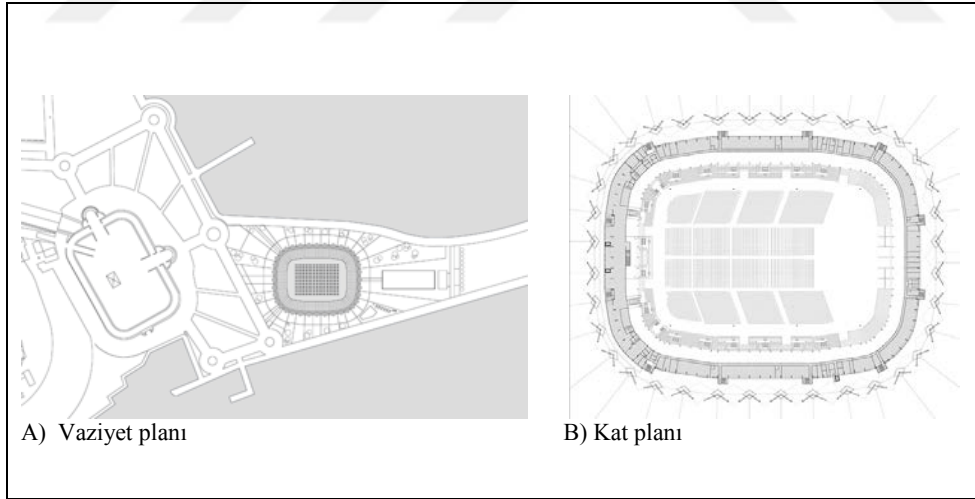
Bakü Su Sporları Sarayı 2015 Avrupa Yaz Olimpik Oyunları için inşa edilen spor binasıdır. Deniz Bölge olarak ele alınan alanın güney doğusunda Ahad Yagubov Caddesinde konumlanmıştır. En yakın etrafında Genel dokuyu Bayıl bölgesinin az katlı

yaşam konutları oluşturmaktadır. Yeni gelişim alanı sayabileceğimiz aynı zamanda eskiden de kalıntıların olduğu bölge. Şehir merkezine ve tarihi merkeze orta uzaklıkta yer almaktadır (Şekil 5.12).

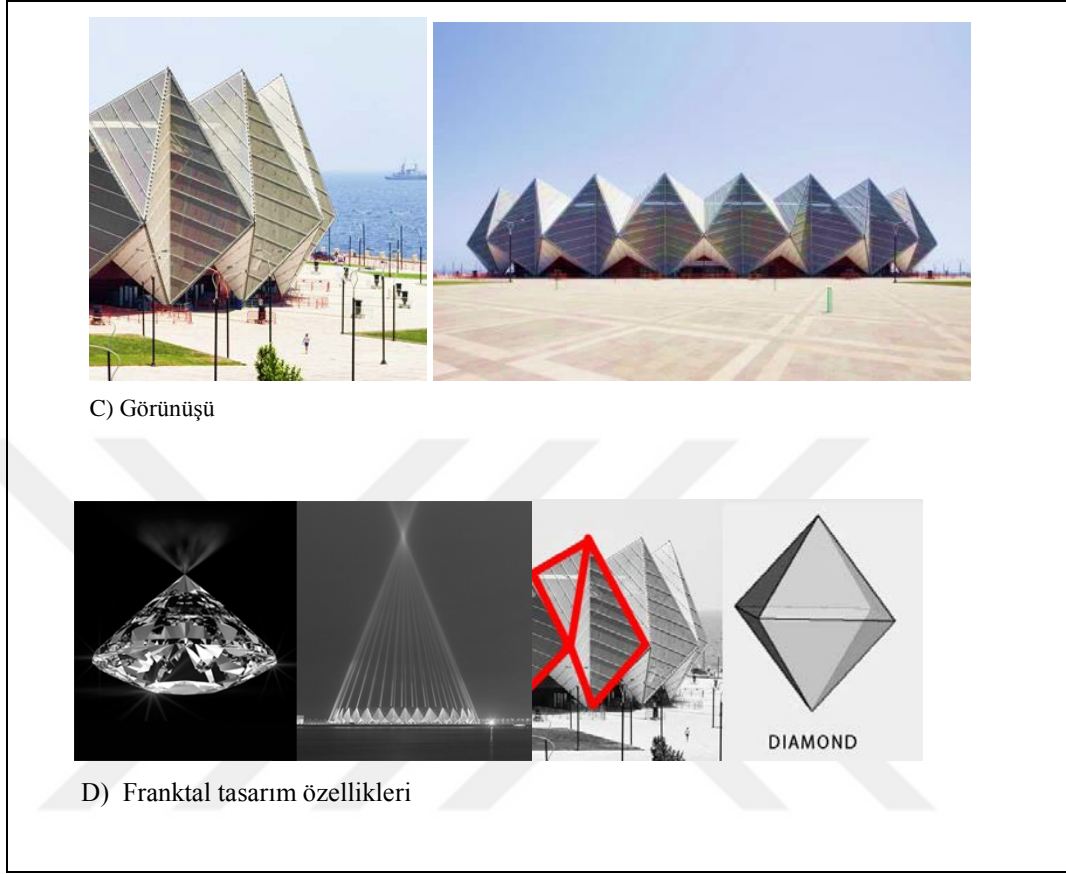
Bakü Bayrak meydanının yakınında deniz kenarında Kore inşaat şirketi olan Securo Ltd. tarafından inşa edilmiştir. Binanın tavanının ortası camdan tasarlanmıştır, bu da içerisine uzun vadeli doğal ışığın girmesini sağlıyor (Tablo 5.12).

Aynı zamanda çatısının bir bölümünde, güneş enerjisini elektriğe dönüştüren özel panoramik cam paneller kullanılmıştır. Binanın bu sürdürülebilir özelliği Bakü çağdaş mimarisinde nadir rastlanan bir haldir. İçerisinde ikisi Olimpiyat boyutunda biri normal olmak üzere üç havuz vardır. 6000 kişilik seyirci potansiyeline sahiptir. Deniz kenarında yerleşen bina biçimi ile su canlısını özellikle balınayı anımsatıyor. (Tablo 5.12).

5.3.2. Kristal Salonu

Şekil 5.13. Kristal Salonu (URL-48)

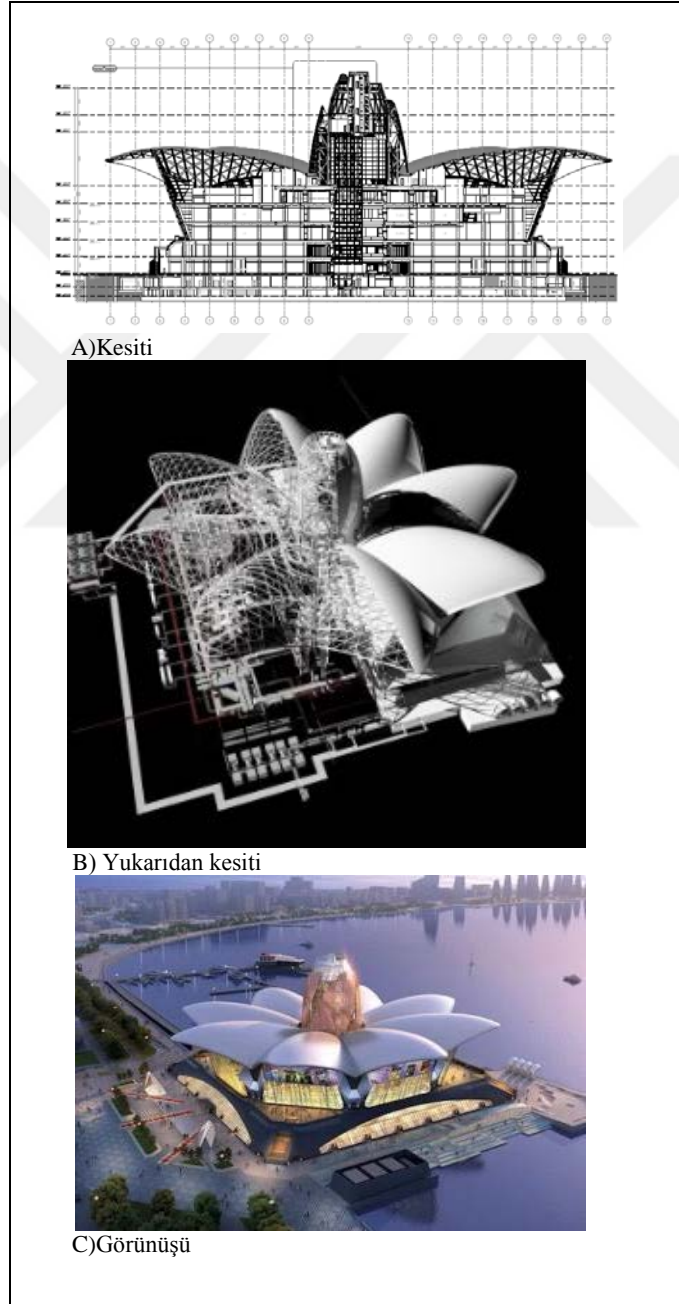

Şekil 5.13.(Devamı) Kritsal Salonu (URL-48)

Kristal Sarayı binası Alman şirketi olan GMP Archutekten von Gerkan, Marg and Partner ve Alpine Bau Deutschland AG ve Nussli International AG'nin çalışmalarını birleştirerek sekiz ay içerisinde inşa edilmiştir. Normalde, futbol stadyumu gibi benzer büyüklükteki etkinlik mekânlarının tasarım ve yapımında 4-5 yıl gerekmektedir. Sadece birkaç ay içinde bir futbol stadyumunun büyüklüğünde bir bina inşa edebilmek için tasarım ve inşaatın paralel olarak ilerlemesi gerekmektedir. Normal betonarme yapı yerine, bina üç bağımsız parçadan, yani zar cephesinden, modüler stadyumdan ve iç çatıdan oluşan saf bir çelik yapı olarak tasarlanmıştır. Cephe, yarımada bulunan yapıya, geceye hayat kazandıran 9.500 adet LED ışıkla kaplıdır (Şekil 5.13).

İsminden de anlaşıldığı üzere, yapı biçimini kristalden almıştır. Tasarlanmış cephedeki kristal parçacıkların birleşmesi ile gece ışıklanmasının kazandırdığı tek kristal görünümü fraktal tasarım kurallarına özgüdür (Şekil 5.13).

5.3.3. Hazar Sahil Merkezi

Şekil 5.14. Hazar Sahil Merkezi (URL-49)

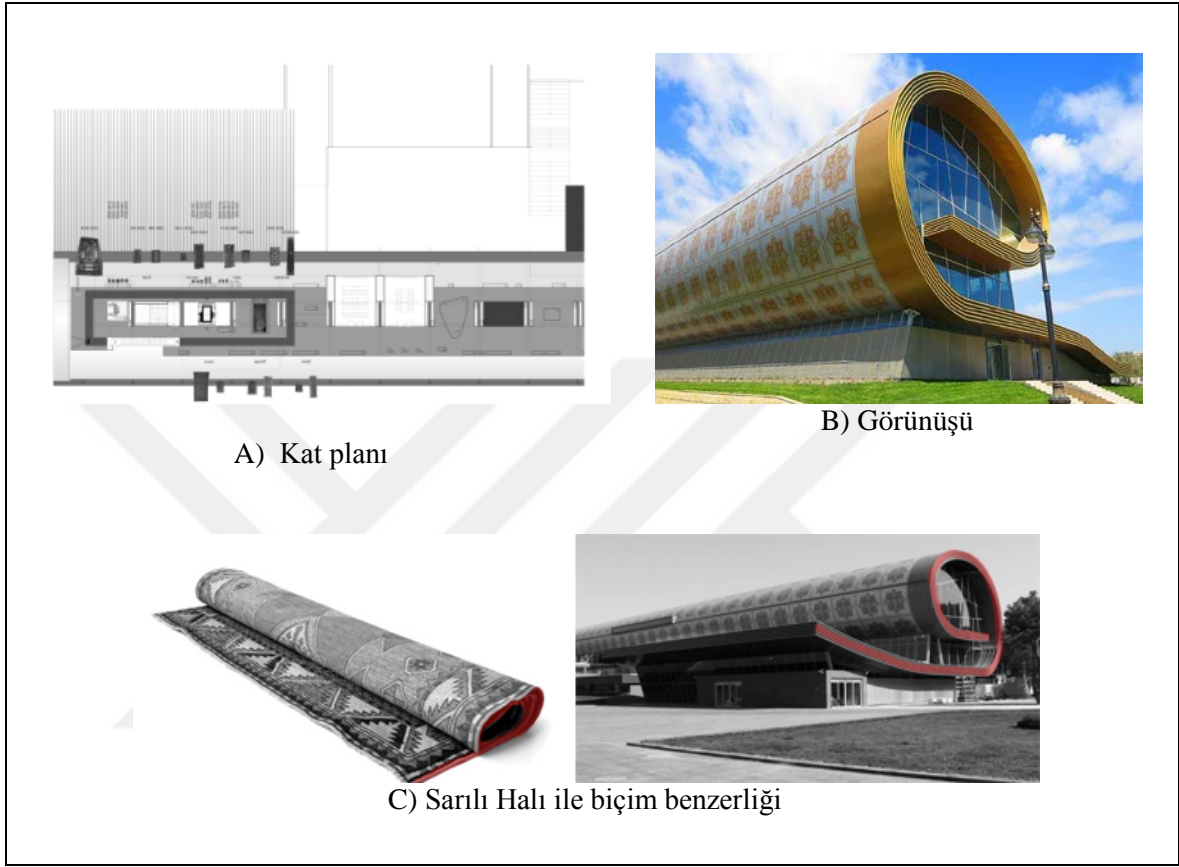

Şekil 5.14. (Devamı) Hazar Sahil Merkezi (49)

İnşasına 2014 yılında başlanan ve günümüzde halen devam eden Bakü Hazar Sahil Merkezi, bulvarın batı ucunda yer alıyor. Sahil tarafındaki tarihi bölgeden, yeni bölgeye geçilen yerde konumlanmıştır (Şekil 5.14). Binanın hemen batısında 1980 yılına ait sosyalizm devrinin önemli binalarından sayılan El Oyunları Stadyumu yer almaktadır. Her türlü sosyal kullanıma açık, alışveriş merkezi projesidir. Arazisi 3.5 hektar olan bu bina, zemin seviyesinin yaklaşık 8 m altındaki 2 katlı bodrum parkuru ile toplam 7 temel kattan oluşmaktadır. Mevcut konsept tasarımı, perakende, eğlence ve alışveriş alanlarının karışık kullanımı üzerine odaklanarak geliştirilmiştir. Binanın toplam kullanım alanı yaklaşık 120.000 m²'dir. Merkezindeki kulenin yüksekliği yaklaşık 70 metredir. Geometrik formunu Azerbaycan Bayrağındaki sekiz köşeli yıldızdan almış bina biçimi ile aynı zamanda Sydney Opera binasını anımsatmaktadır (Şekil 5.14).

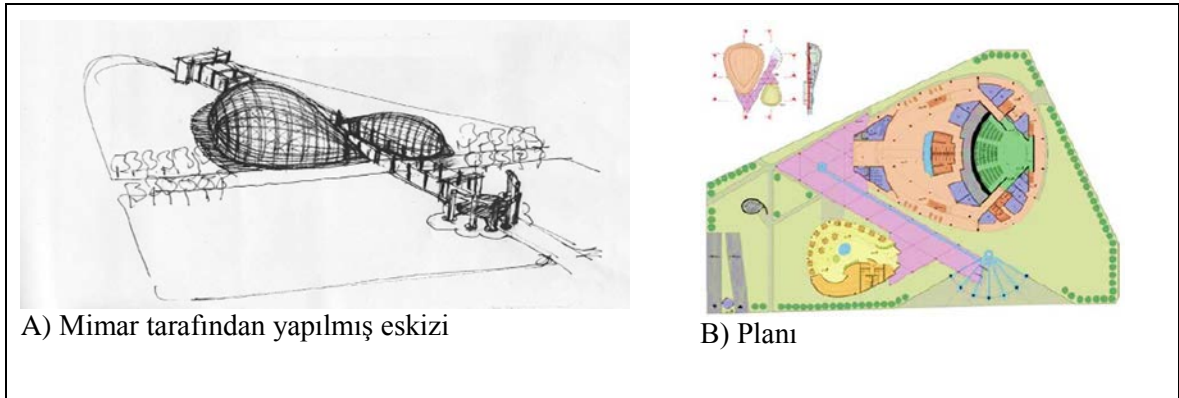
5.3.4. Halı Müzesi

Halı müzesi 2012 yılında Avustralyalı mimar Frans Yans tarafından tasarlanmıştır. Deniz kenarı bulvarda konumlanan bina analiz bölgesinin batı kısmında Muğam Merkezinin yakınında bulunmaktadır (Şekil 5.15). Mimari Biçimi konseptte uygun olarak bükülmüş halı şeklinde tasarlanmıştır üzeri ise halı deseni kaplanmıştır (Şekil 5.15).

Şekil 5.15. Halı Müzesi (URL-50)

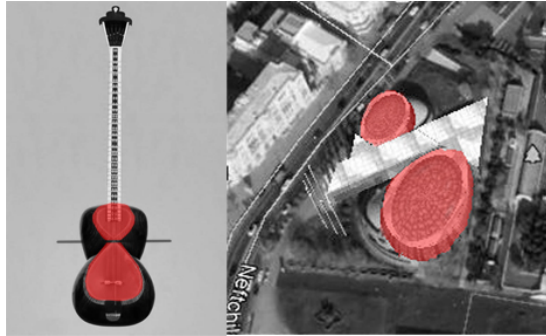
5.3.5. Bakü Muğam Merkezi

Şekil 5.16. Bakü Muğam merkezi (URL-51)

C) Görünüşü

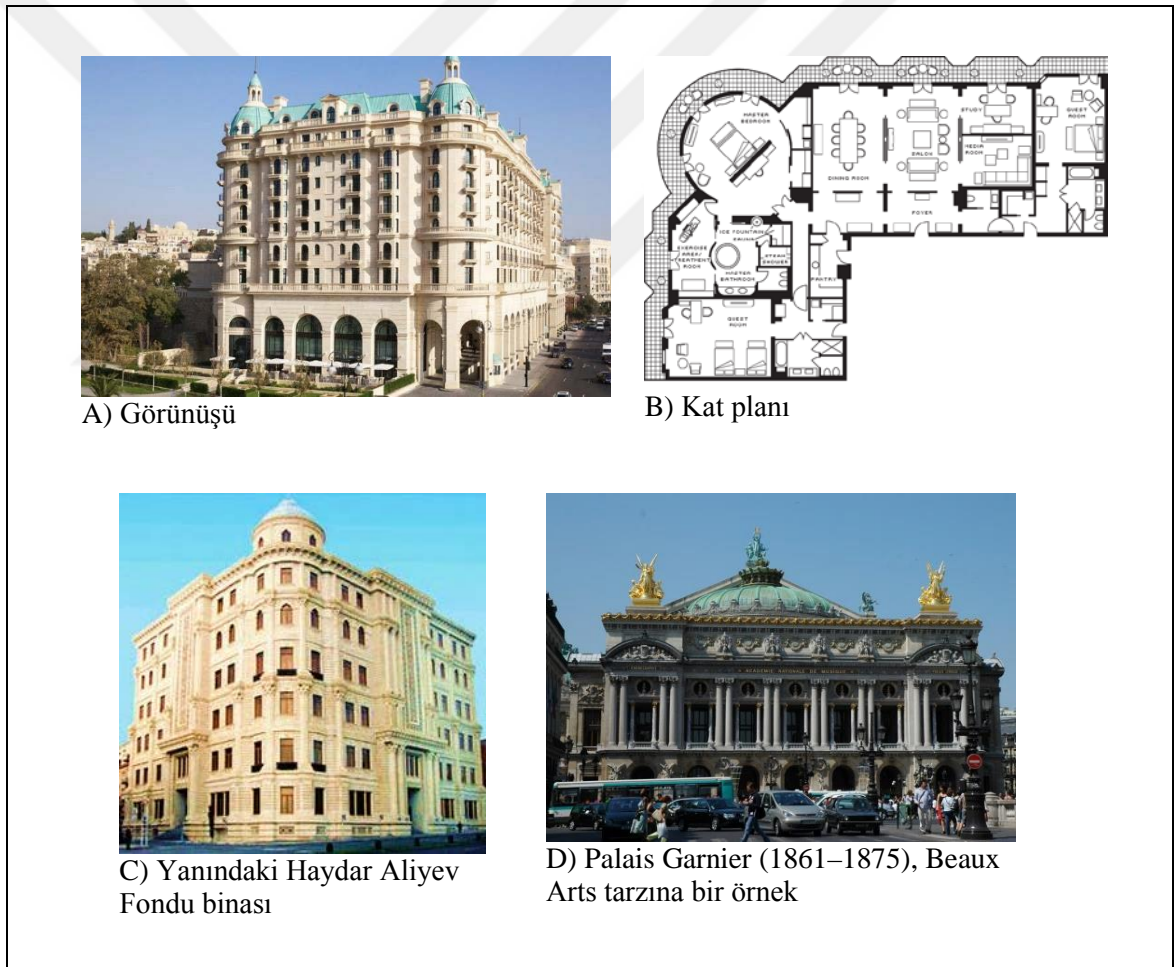

D) Tar müzik aleti ile biçimsel benzerliği

Şekil 5.16. (Devamı) Bakü Muğam Merkezi (URL-52)

İnşası 2009 yılında tamamlanmış kültür binası mimarisi Vahid Kasımoğlu, Hauddin Yayk, Etirne Ahmet'e aittir. Bina Bakü bulvarının batı tarafında, tarihi merkezde ve şehir merkezindedir. Etrafında stalinizm ve sosyalizm devrine ait binalar yer almaktadır. Muğam eski Azerbaycan halk müziğidir, binanın biçimi de muğam müziğinin olmazsa olmazı eski Türk aleti olan tardan esinlenerek tasarlanmıştır. Toplam alanı 7.500 m² olan üç katlı bina 2.000 farklı ölçütlü camdan yapılmıştır (Şekil 5.16).

5.3.6. Four Seasons Otel

Şekil 5.17. Four Seasons Otel (URL-53)

Mimarisi Büyük Britaniya Mimari Şirketi Readrom Smith Architects'e ait proje şehir merkezinde aynı zamanda tarihi merkezde yer alıyor. 19. Yüzyılın sonlarına ait Fransız

beaux arts tarzında tasarlanmıştır. Yanındaki Haydar Aliyev Fondu binasına uygun şekilde tasarlanmıştır (Şekil 5.17).

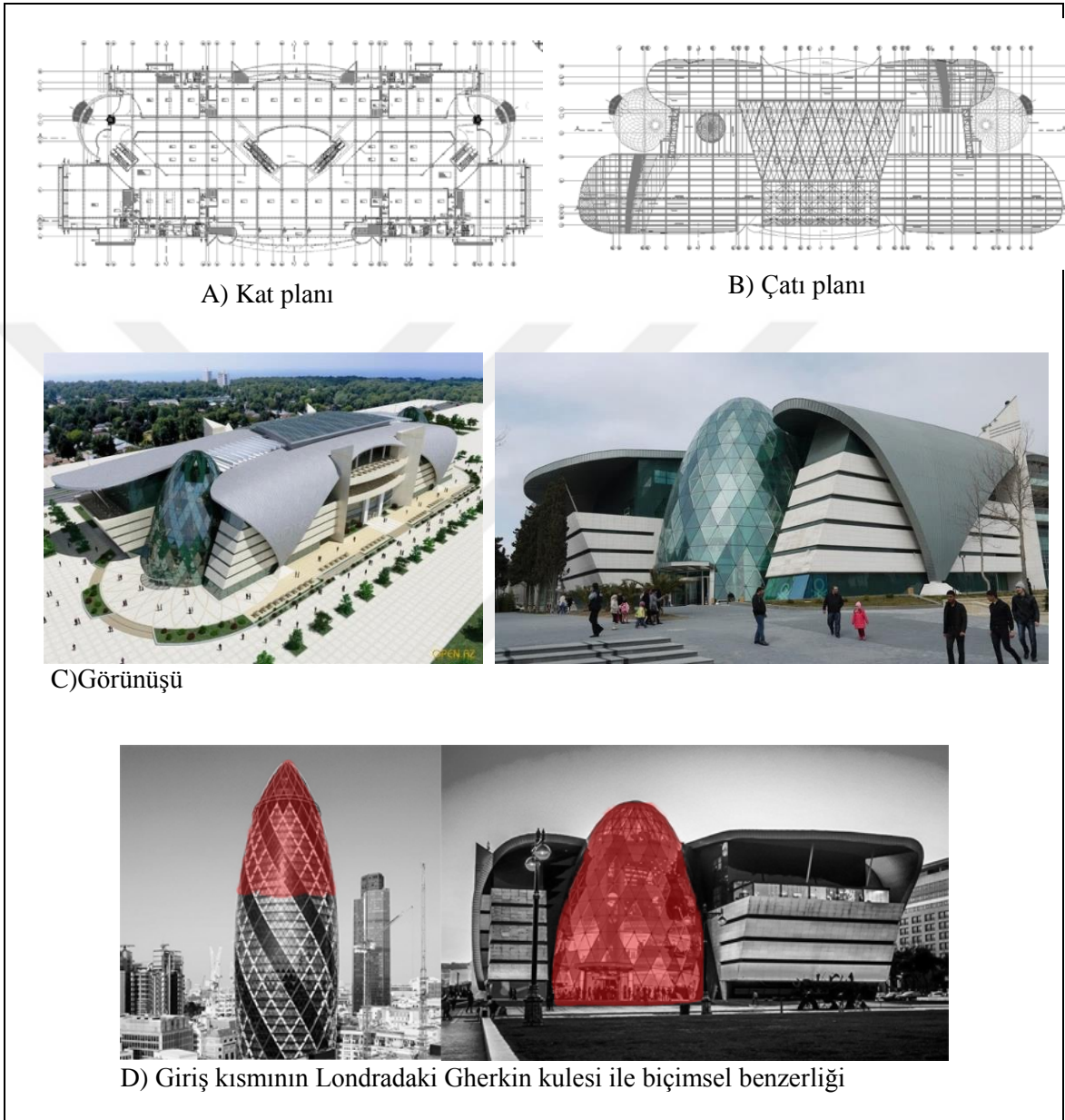
5.3.7. Bakü İş Merkezi

Bakü İş Merkezi analiz bölgesinin ortasında yer alan Hazar denizinin sahilindeki bir büro kültür merkezidir. Bakü İş Merkezi 2010 yılında tamamlanmıştır. Şehir merkezinin biçimi, bazı yerel öğelerin eklenerek modern tarzdadır. Örneğin binanın girişi doğu tarzında kemerle vurgulanmıştır. Aynı zamanda Apşeronun doğal ağılay malzemesi, kompozit, alüminyum bant panelleri birlikte kullanılarak modern bir görüntüye ulaşılmıştır (Şekil 5.11).

5.18. Bakü İş Merkezi(URL- 54)

5.3.8. Park Bulvar

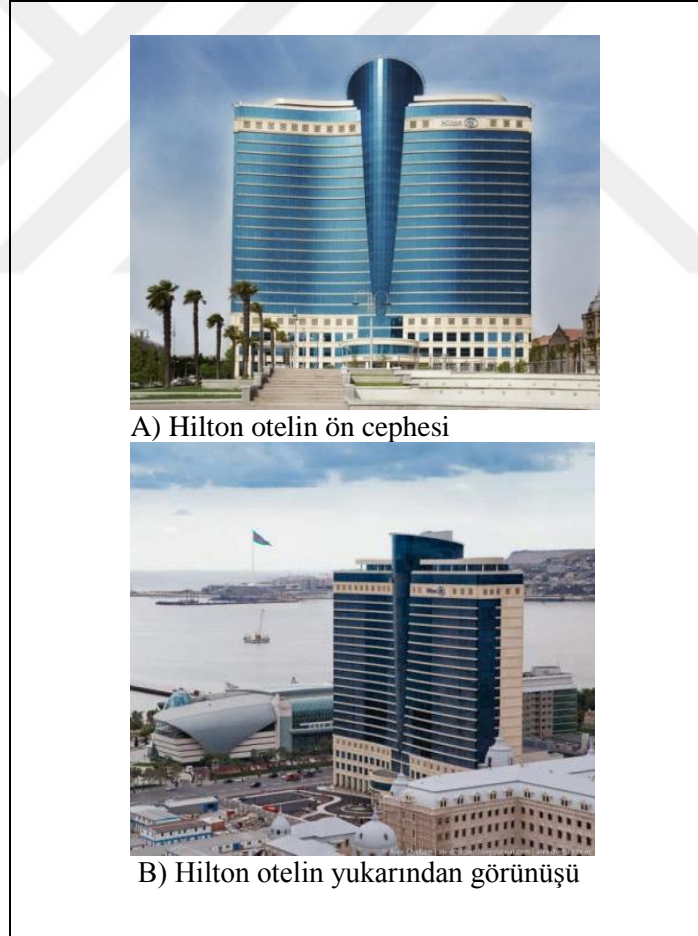
Şekil 5.19. Park Bulvar (URL-55)

2010 yılında tamamlanmış olan ticari eğlence işlevli bina, analiz bölgesinin kuzey doğusunda bulunmaktadır. Bakü'nün şehir merkezinde yer alan bir binadır.18.000 m² bina alanı olan bulvar, cam ve kompozit malzemelerinin kullanımı ile simetrik ve modern biçimde yapılmıştır. Etrafında 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlarında inşa

edilen tarihi konut binaları, hemen karşısına Hilton otel ve biraz ilerisinde kuzey batı tarafında stalinizm devrine ait Hükümet evi binası yer almaktadır (Şekil 5.19).

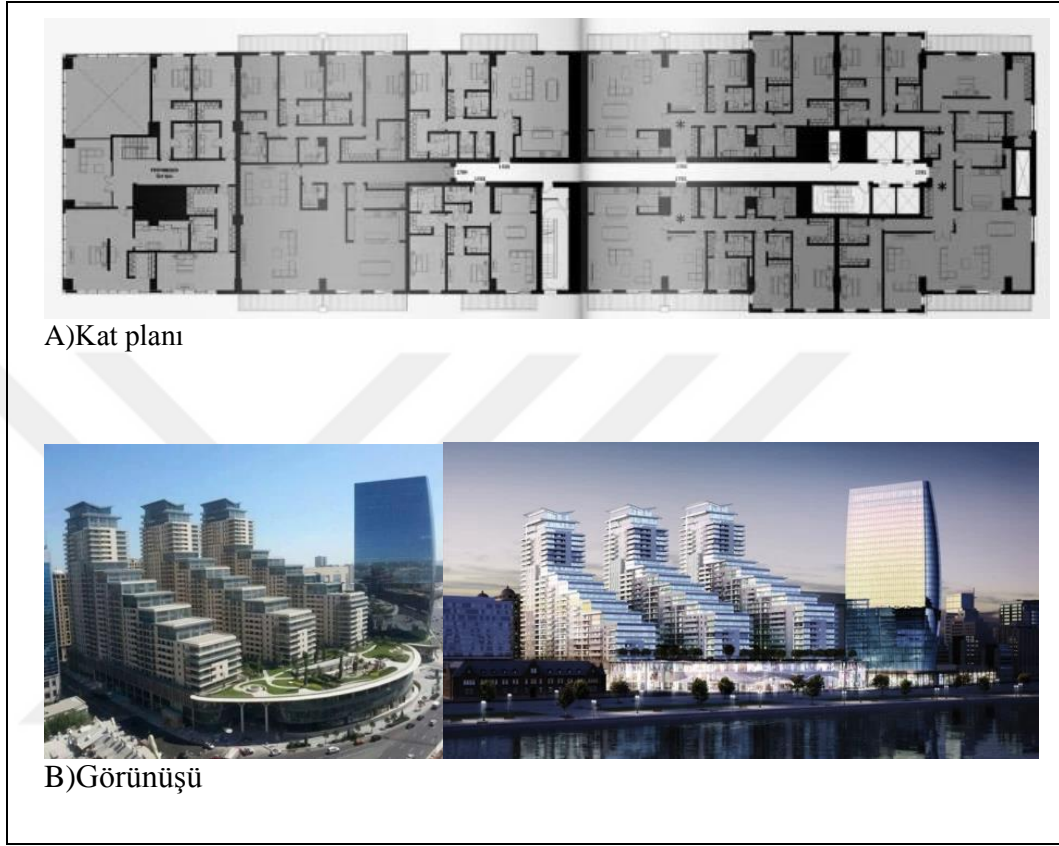
5.3.9. Hilton Hotel

Hilton oteli, analiz bölgesinin kuzey batısında, tarihi merkez ve şehir merkezinde bulunmaktadır. Camdan yapılmış binanın cephesinde Azerbaycan milli desenlerinden ilaveler yapılmıştır. Etrafında tarihi 20. yüzyılların başlarında inşa edilmiş binalar yer almaktadır. Modern mimari binanın tam ortasından binanın sanki içerisine buz kırığı girmiş Görünüşü veren öğesi ile simetrik bir biçimde tasarlanmıştır (Şekil 5.12).

Şekil 5.20. Hilton Otel (URL-56)

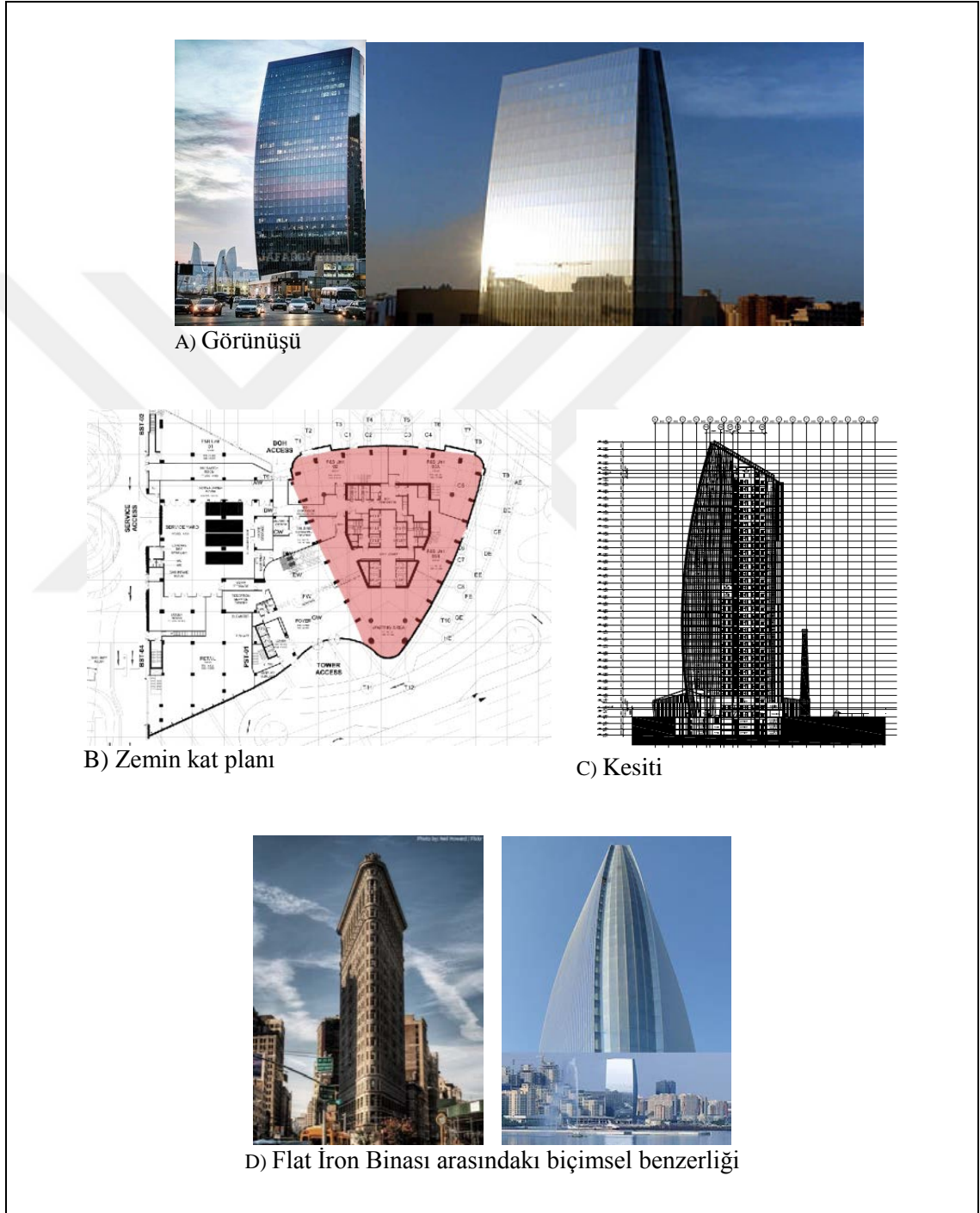
5.3.10. Port Bakü Konutları

Şekil 5.21. Port Bakü Konutları (URL-57)

Yapısı 2013 yılında tamamlanmış yüksek katlı Port Bakü konutları, Port Bakü kulesinin yanında, Neftçiler caddesinde yolcu limanına yakın bölgesinde yer almaktadır. Konut kompleksi genel podyumda (platformda bulunan) 3 çok katlı binadan oluşmaktadır. Proje şehir merkezinde yer almaktadır. Daireler cepheye nerdiven görünümü veren üstü açık teraslarla birleşmektedir (Şekil 5.21.).

5.3.11. Port Bakü Kulesi

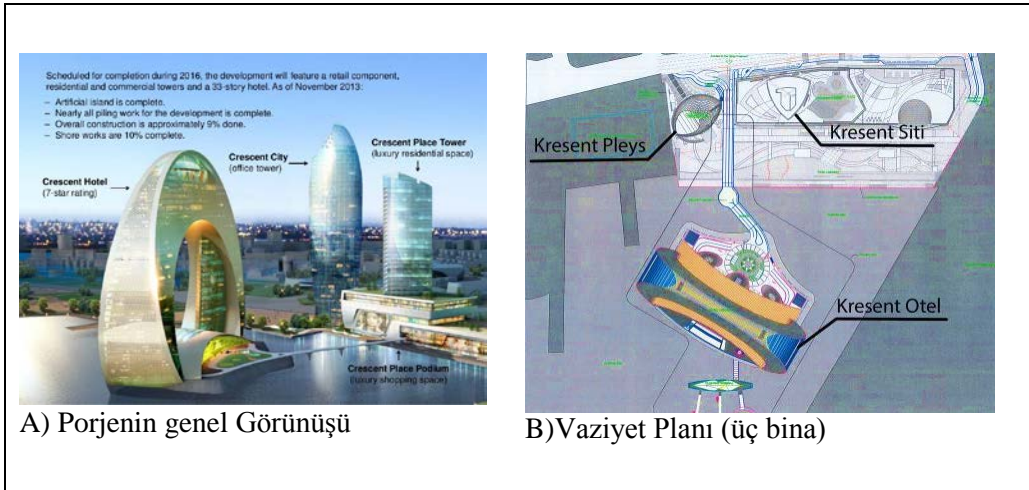
Şekil 5.22. Port Bakü Kulesi (URL-58)

Yapımı 2011 yılında tamamlanan Port Bakü kulesi yüksek katlı büro binasıdır. Chapman Taylor küresel mimarlık şirketi tarafından tasarlanan bina Kresent Gelişim Projesinin yanında, tarihi merkezde ve şehir merkezinde yer almaktadır.

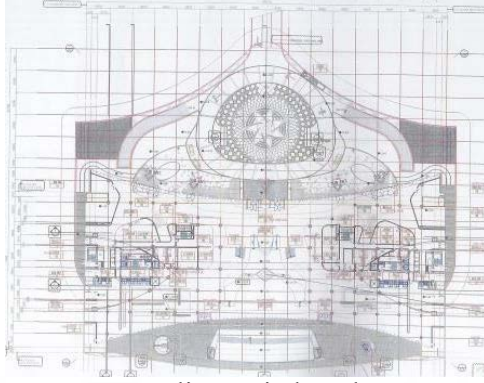
Modern mimari tarzında yapılmış camdan oluşan binanın yüksekliği 130 metreyi bulmaktadır. Yüksek kulenin üçgen planın üçgen tabanla birleşmesinden oluşan prizmadır. Bu nedenle bina görme açısına bağlı olarak büyük ölçüde değişmektedir. Kulenin doğu ve batı kısımlarından bakıldığında gökdelen düz bir gökdelen benzemekte iken, güneyden prizmanın iki yan kenarı, kuzeyden yuvarlak kenarı gözükerek gökdelenin silindirik görünmesini sağlamaktadır.

Skscarernews.com'a göre bu bina 20. Yüzyılın başlarında inşa edilen New York gökdeleni Flat İron binasını andırıyor. Ancak Port Bakü kulesinin ondan farkı güney taraftan üst katlarının yükseldikçe yavaş yavaş daralması aynı zamanda orta kısmın belirgin çıkıntısıdır. Bu da gündüzleri yüksek bir yansıtıcılıkla binanın pencerelerinin sabit mavi renk tonu almasını, geceleri ise kristal berraklığı görüntüsünü vermesini sağlamaktadır (Şekil 5.22).

5.3.12. Bakü Kresent Gelişim Projesi

Şekil 5.23. Bakü Kresent Gelişim Projesi (UR1-59)

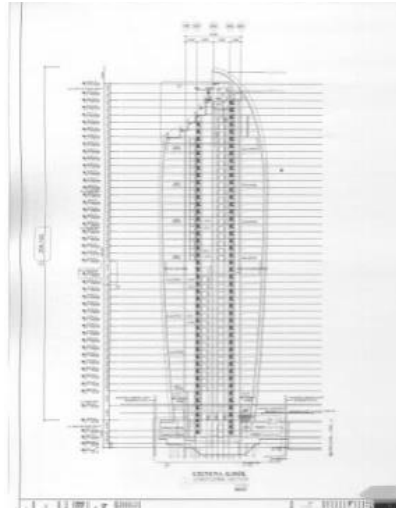
C) Kresent otelin zemin kat planı

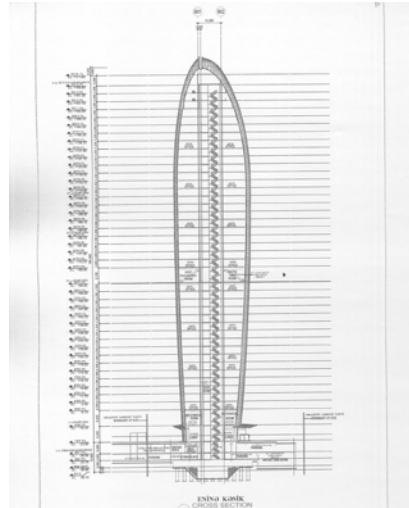
D) Kresent hotelin Görünüşü

E) Çin Huzhou kentindeki Sheraton otel binası ile biçim benzerliği

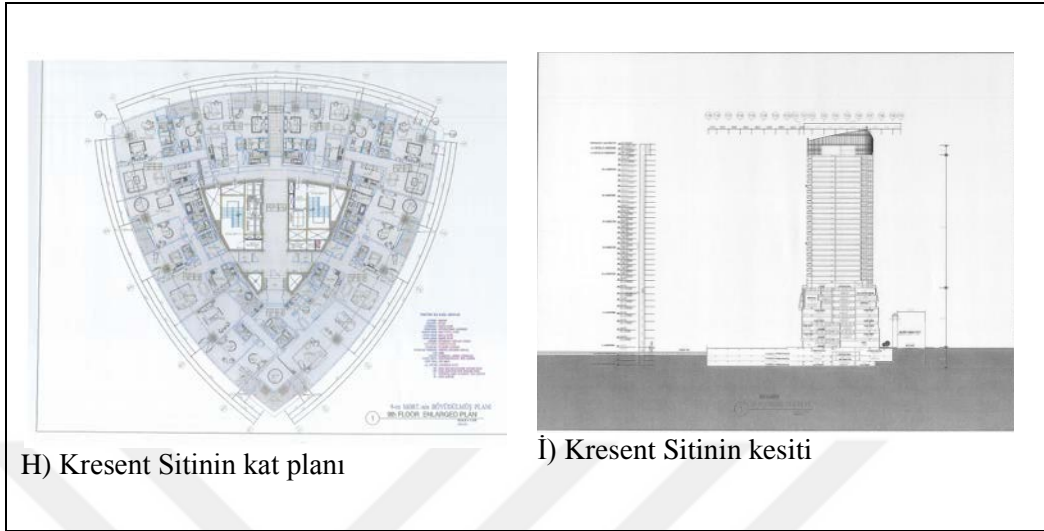

F) Kresent Pleysin Kesiti

G) Kresent Pleysin Kesiti

Şekil 5.23. (Devamı) Bakü Kresent Gelişim Projesi (URL-59)

Şekil 5.23. (Devamı) Bakü Kresent Gelişim Projesi (URL-60)

Hazar denizinde yapay ada üzerinde konumlanan Bakü Kresent Gelişim Projesi, üç önemli gökdelen oluşuyor. Bakünün tarihi merkezinde ve şehir merkezinde konumlanmış proje Kore mimarlık şirketi Heerim Architects tarafından tasarlanmıştır. Denizin içerisinde yerleştirilen otel binası, ay biçimine benzeyen kemer şeklinde tasarlanmıştır. Ay tematik imajı muhtemelen Azerbaycan bayrağındaki aya gönderme yapmaktadır. Bina 33 kat ve 166 metre yüksekliğindedir. Toplam alanı 141.550 m²dir Kresent Otel, Çin'in Huzhou kentinde Sheraton Otel binası ile büyük benzerlik içerisindedir (Şekil 5.23).

İş merkezi “Crescent city” ise 203 metre yüksekliğinde, 43 katlı bir ofis kulesidir. Kresent Otel'in arkasında Bakü deniz limanı ve Mariott Hotelin yakınında bulunmaktadır. Binanın kuzey-güney yönleri hafifçe düzleştirilmiş silindirik biçimlidir. Zemin katlar dar, fakat üst kısımlara doğru genişlemekte, daha üst kısmında ise aniden içbükey çentik tarafından kesik bir görünüme ulaşılmıştır. Bu biçim meşaleyi anımsatmaktadır. Kat Planlaması Port Bakü kulesi gibi üçken şeklinde tasarlanmıştır (Şekil 5.23). “The Crescent Place” 35 kattan Crescent City kulesinin yanındaki deniz kıyısında bir konut kulesidir. 8 katlı; podyum içeren 170 metre yüksekliğindeki konut binası 168 daireden oluşmaktadır (Şekil 5.23).

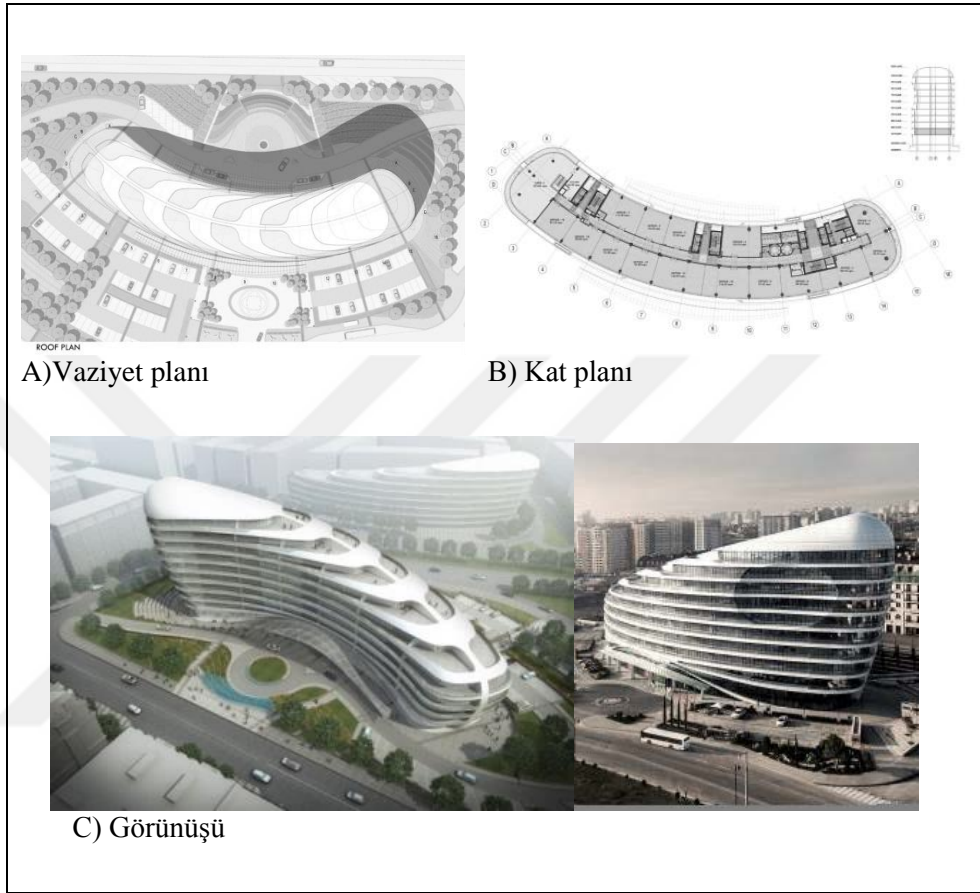
5.3.13. Azur Yeni Hayat Konutları

Konut kompleksi Deniz Kenarı Bulvarının kuzey kısmında yeni gelişim alanı olan Beyaz şehir ile tarihi merkezin kesişim alanında yer almaktadır. Camdan yapılmış kompleksin binalarında biri yelken görüntüsüne sahip, diğerleri ise giderek küçülen konut binalarından oluşmaktadır. Camdan yapılan kompleks aynı platform üzerinde yer alan iki büyük binandan oluşmaktadır. Binalardan biri kuzeyden güneye doğru diğeri ise batıdan doğuya doru yükselen ve birleşen iki bloktan oluşuyor (Şekil 5.24)

Şekil 5.24. Yeni Hayat konutlarının Görünüşü (URL-61)

5.3.14. Bakü Beyaz Şehir Ofis Binası

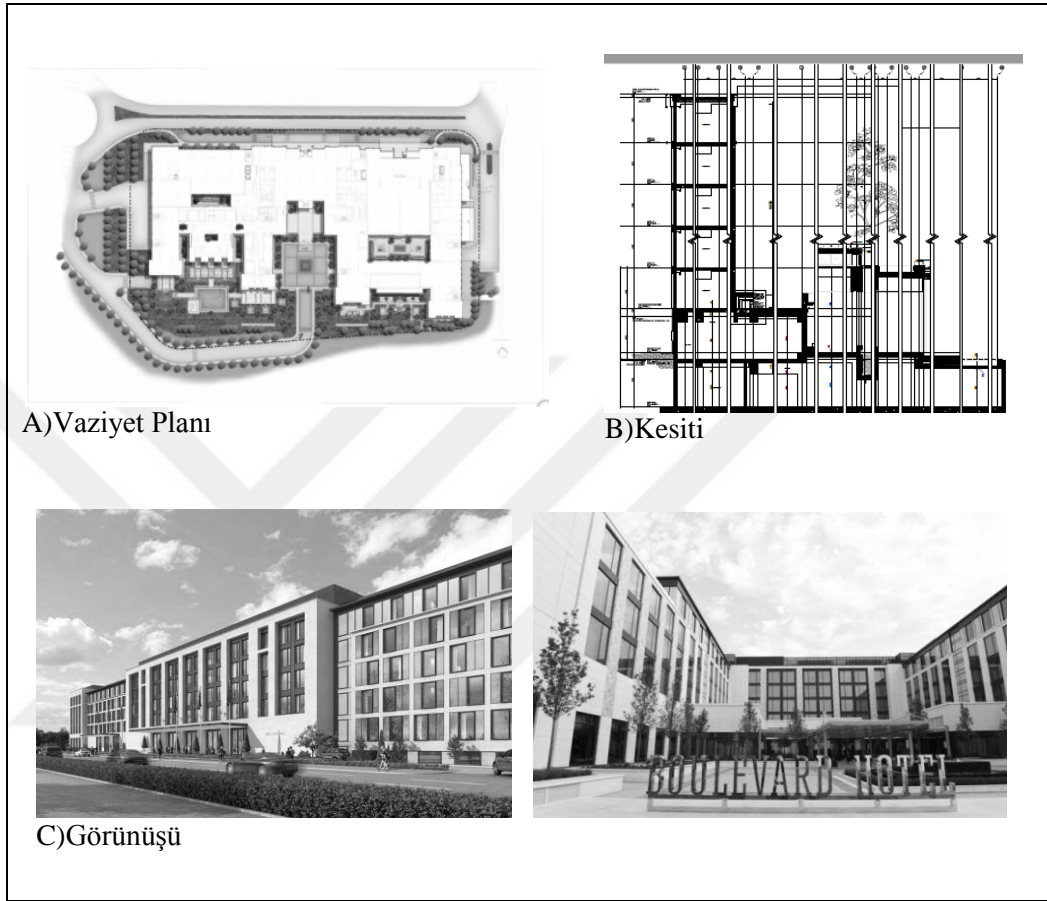

Şekil 5.25. Beyaz Şehir Ofis Binası (URL-62)

Beyaz şehir Ofis Binası 2014 yılında tamamlanmıştır. İngiliz mimarlık şirketi Foster & Partners tarafından tasarlanmıştır. Deniz kenarı bölgesinin kuzey kısmında, yeni gelişim alanı, Beyaz Kentte bulunmaktadır (Şekil 5.25).

Beyaz Kent eskiden sanayi bölgesi olan Siyah Kenttir. Çoğunlukla yaşam konutlarından oluşan yeni bir kenttir. Beyaz Kent ofis binası da kentin kuzey giriş kısmında, Nobel caddesinde yer almaktadır. Modern malzemeler ile yapılan ofis binası 2 hektar alanda yer alıyor ve 10 kattan oluşuyor. Binanın yüksekliği 50 metre toplam alanı 20 bin m²'dir (Şekil 5.25).

5.3.15. Bakü Bulvar Oteli

Şekil 5.26. Bakü Bulvar Oteli (URL-63)

Bakü Bulvar oteli deniz kenarında ve ismini bulunduğu alandan almış, azeri mimarlar tarafından tasarlanmış otel binasıdır. Beyaz Şehrin içinde, Nobel Caddesinde, Hazar denizi sahilinde kıyıya yakın bölgede yer almaktadır. Modern ve sade bir biçime sahip bina, beyaz kompozit malzeme ile camdan oluşan sade görüntüye ulaştırılmıştır. Bina biçimi konstrüktivizm akımının binalarını andırmaktadır (Tablo 5.14).

5.3.16. Kafkaz Spor Oteli

Otel 2015 yılında Azeri mimarlar tarafından tasarlanmıştır. Bakü Kafkaz Spor oteli Beyaz Kentin içerisinde yer alıyor. Bina analiz bölgesinin kuzey kısmında, Nobel Caddesi ile Hagani Rustemov caddesinin kesişimin de yer almaktadır (Şekil 5.14).

Binanın biçimi yatay ve dikey iki silindirin birleştirilmiş şeklindedir. Dikey silindir 17 kattan oluşan otel odalarından ibarettir. Camdan oluşan cephesi bölük çizgi detayları ile hareketli görüntüye sahiptir. Yatay silindir biçimli bölümünde ise restoran bulunmaktadır. Güneydeki cam cephesi hareketli şekilde bölünmüştür. Özellikle ışıklandırılması sayesinde geceleri bulunduğu alana çağdaş görüntü kazandırmaktadır (Şekil 5.14).

Şekil 5.27.Kafkaz Spor Oteli (URL-64)

Tablo 5.2 Hazar Denizi Batı Sahili Bölgesindeki Binaların Analizi

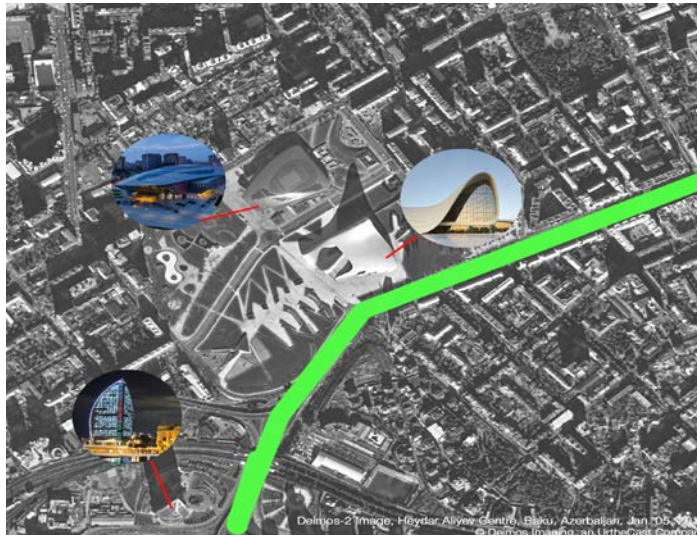
DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ		BİNA ADLARI												
		Su İdmar Salonu	Kristal Salonu	Hazar Sahili AVM	Muğam Merkezi	Hal1 Müzesi	Four Seasons Otel	Bakü İş Merkezi	Park Bulvar AVM	Hilton Otel	Port Bakü Konutlar	Port Bakü Kulesi	Azure Yeni Hayat Konut.	Bakü Bulvar Otel
Mekansal Organizas	Merkezi Organizasyon	x	x	x	x	x		x	x	x				
	Çizgisel Organizasyon											x	x	
	İşinsal Organizasyon						x							x
	Kümelî Organizasyon										x			
Zamansal Organizas.	Gridal Organizasyon													
	Modem Mimarlık	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	
Anlamsal Organizas.	Mimari Süreklilik						x							x
	Sembolik		x	x	x	x								
	Kültürel													
	Doğaya Yönelik													
Binanın Biçimi	İşlevsel	x					x			x	x	x	x	x
	Asal Biçimler									x		x		
	Düzenli Biçim						x							x
	Düzensiz Biçim				x									
	Biçim Dönüştürülmesi													
	Boyutsal Dönüştürülme	x												
	Eksiltmeli Biçimler		x					x						
	Eklemlî Biçimler		x					x	x					
	Merkezi Biçimler			x										
	Çizgisel Biçimler					x								
	İşinsal Biçimler													
	Kümelî Biçimler											x		
	Gridal Biçimler													
	Geometrinin Biçimsel çatışmaları									x				
Bağlam ile ilişki	Döndürülmüş Grid													
	Uygunluk						x							x
	Çatışma	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	
Malzeme	Karşıtlık													
	Tuğla ve Taş (aglay)						x	x						
	Beton													
	Cam Çelik	x		x	x			x	x	x	x	x	x	x
	Kompozit Malzemeler	x	x	x		x		x	x		x			x
	Yenilik													
İkonik Olma Özelliği	Sürdürülebilirlik ve gelecek	x												
	Tanınmış Mimarlar Tarafından tasar.													
	Büyük Ölçekli projelerdir													
	Şaşırtıcı ve Yenilikçi Tasarımlardır													
	Toplum Tarafından Tanınan Binalardır													
Büyük Firmaların ve Şirketlerin Yön. Yap														
Belli bir Stratejiyi Temsil Ediyor														

5.4. Haydar Aliyev Caddesi Yeni kentsel Gelişim Alanı

İkinci analiz bölgesi olarak ele alınan, Haydar Aliyev Caddesindeki binalar incelenecektir. Haydar Aliyev Caddesi, kuzeyde şehir merkezi ile birleştiren Yusuf Seferov sokağından başlayıp, güneydoğuya hava limanına tarafındaki Ziya Bünyatov Caddesi ile kesişimin noktasında bitmektedir (Şekil 5.15).

Şekil 5.28. Haydar Aliyev Caddesi Haritada (COOPHİMELB(L)AU, 2013)

Şekil 5.29. Haydar Aliyev Caddesinin başlarında yerleşen üç bina (Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

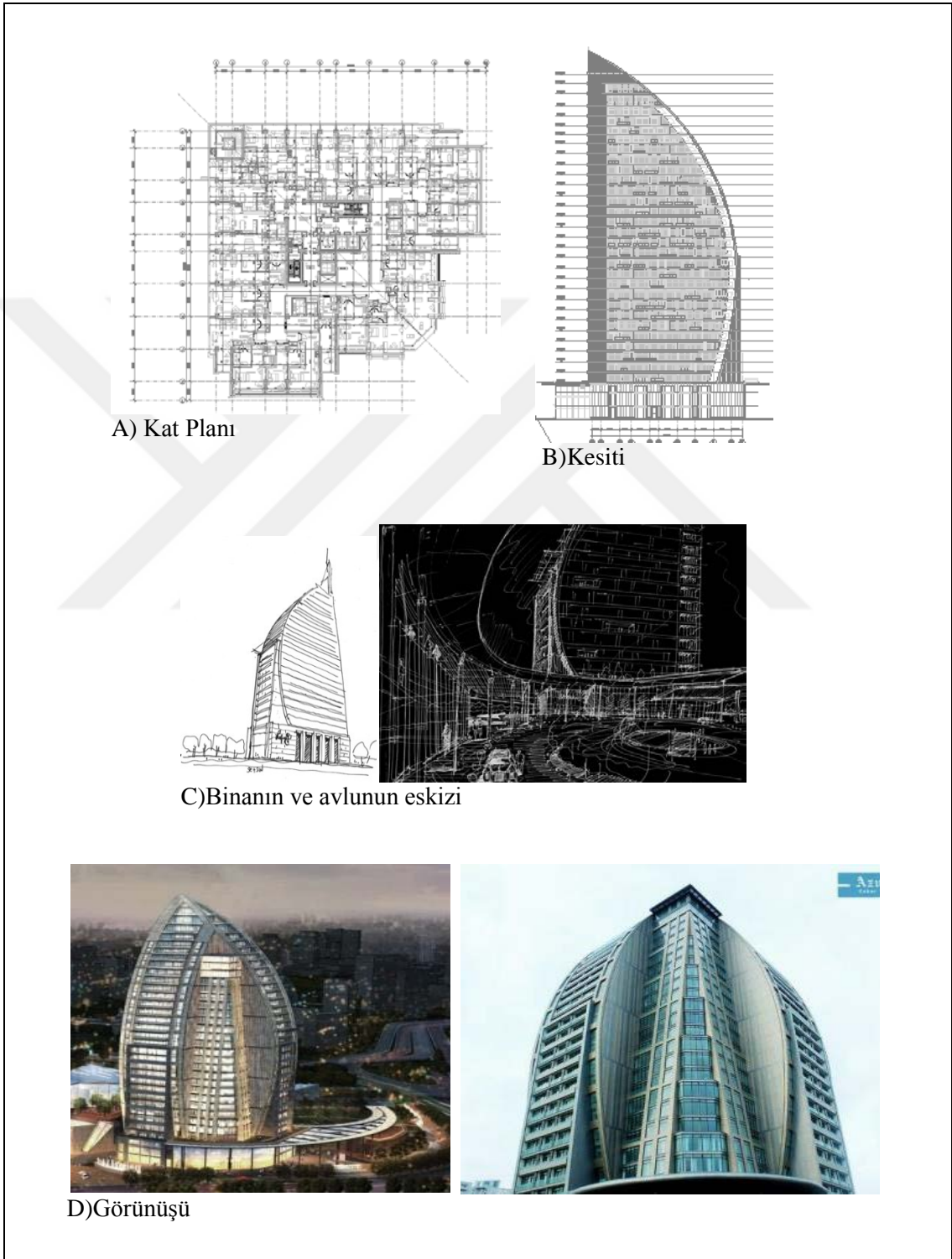
Şekil 5.30. Haydar Aliyev Caddesindeki binalar. (URL-65)

Analiz caddenin başında yer alan Trump kulesi ile başlayıp, caddenin sonunda Milli Jimnastik Arena ile sonlanacaktır(Şekil 5.17). Caddenin ortalarında son senelerde yeni yüksek katlı inşaların yapımı ile gelişim sürecindedir. Bazılarının yapıları tamamlanmış, bazılarınıninkine ise devam edilmektedir. Genellikle devlet kurumlarının, inzibati binaları projelenmektedir (Tablo 5.16).

Tablo 5.3. Haydar Aliyev Caddesindeki Binalar

H. ALİYEV CADDESİ	BİNANIN ADI	BİNA TAMAMLANMA YILI	BİNANIN İŞLEVİ	MİMARİ
	TRUMP KULLESİ	2015	BÜRO BİNASI	MİXİTY
	HAYDAR ALİYEV MERKEZİ	2013	KÜLTÜR BİNASI	ZAHA HADİD
	KONGRE MERKEZİ	2015	KÜLTÜR BİNASI	WOLF D. PRİX & PARTNER ZT GMBH
	SOCAR KULLESİ	2016	BÜRO +YÖNETİM	HEERIM ARCHITECTS & PLANNERS
	AZERSU	2014	BÜRO +YÖNETİM	HEERIM ARCHITECTS & PLANNERS
	BAKÜ KULLESİ	TAMAMLANMADI	BÜRO	EREN YORULMAZER
	SOFAZ KULLESİ	2013	BÜRO+YÖNETİM	İNER ART ETUDES
	ÇINAR PLAZA	2016	BÜRO	AZİNKO İNŞAAT
	AZAL KULLESİ	TAMAMLANMADI	BÜRO	
	A.C.B.K.KULLESİ	TAMAMLANMADI	BÜRO+YÖNETİM	COOP HİMMELB
	MİLLİ SAĞLAMLIK MERKEZİ	2014	SAĞLIK	
	VERGİ BAKANLIĞI	TAMAMLANMADI	BÜRO+YÖNETİM	RENAISSANCE CONSTRUCTION
	MİLLİ JİMNASTİK ARENA	2014	SPOR	BROADWAY MALYAN
	OLİMPİK STADIUM	2015	SPOR	HERRIM ROSETTI

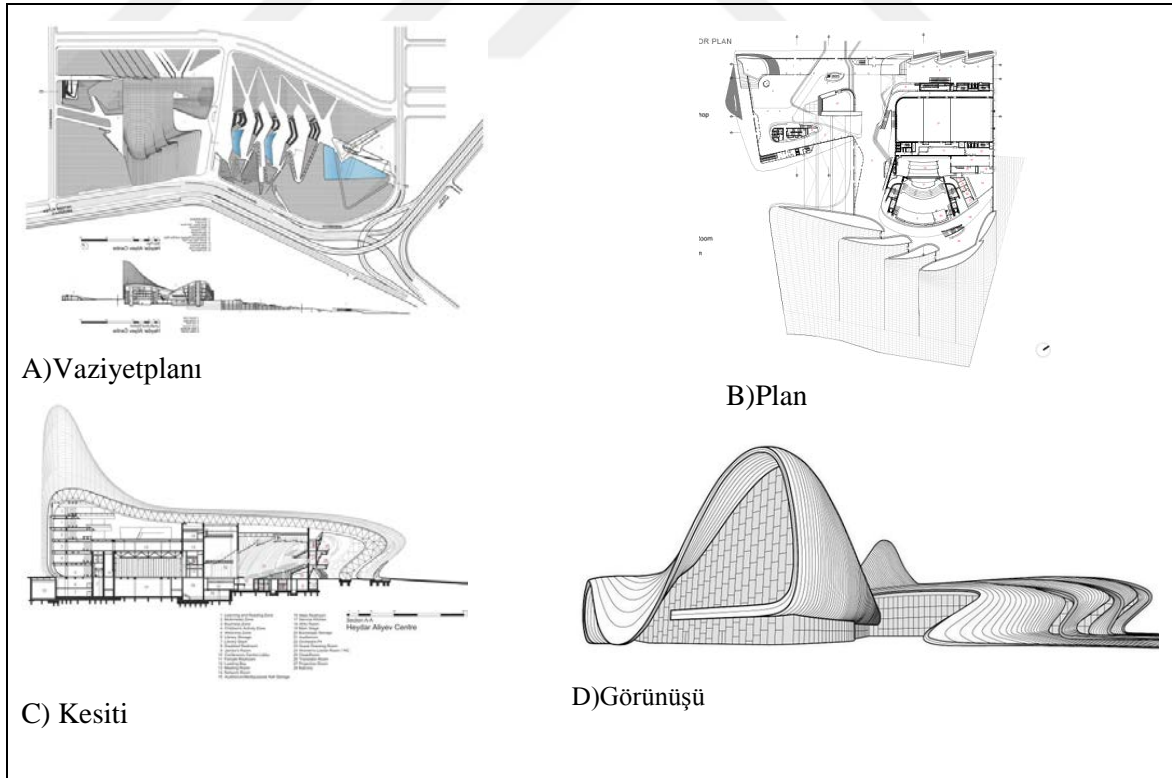
5.4.1. Trump Kulesi

Şekil 5.31. Trump Kulesi (URL-64)

Bakü'nün önemli caddelerinden olan Haydar Aliyev Caddesi ile Babek caddesinin kavşağında yer almaktadır. Haydar Aliyev Caddesinin başlarında yer alan bina, şehir merkezi ile yeni gelişim merkezinin arasında konumlandırılmıştır. Binanın İnşası 2015 yılında tamamlanmıştır. Mixity Design mimarlık şirketi ile azeri mimar Togrul Ehmedov mimarlarının ortak çalışmasıdır. Kuzeybatı tarafında az katlı konut binaları, Güneydoğu tarafında yeni yüksek katlı yaşam konutları yer almaktadır. Genel olarak o alanda tarihi 20.yüzyılın orta ve son dönemlerine ait, daha çok konut binaları çoğunluk oluşturuyor. Kuleden 350 metre kuzeyde Haydar Aliyev merkezi yer almaktadır. Bina 33 katlı, 130 metre, 72 daire ve 189 ayrı otel odasından oluşmaktadır. Bina biçimi ile yelkeni andırmaktadır (Tablo 5.17).

5.4.2. Haydar Aliyev Merkezi

Şekil 5.32. Haydar Aliyev merkezi (URL-65)

E)Görünüşü

F)Kuzeydoğusundaki manzara ve binanın kıvrım detayları

Şekil 5.32. (Devamı) Haydar Aliyev Merkezi (URL-66)

2007 yılında inşasına başlanılmış Merkezin 2012 yılında yapımı tamamlanmıştır. Merkez Haydar Aliyev Caddesinin şehir merkezine yakın bölgesinde yer almaktadır. Proje 15.93 hektar alanı kapsamaktadır.

Binanın kuzeybatısında önemli binalardan Bakü Kongre Merkezi ve az katlı yaşam konutları yer almaktadır. Güneydoğusunda orta devirlerinde yapılmış yaşam konutları ve bir kaç idari bina bulunmaktadır. Binanın kuzeydoğusunda yeni dönemde yapılmış yüksek katlı yaşam konutları bulunmaktadır. Güneybatısında da yine geçen yüzyılın orta ve son devirlerinde inşa edilen yaşam konutları yer almaktadır. Aynı zamanda buranın manzarasını Kresent Gelişim Projesi, Trump Kulesi, Alev Kuleleri binaları oluşturuyor.

Binanın yapısı, yerden kıvrım şekilde gökyüzüne doğru yükselip, ardından süzülerek yeniden yere kavuşan sonsuzluğu simgeleyen biçimde tasarlanmıştır. Ayrıca devamlılığı ve sonsuzluğu simgelemektedir. Yapının projesinde çizgi kullanılmamıştır (Tablo 5.18).

Binanın inşası sırasında toplam uzunluğu 90 km olan demir konstrüksiyon şebeke yapılandırılmıştır. Alanı 40.000 m² çatı örtüsünde her biri farklı boyutta ve çeşitli geometrik figürlerde (üçgen, dikdörtgen, yamuk, paralelkenar) özel içerikli 12.027 adet panel kullanılmıştır (Tablo 5.18).

Binanın yapımında cam elyaf takviyeli beton ve cam elyaf takviyeli polyester malzemeleri kullanılmıştır. Beyaz renk sayesinde bina üzerine düşen ışık yansıyarak onu tamamen kapsamaktadır ve binanın kabarık kısmını biraz daha vurgulamaktadır. Haydar Aliyev Merkezinin binası çağdaş Bakünün simgesi sayılmakta Pritzker ödüllü Zaha Hadide ait olan proje birçok tasarım ödülüne layık görülmüştür (Tablo 5.18), (<http://heydaraliyevcenter.az/>).

5.4.3. Bakü Kongre Merkezi

Şekil 5.33. Bakü Kongre Merkezi (URL-67)

Haydar Aliyev merkezinin yanında Kongre Sarayı yer almaktadır. Sahasının esas yönü güney batı tarafından şehir merkezine doğru yönelmiştir. Yamuk dörtgen şeklindedir ve aşağı düzeye ortalama 9 metre fark vardır. Bina aynı zamanda kuzeydoğu tarafında yer alan Haydar Aliyev Kültür Merkeziyle aynı düzeye getirilmiştir.

Yaz ve kış mevsimlerine göre iklimlendirme koşullarının kullanımını amaçlayan proje “Ulusal A sınıflı” bina sayılmaktadır. Kongre Sarayının mimarlık projesinin ve proje gelişiminin amacı teknoloji ve inşaatın karşılıklı ilişkisi üzerinde durmaktadır.

Kullanılan teknik sistemlerin binanın kullanılması için beklenen görevleri otomatik, kullanıcı için fark edilmez biçimde ve hiç bir görsel ve ya ses müdahaleleri olmadan yerine getirilmiştir. Tasarım yaklaşımı soğutma, ısıtma, elektrik ve güç gereksinimlerini azaltmayı amaçlamaktadır. Şöyle ki;

-Havanın önceden ısıtılması ve soğutulması için binanın altında uzun hava ulaştırıcıların kullanımı

-Güçlü asılı ve yatay havalandırma açıklıklarına sahip cephe,

-Havalandırma kapaklarından gece soğutması,

-Fuayenin ana koridorları ve yerden ısıtılması,

-Hem olumlu psikolojik etki hem de yapay aydınlatma için gereken güç tüketimini en aza indirmek için yüksek derecede gün ışığı,

-Bina yapısına entegre edilmiş güneş panelleri ile enerji üretimi,

- Gün ışığının vurgulanması, hem olumlu psikolojik etkiler hem de yapay aydınlatma,

Ana Oditoryum, mekânın ortasında yer almaktadır. Çevresinde koridor var ve özellikle de çeşitli konferans salonları, toplantı salonları veya kamu işlevleri, için mekânlar eşit olarak dağıtılmıştır. Oditoryum ve diğer toplantı salonları arasında ziyaretçilerin serbest dolaşımı, işlevsellik amaçlanmıştır.(Tablo 5.19).

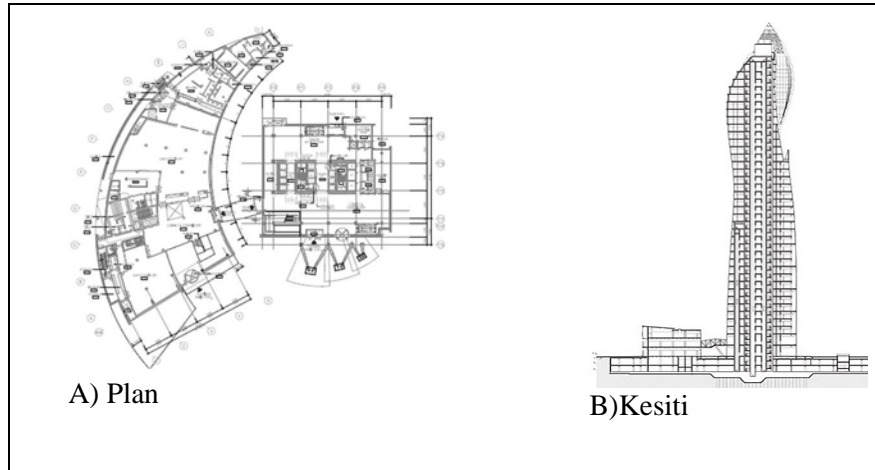
5.4.4. Azerbaycan Milli Sağlık Merkezi

Azerbaycan'ın en büyük sağlık hizmeti binasıdır. Yüsekliği 81 metredir. 94 000 m² alanı kapsamaktadır. Bina 404 yatak kapasitesine sahiptir. 13 bloktan oluşmaktadır. Kompozit ve cam malzemelerin beraber kullanımından tasarlanmıştır (Şekil 5.18).

Şekil 5.34. Azerbaycan Milli Sağlık Merkezi (URL-68)

5.4.5. Socar Kulesi

Şekil 5.35. Socar Kulesi (URL-69)

C)Görünüü

Şekil 5.35. (Devamı) Socar Kulesi (URL-69)

Yapımına 2010 yılında başlanmış yapımının büyük kısmı tamamlanmış az kısmına hala devam edilmektedir. Socar kulesi Azerbaycan Devlet Petrol Şirketinin binasıdır. Bina Haydar Aliyev caddesinin ortalarında yer almaktadır. Mimarisi Kore şirketi Heerim Architects & Planners Co LTD” ait bina Bakü’nün sembolüne dönüşen rüzgâr-alev konseptine uygun yapılmıştır. Binanın yüksekliği 209 metreyi bulmaktadır. Bakü’nün en yüksek binalarından sayılıyor 40 yerüstü 2 katı yeraltı olmak üzere toplamda 5 hektar alanı kapsamaktadır (Tablo 5.20).

5.4.6. Azersu Kulesi

Azersu Kulesi, Socar kulesinin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Aynı mimarlık şirketi tarafından tasarlanmış binanın yüksekliği 124 metreyi bulmaktadır. Su damlası şeklinde tasarlanmıştır. 22 kattan oluşan ofis binası Skyscraper Page'e göre mimari akımı fütüristiktir (Şekil.5.19).

Şekil 5.36. Azersu Kulesinin Görünüşü (URL-69)

5.4.7. Sofaz Kulesi

24 kattan oluşmaktadır ve yüksekliği çatısındaki detay ile birlikte 140 metreyi bulmaktadır. 13 000 m² alanı kapsamaktadır. İnşaat araştırmaları ve Etraf Çevrenin Değerlendirilmesi Metodolojisi Enstitüsü tarafından binaya “BREEAM” ödülü verilmiştir. Camdan olan binanın cephesinde beyaz kompozit malzeme üzerinde Azerbaycan milli desenleri kullanılmıştır (Şekil 5.37).

5.37. Sofaz Kulesinin Görünüşü (URL-70)

5.4.8. ınar Plaza

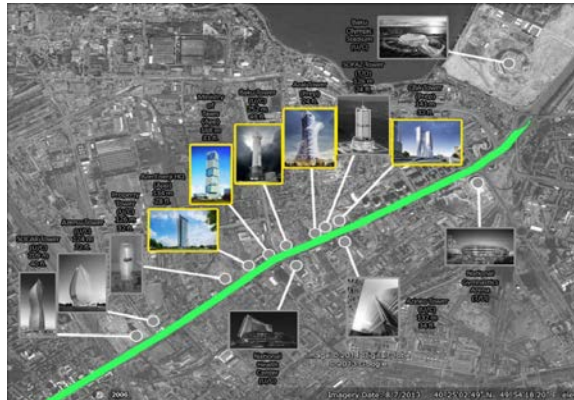
33 katlı, büro olarak kullanılan gökdelen, camdan iki asal biçimin bir birine girmesi biçiminde tasarlanmıştır. Bina Azeri inşaat şirketi Azinko inşaat tarafından yapılmıştır (şekil 5.21).

şekil 5.38. ınar Plazanın Görünüşü (URL-71)

5.4.9. Yapımı tamamlanmamış kuleler

Bu bölümde inşası tamamlanmamış ve gelecekte yapımı planlanan binalardan bahsedilmiştir. Caddedeki yapımı tamamlanmamış ve yapımı planlanan binaların konumları şekil 5.39 da gösterilmiştir.

şekil 5.39. Haydar Aliyev Caddesinde Yapımı tamamlanmamış kuleler (URL-72)

A)Azerbaycan Merkez Banka Kulesi

B)Bakü Kulesi

C)AZAL Kulesi

D)Vergi Bakanlığı Kulesi

Şekil 5.40. Yapısına Tamamlanmamış Kulleler (URL-73)

5.4.9.1. Bakü kulesi

İnşasına 2015 yılında başlanan Bakü kulesinin yapımı tamamlanmamıştır. 49 kattan oluşacak olan bina Sofaz kulesi yakınlarında yer alıyor. Yüksekliği 277 metreyi bulacak olan bina Türk mimar Eren Yorulmazer tarafından tasarlanmıştır (Şekil 5.40.).

5.4.9.2. Azerbaycan Merkez Banka Binası

199 metre yükseklikte tasarlanan bina Nüfuzlu Avusturyalı mimarlık şirketi Coop Himmelb architecture tarafından tasarlanmıştır. Mimari bina, iki ayrı bileşenin biri diğerinden büyük yukarıya doğru birleşmesinden tasarlanmıştır (Şekil 5.40.).

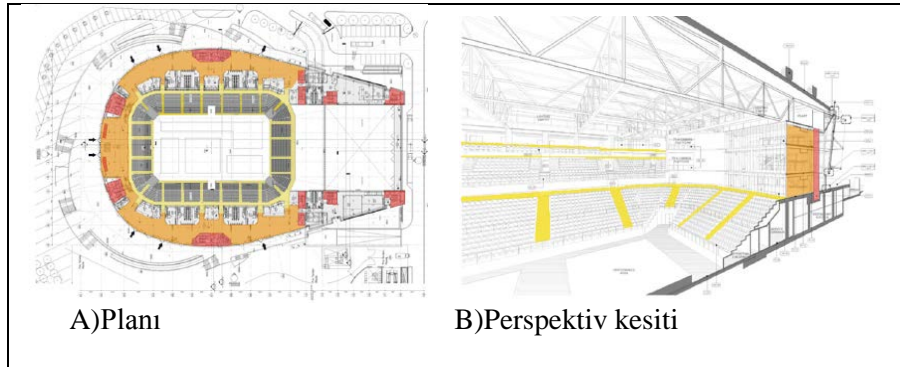
5.4.9.3. Vergi Bakanlığı Binası

Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Bakanlığı yeni yönetim kulesi, 33 katlı olup 168 m yüksekliğinde yapılacaktır. Bina Tekfen inşaat şirketi tarafından yapılmaktadır. Camdan tasarlanan bina üst üste küplerin giderek kıvrılması biçiminde yapılacaktır (Şekil 5.40.).

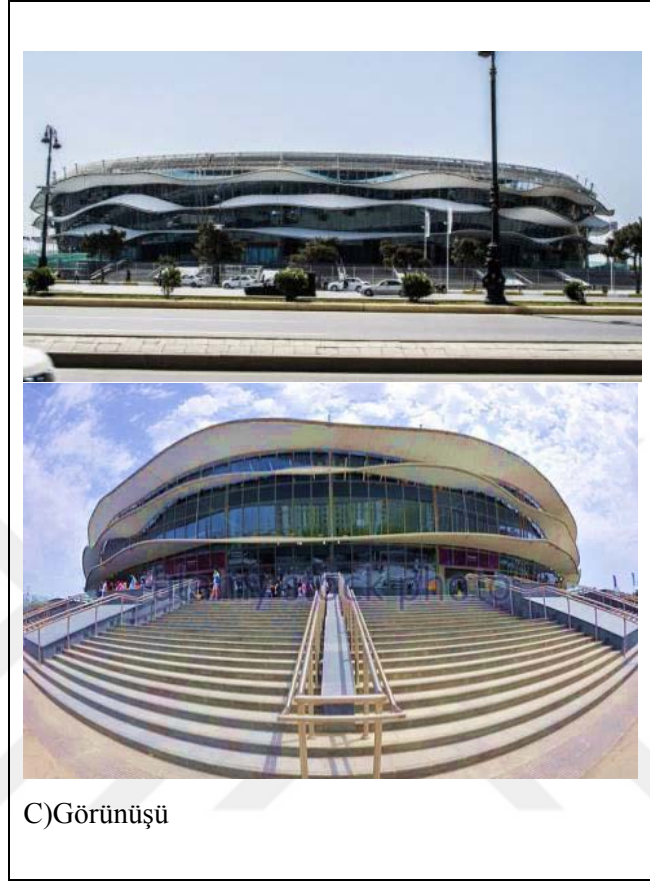
5.4.9.4. Azal kulesi

Azal kulesi projesi yüksekliği 118 Metre ve 28 kattan oluşacaktır. Önerilen Projenin aşağıdan yukarıya doğru incelenerek gitmesi ve binanın üstünde helikopterin park edilmesi için yer tasarlanmıştır (Şekil 5.40.).

5.4.10. Jimnastik Arena

Şekil 0.1. Jimnastik Arena (URL-74)

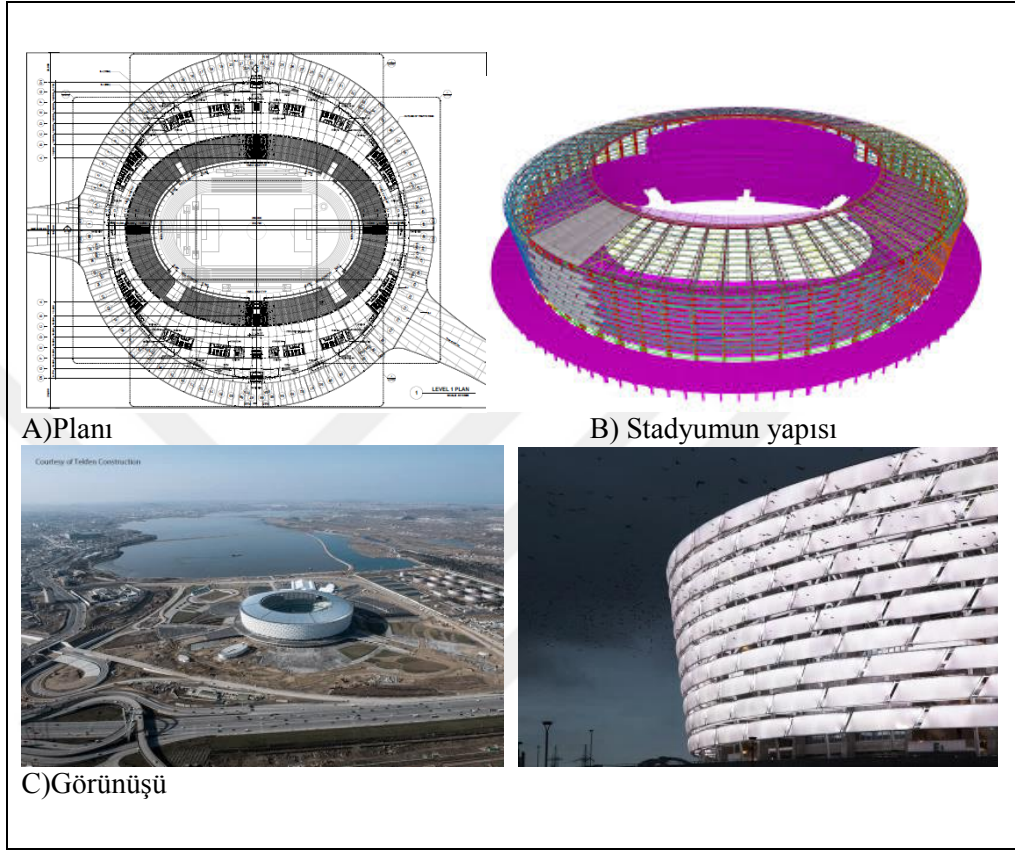
C)Görünüüü

Şekil 5.41. Jimnaik Arena (Devamı)(URL-74)

Jimnastik arena kuzeydoğuda Haydar Aliyev Caddesi ile Mikayil Aliyev sokağının kesişimin noktasında yer almaktadır.

Bölgenin sportif altyapısını, binanın kuzeydoğusunda yer alan 2015 yılında yapılan Olimpik stadyum ve güneybatısındaki 2001 yılında yapılan Şefa Stadyumu oluşturmaktadır. Bina 24.000 m² araziyi kapsamaktadır. 9.600 Kişilik oturma salonuna sahiptir. Cephesinde işlevsel bağlamına uygun dalgalanmış bant eklenmiştir. Bu da binaya hareketli bir görüntü kazandırmıştır (Şekil 5.41).

5.4.11. Olimpik Stadyum

Şekil 0.2. Olimpik Stadyum (URL-75)

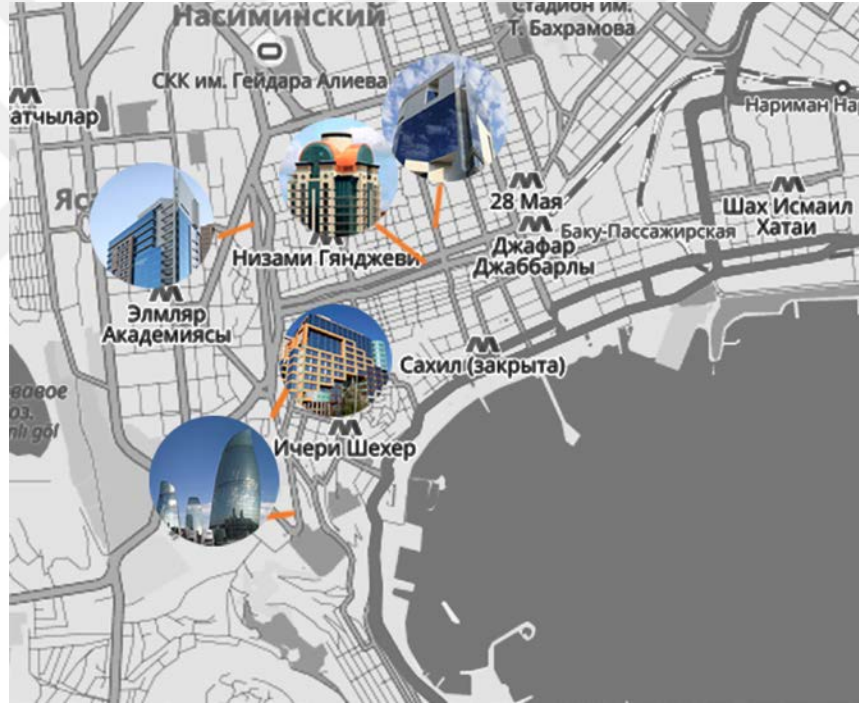
Olimpiyat stadyumu 2015 yılında Bakü Yaz Avrupa Oyunları için özel yapılmış spor binasıdır. Azerbaycan'ın en büyük stadyumudur. 69.870 kişilik seyirci kapasitesine sahiptir. 225.000 m² sahayı kapsamaktadır. Mimarisi HEERIM ROSETTI Architects tarafından yapılmıştır. Yapının kuzeybatısında Büyükşor gölü bulunmaktadır. Bina büyük arazisi ile aynı zamanda Büyükşor gölünün ekolojik statüsünün gelişimi projesi kapsamına dahildir (Şekil 5.42).

Tablo 0.1 Haydar Aliyev Caddesindeki Binaların Analizleri

DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ		BİNA ADLARI													
		Trump Kulesi	Haydar Aliyev Merkezi	Kongre Salonu	Socar Kulesi	Azersu Kulesi	Bakü Kulesi	Sofaz Kulesi	Çınar Plaza	Jimmastik Arena	Olimpiyat Stadyumu	Vergi Bakanlığı Kulesi	Milli Sağlık Merkezi	A.C.B.K Kulesi	Azal Kulesi
Mekansal Organizasyon	Merkezi Organizasyon			x											
	Çizgisel Organizasyon	x	x												
	İşinsal Organizasyon														
	Kümelî Organizasyon														
	Gridal Organizasyon														
Zamansal Organizasyon	Modem Mimarlık		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x
	Mimari Süreklilik	x											x		
Anlamsal Organizasyon	Sembolik		x		x	x	x			x					x
	Kültürel														
	Doğaya Yönelik			x											
	İşlevsel	x						x	x		x	x	x	x	
Binanın Biçimi	Asal Biçimler														
	Düzenli Biçim				x	x									x
	Düzensiz Biçim		x												
	Biçim Dönüştürülmesi			x											
	Boyutsal Dönüştürülme												x		x
	Eksiltmeli Biçimler	x													
	Eklemlî Biçimler	x					x	x	x	x			x		
	Merkezi Biçimler														
	Çizgisel Biçimler														
	İşinsal Biçimler														
	Kümelî Biçimler											x			
	Gridal Biçimler														
	Geometrinin Biçimsel çatışmaları														
	Döndürülmüş Grid														
Bağlam ile ilişki	Uygunluk														x
	Çatışma	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
	Karşıtlık		x												
Malzeme	Tuğla ve Taş (aglay)														
	Beton														
	Cam Çelik	x	x		x	x	x	x	x			x	x	x	x
	Kompozit Malzemeler	x	x	x				x		x	x				
	Yenilik		x	x											
	Sürdürülebilirlik ve gelecek			x											
İkonik Olma Özelliği	Tanınmış Mimarlar Tarafından tasar.		x												
	Büyük Ölçekli projelerdir		x												
	Şaşırtıcı ve Yenilikçi Tasarımlardır		x												
	Toplum Tarafından Tanınan Binalardır		x												
	Büyük Firmaların ve Şirketlerin Yön. Yap.													x	
	Belli bir Stratejiyi Temsil Ediyor		x												

5.5. Diğer yerlerdeki seçilen binalar

Üçüncü sırada şehrin merkezinde, farklı yerlerde konumlanmış, biçimsel ve simgesel açıdan önemli olan binaları incelenmiştir (Şekil 5.23). Toplam Beş adet bina inceleyeceğiz. Bu binaların dördü Azeri mimar Neriman İmameliyev tarafından yapılmıştır. Daha önce bahsedilen binaların hemen hemen hepsi Azeri olmayan mimarlar tarafından yapılmıştır. Mevzu kimlik olduğundan mimarın oraya özel ürün üretmesi için o şehri yaşaması önemlidir. Bu açıdan analizin bu kısmında varılacak sonuçlar heyecan vericidir. (Şekil 5.43)

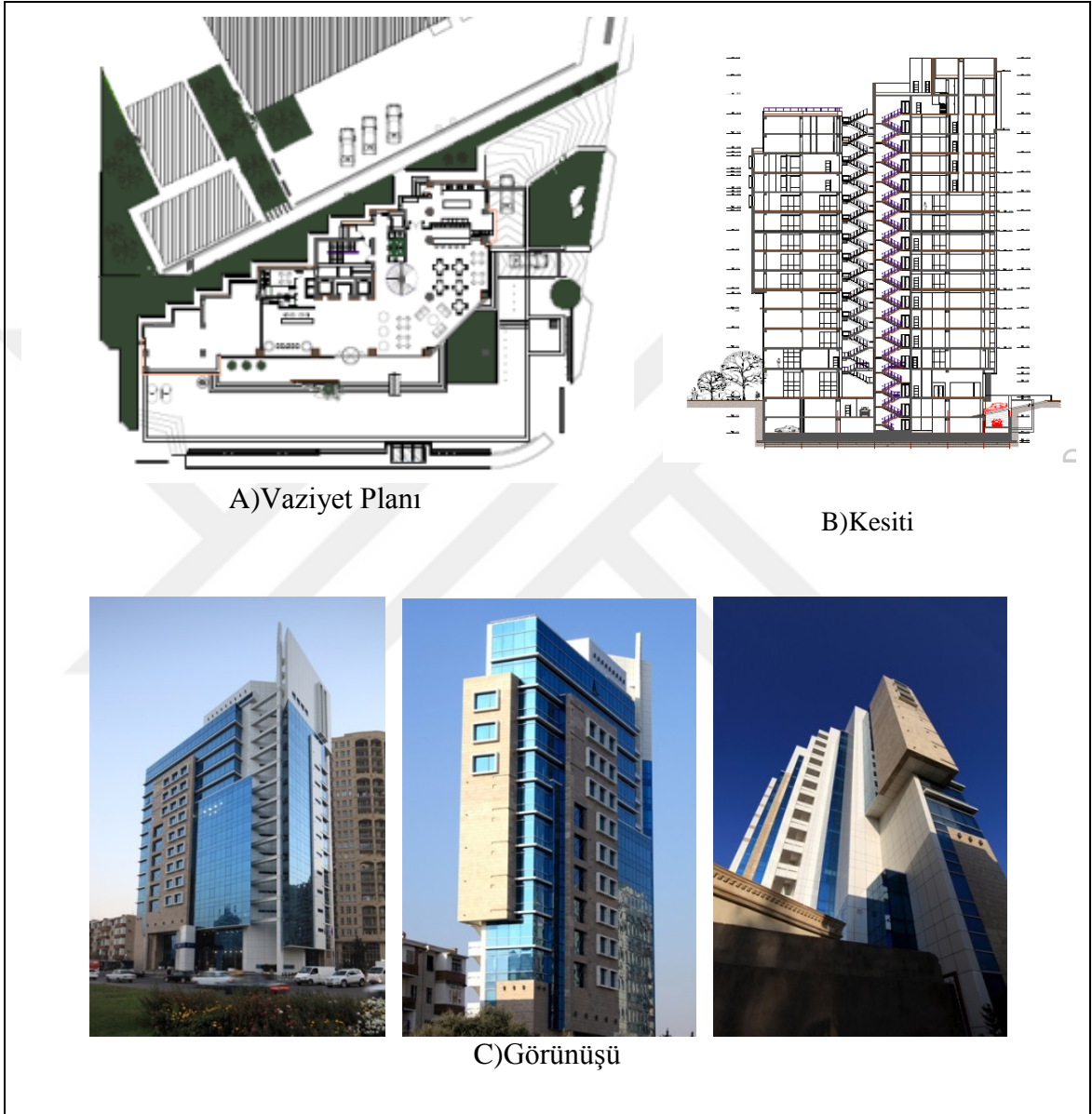

Şekil 0.3. Diğer yerlerdeki binaların konumları(Gumru Mirzaliyeva arşivinden)

Tablo 0.2. Kentin diğer b6lgelerindeki mimari binalar.

BİNANIN ADI	BİNA TAM.YILI	BİNANIN İŞLEVI	MİMARI	BİNANIN KONUMU
ÇIRAK PLAZA	2010	BÜRO	NERİMAN İMAMELİYEV	TBİLİSİ CADDESİ
ŞUR PLAZA	2009	BÜRO	NERİMAN İMAMELİYEV	C.MEMMEDGULUZADE SOK.
GÜLÜSTAN KONUTLARI	2011	KONUT	NERİMAN İMAMELİYEV	BÜLBÜL CADDESİ
UNİ PLAZA	2010	BÜRO	NERİMAN İMAMELİYEV	R.BEHBUDOV SOK.
ALEV KULELERİ	2012	OTEL+BÜRO	HOK İNTERNATİONAL	PARLAMENT CADDESİ

5.5.1. Çırak Plaza

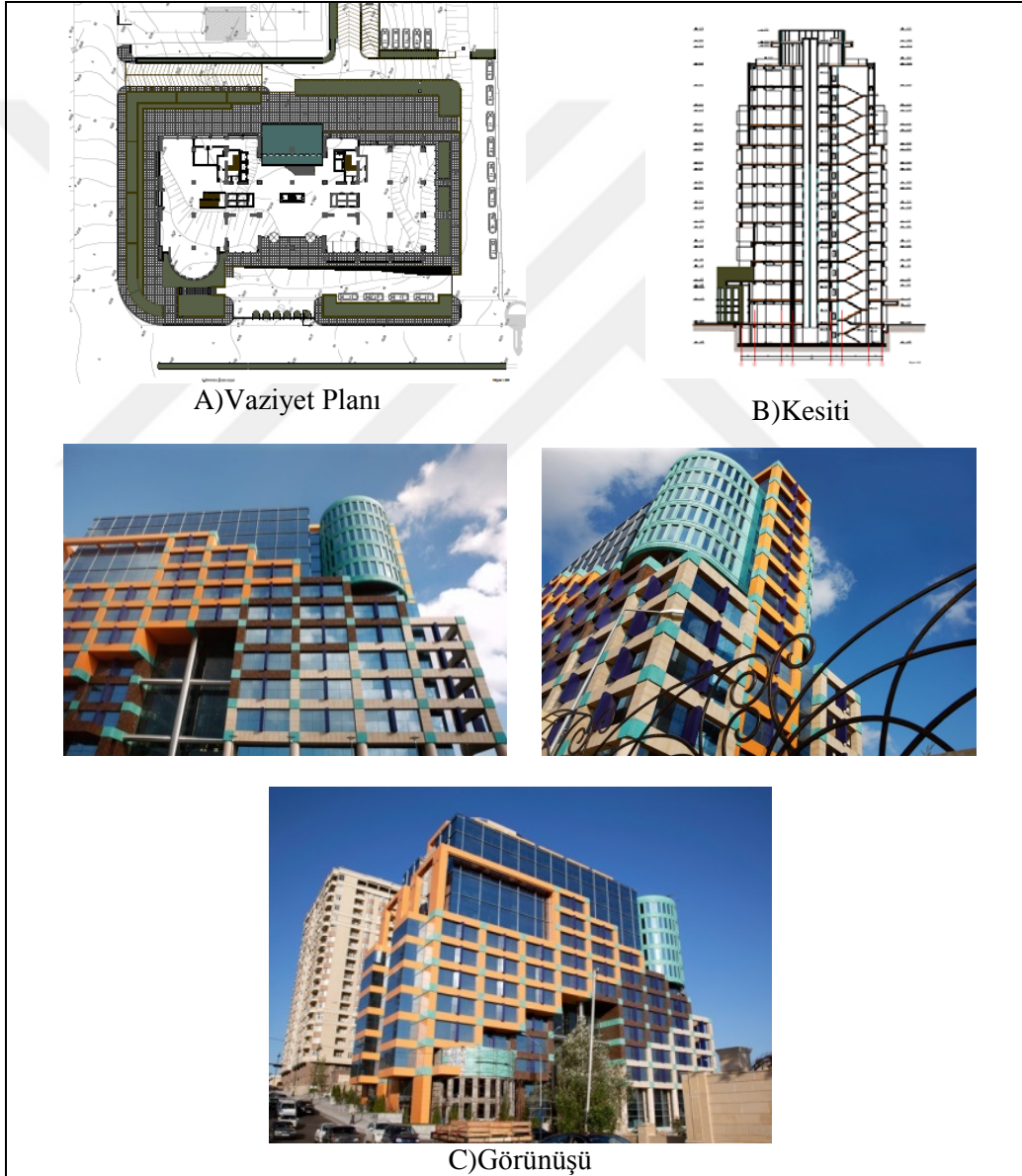

Şekil 0.4. Çırak Plaza (URL-76)

Büro ve Otel binası olan bu bina, kentin önemli caddelerinden olan Tiflis Caddesinde yer almaktadır. Bina Azeri mimar Neriman İmameliyev tarafından tasarlanmıştır. Binanın kuzey ve güney taraflarında çoğunlukla bağımsızlık döneminde yapılan yüksek katlı yaşam konutları yer alıyor. Aynı cadde üzerinde ırak Plazadan 120 metre batıda aynı mimar tarafından yapılan yüksek katlı konut binaları da yer almaktadır. Aynı

mimarın çalışması cadde üzerindeki binaların bir biri ile uyumlu olmasını sağlamaktadır. Yerli taş malzeme olan aglay taşı beyaz kompozit malzeme ile cam bina üzerinde ustalıkla kullanılmıştır. Malzeme kullanımı ve biçimsel özelliği ile bina etrafındaki binalarla uyum içerisindedir (Şekil 5.44).

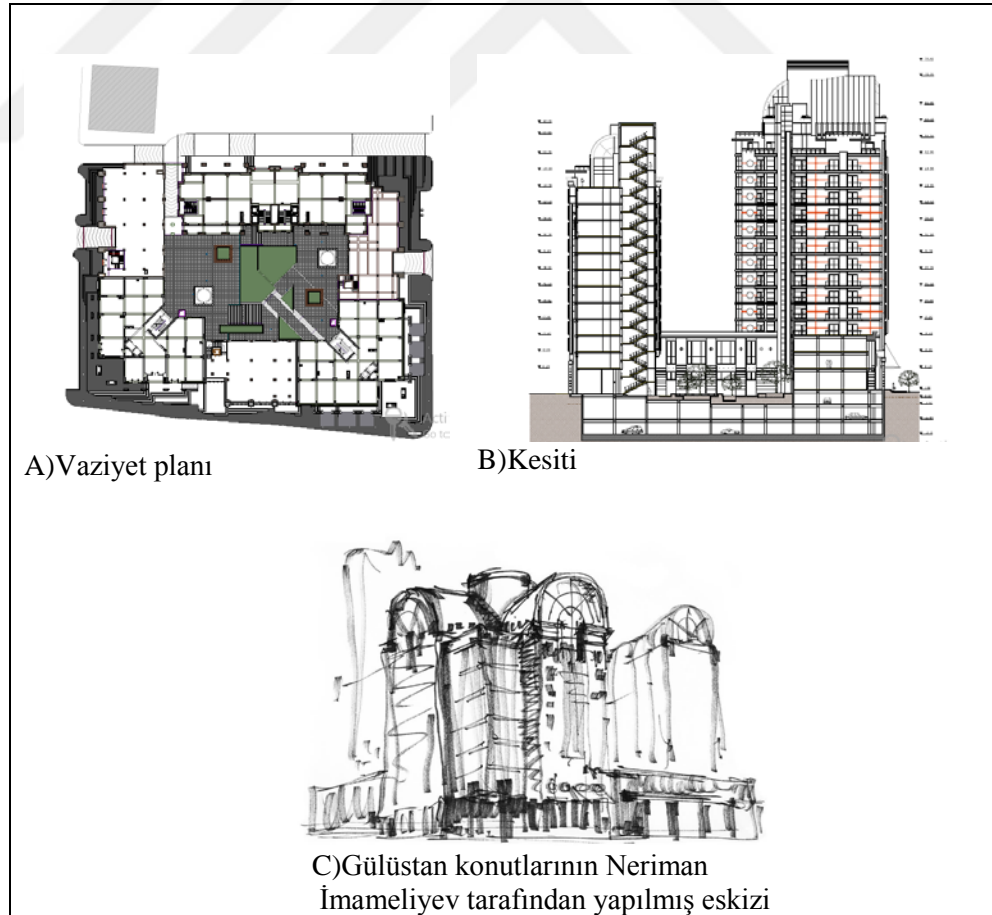
5.5.2. Şur Plaza

Şekil 0.5. Şur Plaza (URL-77)

Şur Plaza, H. Elesgerov ve Celil Memmedquluzade sokaklarının kesişim noktasından ve şehir merkezinde yer almaktadır. Bina 2009 yılında Azeri mimar Neriman İmameliyev tarafından yapılmıştır. Yüksekliği 61.3 metredir. Binanın 420 metre kuzey-batısında Haydar Aliyev adına Spor kompleksi yer alıyor. Binanın yerleştiği alanda inşa düzeyi seyrekler. Doğu tarafında bir kaç yüksek katlı bina bulunmaktadır. Batı tarafında karşısında Stadyum bulunmaktadır. Mimar bina görüntüsünü asal cisimlerin (silindir ve prizma) bir birlerinin içerisine geçmesinden oluşan kompozisyonlardan almıştır. Bina, turuncu, mavi ve kahverengi kompozit malzeme ile renkli görüntüye ulaşmıştır. Bakü kentinin doğası ve renkli binaları nadir olduğundan dolayı, bina yerleştiği alana renk katıp canlandırmıştır. Bina postmodern akımın özelliklerini taşımaktadır (Şekil 5.45).

5.5.3. Gülüstan Konutları

Şekil 0.6. Gülüstan Konutları (URL-78)

Şekil 0.7. Gülüstan Konutları (URL-78)(Devamı)

2015 yılında yapımı tamamlanan konutlar, Bakü'nün merkezi bölgesinde Bülbül sokağında inşa edilmiştir. Binanın doğusunda ve batısında az katlı , kuzey ve güneyinde ise yüksek katlı yaşam konutları yer almaktadır. Yüksekliği 74 metreye ulaşan iki aynı görünüşte konut yapısı 8.514 m² alanı kapsıyor. Binanın biçimi asal cisimlerin birleşmesinden oluşuyor. Prizmaya eksiltmeli küre eklenerek Azerbaycan için milli mimarinin öğelerini çağdaş malzemelerle kullanıp farklı bir bakış açısı oluşturulmak istenmiştir. Cephede yerli taş agray, kompozit malzeme ve yeşil cam karışımı ustalıkla kullanılmıştır. Kompozit malzemelerin üzerinde Azerbaycan milli desenleri tasarlanmıştır. Bakü'de ilk defa binanın çatısında bakır malzemesi kullanılmıştır. Bina etrafına, uyum içerisinde tasarlanmıştır (Şekil 5.46).

5.5.4. Uni Plaza

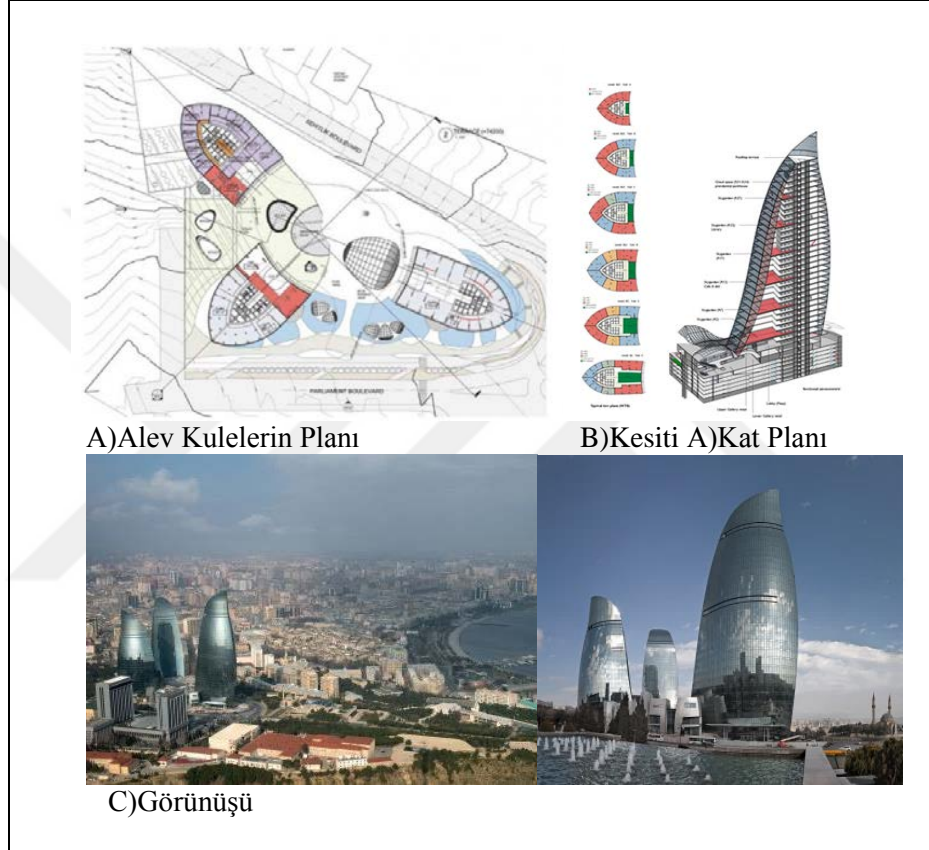

Şekil 0.8. Uni Plaza (URL-79)

Uni Plaza şehir merkezinde Raşid Behbudov sokağında yer almaktadır. Ofis ve işyeri olarak tasarlanmıştır. 2010 yılında tamamlanmıştır. Binanın doğusunda üniversite binası, kuzeyinde ve batısında yüksek katlı konut binaları, güneyinde ise otopark yer almaktadır. Bina planının biçimi yaprağı anımsatmaktadır. Biçiminde ise alttan boşaltmalar yapılmış ve postmodern cephe görüntüsüne ulaşılmıştır. Bina camdan

tasarlanmış ve beyaz kompozit malzeme kullanılmıştır. Binanın cephesinden aşağıya doğru tasarlanmış beyaz çizgiler yollar ile uyum sağlamaktadır (Şekil 5.47).

5.5.5. Alev Kuleleri

Şekil 0.1. Alev Kuleleri (URL-80)

Alev Kulelerinin yapımı 2013. yılında tamamlanmıştır. Yükseklikleri 189, 165 ve 161 m. olmak üzere 3 kuleden oluşan kompleks Bakü'nün ilk gökdelenlerindedir. Küresel mimari şirketi Hok tarafından tasarlanmıştır. Bina parlamento caddesinin sonunu Mehdi Huseyn sokağının başlarını kapsıyor. Binanın batı tarafında Parlamento binası, güney tarafında Şehitler Mezarlığı, doğu tarafında Şehitler camisi yerleşmektedir. Bina şehrin merkezinde yer almaktadır aynı zamanda tarihi merkeze de yakın konumdadır. Yüksekliği ile Bakü'nün silüet görünümünü etkileyen binalardandır. Aynı zamanda İçeri Şehir olmak üzere Bakü'nün birçok yerine manzara sağlamaktadır. Binanın cephesi camdan yapılmıştır. Ateş ülkesi sayılan Azerbaycan'da ateş ulusal ve kültürel kavram

olduğu için biçimi ile alev görüntüsüne benzetilmiştir. Geceleri ışıklandırılarak üzerinde animasyon, bayrak ve ateş görüntüleri ile canlılık katılmaktadır (Şekil 5.48).

Tablo 0.1 Diğer Yerlerdeki Binaların Analizi

DEGERLENDİRME KRİTERLERİ		BİNA ADLARI				
		Çırak Plaza	Şur Plaza	Gülüstan Konutları	Uni Plaza	Alev kuleleri
Mekansal Organizas	Merkezi Organizasyon					
	Çizgisel Organizasyon				x	
	İşinsal Organizasyon					x
	Kümelî Organizasyon	x	x			
	Gridal Organizasyon			x		
Zamansal Organizas.	Modem Mimarlık				x	x
	Mimari Süreklilik	x	x	x		
Anlamsal Organizas.	Sembolik					x
	Kültürel					
	Doğaya Yönelik					
	İşlevsel	x	x	x	x	
Binanın Biçimi	Asal Biçimler					
	Düzenli Biçim				x	x
	Düzensiz Biçim					
	Biçim Dönüştürülmesi					
	Boyutsal Dönüştürülme					
	Eksiltmeli Biçimler	x		x	x	
	Eklemlî Biçimler	x	x	x		
	Merkezi Biçimler					
	Çizgisel Biçimler					
	İşinsal Biçimler					
	Kümelî Biçimler					
	Gridal Biçimler					
	Geometrinin Biçimsel çatışmaları		x	x		
	Döndürülmüş Grid					
Bağlam ile ilişki	Uygunluk	x	x	x		
	Çatışma				x	
	Karşıtlık					x
Malzeme	Tuğla ve Taş (aglay)	x				
	Beton					
	Cam Çelik	x	x	x	x	x
	Kompozit Malzemeler	x	x	x	x	
	Yenilik			x		
	Sürdürülebilirlik ve gelecek					
İkonik Olma Özelliği	Tanınmış Mimarlar Tarafından tasar.					
	Büyük Ölçekli projelerdir					
	Şaşırtıcı ve Yenilikçi Tasarımlardır					
	Toplum Tarafından Tanınan Binalardır					
	Büyük Firmaların ve Şirketlerin Yön. Yap					
Belli bir Stratejiyi Temsil Ediyor						

6. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

6.1. Bulgular

Binaların seçilmesinde; gelişimin yoğun görüldüğü bölgelere göre, mimarlara göre, işlevlere göre, konunmlara göre ve tamamlanma yıllarına göre ele alınmıştır.

Tamamlanma yılları: İki bina 2009 yılında, beş bina 2010 yılında, iki bina 2011 yılında, beş bina 2012 yılında, üç bina 2013 yılında, dört bina 2014 yılında, beş bina 2015 yılında, bir bina 2016 yılında, yapılmıştır. İncelenen Sekiz binanın yapımı tamamlanmamıştır.

İşlevi: Beş kültür binası, üç ticari bina ,üç spor binası, yedi büro binası beş büro-yönetim, bir büro-kültür, bir otel-büro, dört otel, iki konut-ticari, bir konut, bir sağlık binası.

Mimarı: Yirmi üç bina azeri olmayan mimarlar ve mimarlık şirketleri tarafından yapılmıştır. İncelenen dört bina Azeri mimar tarafından yapılmıştır.

Konumu: Hazar Denizi Batı Sahili olarak ele alınan bölgede, Binaların dördü Nobel caddesinde, ikisi Ahad Yagubov caddesinde, on ikisi Neftçiler caddesinde konumlanmakta. Haydar Aliyev kentsel gelişim alanında ise on üçü Haydar Aliyev Caddesinde biri Haydar Aliyev caddesinin yakınındaki Büyükşor otoyolunda konumlanmakta. Diğer yerlerdeki önemli binalar ise Parlamento Caddesinde, Bülbül caddesinde, R.Behbudov sokağında, C.Memmedguluzade sokağında konumlanmaktadır.

Binaların incelenmesinde geliştirilen mimari kimliği etkileyen kriterlere göre aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Mekansal Organizasyon: Yapılan analizlerden şu görülmekteki, son dokuz sene içerisinde Bakü'de inşaa edilen 37 binanın mekansal organizasyon çeşitlemesi şöyledir: merkezi baskın, etrafında belirli sayıda ikincil mekanın gruplandığı, merkezi mekan on üç tane, çizgisel mekan organizasyonlarının ışınsal bir tarzda dışa doğru uzandığı ışınsal

mekan üç tane, ortak görsel karakter yakınlığına göre, biri kümeli organizasyon özelliklerini taşımaktadır. Gridal mekansal organizasyon özelliğinde bina bulunmamıştır.

Zamansal Organizasyon: Binaların zamansal organizasyonunu incelerken devamsızlığı ön gören, dönüşüm, gelenekten kopan ve değişimi kapsayan otuz modern mimarlık özellikleri taşıyan bina bulunmuştur. Tasarım süreçlerinde geçmişle kurduğu ilişki sezilen, mimari süreklilik özellikleri taşıyan yedi bina bulunmuştur. Bu binalardan Gülüstan konutları, Şur Plaza, Çırac Plaza mimari süreklilik gösterebilir de güncel yaklaşımlarla oluşturulmuştur.

Anlamsal Organizasyon: Binaların anlamsal organizasyonu, on beşinde sembole yönelik, birinde doğaya yönelik diğer on birinde ise işlevsel olarak bulunmuştur. Alev kulesi ile Socar kulesi, alev ve meşaleye benzetilmiştir. Hemen hemen aynı anlama ulaşılmıştır. Kültüre yönelik anlamsal organizasyon bulunmamıştır.

Bağlam ile İlişki: Binaların bağlam ile ilişkisi yirmi sekizinde kasıtlı olarak bağlamdan ayırt edilerek yapılmış, bağlam ile çatışma ilişkisinde bulunmuştur. Çevresi ile zıtlık gösteren iki bina karşıtlık olarak, diğer yedi tanesi ise onu çevreleyen doğaya ve binalara uygun olarak görülmüştür.

Binanın Biçimi: Binalardan üçü asal biçimde, sekizi düzenli biçimde, üçü biçimin boyutsal dönüştürmesi şeklinde, beşi eksiltmeli aynı zamanda eklemli, altısı eklemli biçimde tasarlanmıştır. Geometrinin biçimsel çatışmaları haline üç kez rastlanmıştır. Döndürülmüş gride ise hiç rastlanmıştır.

Malzeme: Binaların on yedisinde yalnızca cam kullanılmış diğer on dördünde cam ve kompozit malzeme birlikte kullanılmış, sürdürülebilir malzemeler iki binada, yenilik üç binada görülmüştür. Yerel malzeme aglay taşı dört binada bulunmuştur. Beton malzeme hiç kullanılmamıştır.

İkonik Olma Özelliği: Binaların Beyaz şehir ofis binası tanınmış mimar tarafından yapılma özelliği ile Alev kuleler ve Kresent Otel ise olan büyük ölçekli proje olması ile ikonik bina özelliklerini karşılamaktadır. Haydar Aliyev merkezi tüm özellikleri ile ikonik mimarlık özelliklerini karşılamaktadır.

6.2. Değerlendirme

Tüm bunlardan şu anlaşılmaktaki, Bakü’de son dokuz sene içerisinde farklı işlevli Bakü mimarlık tarihinde görülmeyen bir çok büyük ölçekli binalar inşa edilmiştir.

Haydar Aliyev kültür merkezi binası Bakü’nün dokusuna karşıt biçimde tasarlanarak bulunduğu mekana köklü yenilik getirmiştir. Merkezin bağlam ile karşıtlık durumu yeni kimlik arayışında olan kent için olumlu durum olarak görülmektedir.

Kongre merkezi binası doğal iklim verilerinden kullanılarak tasarlanmıştır bu da, Bakü mimarisinde bir ilktir ve mimaride böyle bir eğilim iyi haldir. Sürdürülebilir özellikli binaların yapımı da olumlu bir durumdur.

Malzemelerden agray taşının aslında eski binaların restorasyonunda ve konut binalarının yapımında kullanılıp, ele alınan önemli binalarda kullanılmaması ,malzemenin yenilikçi tasarımlarda kullanımına özen gösterilmemesi ile ilgilidir.

Yalnızca bu binaların mekansal organizasyonunda, malzeme kullanımında,biçim tasarımında çeşitlilik az görünmektedir. Binalar daha çok bir imaja ulaşmak amacıyla tasarlanmıştır. İmaja ulaşırken Azerbaycanın alev (Alev Kulleler), meşale (Socar kulesi), hilal (Kresent otel) ifade eden yerel kültürel semboller binalarda can bulmuşlardır. Bunlar dünyadaki mimari binalarla benzeşirken yerel mimari özgünlüklerden uzakta kalmışlardır. Kültüre yönelik anlamsal organizasyon bulunmamıştır. Bu durum ise mimari kimliği olumsuz yönde etkilemektedir.

6.3. Sonuçlar ve Öneriler

Bakü kenti değişik dönemlerde farklı mimari akımların bulunduğu bir kentdir. Mimarisinde gelişim siyasi sosyal olayların oluşumu ile özellikle XIX. yüzyılın sonlarından başlayarak günümüze kadar devam etmektedir. Bakü kentinin özgünlüğü yaşadığı her dönem politikasına uygun mimari akımların güzel örneklerini içinde barındırmasıdır. Erken kapitalizm dönemi sonrası ister konstruktivizm ister Stalinizm isterse de sosyalizm döneminde oluşan akımlar bazen tesadüfi bazen de bilinçli şekilde mevcut mimari biçimlerle uyum içinde yapılmıştır. Örneğin anlatılan konstruktivizm akımı “kutu mimarisi” zaten yerli mimari biçimlere çok yakındı. Veya stalinizm mimari akımının özelliği binaların tasarlanmasında milli öğelerin kullanılmasıydı. Sosyalizm döneminde aynı şekilde. Bu yüzden mimari sürekliliği sağlayacak ortam vardı. Bundan başka bu devirlerde devlet düzeyinde, belli şehirplanlama stratejilerinin korunmasına dikkat ediliyordu. Bu da kentde bir harmoni oluşturuyordu. Bu dönemlerde şehrin belli yerlerinden denizin görülmesine, kent silüetinin korunmasına dikkat ediliyordu.

Bağımsızlık döneminde özellikle ele alınan son dokuz senede inşaat sektöründe Bakü’de çok hızlı gelişim görülmüştür. Bakü’nün mimarlık tarihinde görülmeyen büyük ölçekte binalar inşa edilmiştir. Sosyal olaylar sonucu çeşitli işlevli binalar inşa edilmiştir. Bu gelişim inşaat ve mimarlık ortamını genel olarak olumlu etkilemiştir. Örneğin tasarımı ile dünyada ünlü Haydar Aliyev Merkezi binası, iklim verileri kullanılarak sürdürülebilir tasarlanmış Kongre Merkezi binası, özgün tasarımı ile Muğam Merkezi binası ve.b bunun gibi binalar olumlu örnekler oluşturmaktadır.

Bu hızlı gelişim sonucu ortaya bazı problemler de çıkmıştır. Mimari süreklilik kayıp olmaya başlamıştır.Yeni yapılan binalar artık Bakü’nün yeni sembollerine dönüşürken Bakü eski dokusunu kayıp etmeye başlamıştır. Örneğin, dokuz sene öncesine kadar Bakü’yü sembolize eden bina XII yüzyılda yapılmış Kız Külesiydi, şimdiyse onun yerine Alev kulleler, Haydar Aliyev merkezi gibi binalar geçmekte. Bu durum küreselleşmenin de etkisi ile Bakü’nün hızla modernleşmesini gösteriyor. Modernite ise kent kimliğinin sürekliliğini etkilemiştir. Henüz yeni sayılan 27 senelik cumhuriyet yoğun modern kent imajına odaklanırken, yaşadığı dönemlerle oluşan ilginç kentsel ve

mimari dokusu etkilenmiştir.Kent turistler için ilgi çektiği kadar yerliler için yabancılaşmıştır.

Bölgelerden ilk olarak Hazar Denizi Batı sahili mimari mirasın yoğun yerleşmesi ile hassas yaklaşım gerektiren bölgedir. Bu bağlamda özellikle bu bölgede inşa edilecek binaların ölçeklerine ve tasarımlarına dikkat edilmesi gerekmektedir. Örneğin Hazar Denizi Batı sahilinde,Neftçiler caddesinde yer alan Kresent Gelişim projesi büyüklüğü ile bu bölgenin silüet görüntüsünü ve dokusunu olumsuz etkilemektedir. Port Bakü kulesi biçimsel açıdan güzel örnek oluştursa da konumunun yalnız seçilmesi ile aynı problemi oluşturmaktadır. Kayd edelim ki, Neftçiler caddesi analiz yapılan bölgeler içerisinde tarihsel yapısı ile en önemlisidir.

Bu sorunların temeli şehir planlamasına dikkat edilmemesi gereğimidir. Gelişmiş ülkelerde kentin tarihi dokusunu korumak için ilerici stratejiler geliştirmekteler. Bunun en iyi örneğini Fransadaki Paris La Défense bölgesi oluşturmaktadır. Parisin kenarında yer alan bu bölge şehir silüetini, tarihi dokuyu korumak adına, gökdelenlerin inşası için ayrılmıştır. Böyle yaklaşım Bakü’de de geliştirilebilir.

Binaları araştırırken mimarlarının çoğunun yabancı olduğunu görmekteyiz. Bunlardan Heerim architect üç gökdelenin ve Olimpik stadiumun tasarımını yapmışlar. Bakü inşaat tarihinde görülmeyen büyüklükte binalar yapıldığı için, Azerbaycan için yeni olan tasarımların yapımında yabancı mimarların katılımı normaldir. Ama mevzu kimlik ise azeri mimarların şehrin gelişiminde katılımının önemi de kaçınılmazdır. Eğer gelişim azeri mimarların katılımı ile ilerlerse genel mimarlık ortamı olumlu yönde etkilenir. Tesadüfi değildir ki, mimari sürekliliğe de en güzel örnekleri azeri mimar Neriman İmameliyevin yaptığı binalar oluşturmaktadır.

Bu gelişme de bazı binaların şaşırtıcı, ölçeğinin büyük olmasına dikkat edilirken, küçük binalarda tasarım yaklaşımına özen yeterince gösterilmemiştir.

Araştırma sonucunda Bakü’de binalar arasında mekansal organizasyon, anlamsal organizasyon, malzeme kullanımı açısından çeşitliliğin çok olmadığını gördük.

Mekansal organizasyonun tasarımında kültürel özellikler esas alınabilir, yenilikçi tasarım stratejileri geliştirilebilir. Anamsal organizasyonları doğaya yönelik binalar daha çok inşa edilebilir. Bu çeşitliliğin artması yeni dönem mimarisini olumlu yönde etkiler. Modernliğe dışa dönük simgesel binaların yapımından daha çok mevcut problemleri rehber tutarak yenilikçi tasarımların inşası ile ulaşılabılır. Örneğin Bakü rengsiz bir şehir binalar tasarlandığında bu gibi yerli problemler ele alınmalı renkli, yeşil binaların yapımına özen gösterilmelidir. Şur plaza Bakü'de güzel renkli bina örneği oluşturmaktadır ama inceleme de yeşil bina örneği bulunmamakta.

Yerli malzeme olan ağılay taşının modern kullanımına özen gösterilirse özgün gelişme olur. Sosyalizm döneminde ağılay taşı bu yönde çok ustalıkla kullanılmıştır. Kentin modern kimliğini oluştururken geçmişle, yerle bağa daha çok önem verilmelidir. Böyle olunca ortaya daha gerçekçi binalar çıkar.

Katar'ın başkentinde yer alan Doha'da İslam sanatları müzesinin tasarım yaklaşımında kentin yerel mimari özellikleri kullanılarak modern, aynı zamanda özgün görüntüye ulaşılmıştır. Mekana, kültüre, coğrafyaya uygunluğu ile güzel örnek oluşturmaktadır. Institut du Monde Arab binasında kimliği ön plana çıkarmak adına Arap desenlerinden yararlanarak, teknoloji ile tasarıma dahiyane yaklaşmıştır. Bu örnek de teknoloji ve yöresellik ile çağdaş binaya örnek oluşturmaktadır (Şekil 6.2).

Doha'da İslami Eserler Müzesi Binası-İslam Eserleri Müzesi Katar'ın başkenti Doha'nın körfezinin güney ucunda yer almaktadır. Bu binayı örnek gösterme sebeplerinden biri kültürel, coğrafi yapısının Bakü kenti ile benzer olmasıdır. Doha'da Bakü gibi liman kentidir. Bina ünlü mimar Ieoh Ming Pei tarafından tasarlanmıştır. Mimar taş malzeme ile İslam mimarisine özgü saf küp biçimini yukarıdan boşaltmalar yaparak ustalıkla kimlik içeren görüntüye ulaşmıştır. Bina Doha'nın simgelerinden sayılmaktadır (Şekil 6.1).

Şekil 6.1. Doha İslami Eserler Müzesi (URL-81)

Institut du Monde Arab: Mimari kimlik öğelerini üzerinde yoğun taşıyan ama aynı zamanda tasarımı ile yenilikçi fikirleri barındıran örnekle başlayalım. Fransa'nın İslami kültürle devam eden ilişkisi, Jean Nouvel'in tasarladığı Institut du Monde Arabe (Arap Dünyası Enstitüsü) cephesiyle de cisimleşmiştir. Bu ileri görüşlü tasarım, 1987 yılında yapılmıştır. Geleneksel ciddi bina görünümünden oldukça uzak olan enstitüde aynı zamanda gün ışığına aşırı ısınmayı önleyecek şekilde daralıp aydınlatma sağlayacak şekilde genişleyebilen mekanik boşluklarla süslenmiş ileri teknoloji ürünü duvarlar bulunmaktadır. Mimar Arap desenlerinin katılımı ile yeni teknolojik cephe fikirlerini kullanarak ustalıkla özgün bir biçime ulaşmıştır.

Şekil 6.2. Arap Dünyası Enstitüsü binasının görüntüleri (URL-82)

Kent kimliğini oluşturan öğelerin belirlenmesi için, öncelikle çevrenin doğru bir şekilde tanımlanması ve algılanması önemlidir. Kent kimliği belirlenirken, doğal çevre, toplumsal yapı, sosyo-kültürel yapı ve yapma çevrenin karşılıklı ilişkileri bir bütün olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

Kent kimliği de kent kavramı gibi çok boyutlu bir kavramdır. Sürece, mekâna, insan ilişkilerine vs. göre farklı tanımlamalar vermek mümkündür. Bu bağlamda her kentte farklı ölçek ve yorumlar kendine özgü nitelikler taşır ve kimliğini oluşturur. Kent kimliği, geçmişten geleceğe uzanan bir sürecin ortaya çıkardığı, kültürel, fiziksel tarihsel, sosyo-ekonomik ve biçimsel faktörlerin birikimidir. Bakü de değişik dönemlerde özgün mimari miraslar biriktirmiş. Bu birikimin sürekliliğini korumak adına günümüzde yeni binaların yapımında binanın konumuna, bağlam ile ilişkisine dikkat edilmesi gerekmektedir. Eğer şehir içerisinde tarihi bölgede binalar yapılacaksa onların ölçeğine tasarımına dikkat edilmesi önemlidir.

Sonuç olarak, Şehir ve Bölge planlamada da yeni stratejilerin geliştirilmesi gerekliliği öngörülmektedir. Kent bölge planlamaya dikkat çekilmesi öne Kimlikli mimarinin yapılması için inşa edilen binaların en önemlisi konumuna, bağlam ile ilişkisine, biçimine, yerli malzemenin yeni yaklaşımlarda kullanımına daha çok dikkat edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Aliyev E., *Konstruktivizm Dövrü*, 1-ci neşr, Şark - Garp Yayınevi, Bakü, 2013.

Aliyev A., Abdullayeva ,N., *Erken Kapitalizm Dövrünün Memarlığı*, 1-ci neşr, Şark-Garp Yayınevi, Bakü, 2013.

Assmann, *Das Kulturelle Gedächtnis*, 1st ed., Cornell University Press, München, 2001.

Balcı H.G. , Anıt Kavramı, Kimliğin Sürekliliği ve Değişim: Gevher Nesibe Medresesi Deneyimi”, *Mimarlık dergisi*, 2005, **322**(12), 44-49.

Bozkurt V., *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, 1. Baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2000.

Caygill H., *Blackwell Philosopher Dictionarie*, 1.Baskı, London,1995.

Çizgen N., *Kent ve Kültür*, 19. Baskı, Say Yayınları, İstanbul,1994.

Domosh M., *Corporate Cultures and the Modern Landscape of New York*, 1st ed., Longman Cheshire, Melbourne, 1992.

Ericson E., *Identity, youth, and crisis*, 6th ed., W. W. Norton Company, New York,1968.

Falamaki M.,*The formation of architecture in western experiences*, 6th ed., Faza Publusing, Kabul, 2006.

Farrely L., *Yapı+ malzeme*, 2. Baskı. Literatür yayınları, İstanbul, 2012.

Fetullayev Ş., Fiqarov, S.,*19-20-ci əsrin əvəllərində Azərbaycanada şəhərsalma və memarlıq*, 1.Baskı, Şarg-Garb yayın evi, Bakü, 2013.

Francis D.K., Ching, *Mimarlık Biçim, Mekan ve Düzen*, 5.Baskı, Yem Yayınları, İstanbul, 2016.

Ginzburg M. Ya., Puti sovremennoy arxitekturi-Tezisi k dokladu, *MDAES*, 1930, **6**(5), 30-34.

Güvenç B., *Kültürün ABC'si*, 2.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

Habermas J., *Modernity: an Incomplete Project*, 11th ed., MIT press , Massachusetts, 1997.

Hall, P. *Cities in Civilization*, 1st ed., Phoenix Giant, New-York,1998.

Hall, P., Creative Cities and Economic Development, *Urban Studies*, 1999, **37**(4), 639-649.

Hall, W., *Managing cultures*, 3rd ed., Wiley, New York, 1995.

Hallin H., Walter, P., Absolute Architecture, *The twentieth-century architectural manifestos* 1962.

Hasol D.,*Mimarlık ve Yapı Sözlüğü – 3 Dilde*, 15.Baskı.,YEM Yayını, İstanbul, 2005.

İmranlı M., Elements and Details of Absheron Architecture, 1st year master programme, Vilnius Gediminas Technical University, Vilnius, 2014.

Jencks C., The Iconic Building Is Here To Stay, *City*, DOI: 10.1080/13604810600594605

Jencks C., *The Iconic Building* , 1st ed., Francis Lincoln, London, 2005.

Jörg G., *The architectural aesthetics*, 4th ed., Niggli, München 2013.

Keleş R., Kent ve Kültür Üzerine, *Mülkiye Dergisi*, 2005, **246**(29), 9-18.

Kymlicka W., *Multicultural Citizenship*, 5th ed.,Oxford University Press ,Oxford, 1995.

Lewis M., *What is a city*, 6th ed., Routledge, London,1937.

Lenin V., *Razvitie Kapitalizma v Rosii*, 5-e izd., Kniqaizdatelstva Pallada , Sankt Petersburg, 1931.

Lynch K., Metropol Modelleri, *Cogito8-Kent ve Kültürü* , 2014, **8**(6), 97-111.

Mahdavi N., Kharabi M.A., Askari M., Renovation ad Iranian contemporary architecture in the years after the Islamic Revolution, *Journal of Iranian-Islamic City*, 2008, **40** (7), 34-39.

Maralcan M., İkonik Tasarımlar, *Tasarım Dergisi*, 2010, **15**(8), 84-90.

Muessen P., *Readings in Child Development and Personality*, 1st ed.,HarperCollins Publisher, New-York,1990.

Ocakcı M., San Francisco'da Bir Yenileme Örneği: Yerba Buena, *Kültür, Sanat ve Mimarlık dergisi*, 1999, **62**(10), 69-79.

Ocakçı M., Kentsel Tasarıma Ekolojik Yaklaşım, *Kimlik Elemanlarının Şehirselleştirilmesine Yönelendirici Etkisi, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, İstanbul. 1994.

Özgen S., Ege Adaları'nda Mimari Kimliğin Yeri, *Yapı Dergisi*, 2003, **260** (10), 55-60.

Polatoğlu Ç., Kamusal Alanlar: Kimliğin ifade Arenaları, *Mimar*, 2006, **12**(5), 78-81.

Rahimi E., Concept in the design process, *Architecture and design process regional conference Islamic Azad University, Zanjan*, 2010.

Robert A., *The Globalisation of Modern Architecture: The Impact of Politics, Economics and Social Change on Architecture and Urban Design since*, 3rd ed., Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2012.

Evangulova O.S., Allenov M.M., Plugin V.A., Sarabyanov D.V., Yablonskaya M.N., *İstoriya Ruskoqo i Sovetskoqo İsskustva*, 2-a izd., Vishaya shkola, Moskva, 1989.

Sassen S., *The Global City*, 10th ed., Princeton University Press, New Jersey, 1991

Sklair L., Iconic Architecture and Capitalist Globalization, *City*, DOI: 10.1080/13604810600594613

Soltani Gh., Investigating ideas, form and content in the architectural design process. *Architecture and design process regional conference, Islamic Azad University, Zanjan Branch*. 2010.

Tanyeli U., Rüya, İnşa, İtiraz, *Mimarlık*, 2011, **48** (18), 129-132.

Torabi Z., Brahman S., Effective Factors in Shaping the Identity of Architecture, *Middle-East Journal of Scientific Research*, DOI: 10.5829/idosi.mejsr.2013.15.1.2357

URL-1: <https://i1.wp.com/musaalgharbi.com/wpcontent/uploads/2015/03/Identity.png>, (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-2: http://www.hukukihaber.net/images/album/00z0z1_2.jpg (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-3: <https://elumina.me/wp-content/uploads/2017/01/covercitiesfreeicons.jpg> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018).

URL-4: https://galeri7.uludagsozluk.com/230/sydney-opera-house_452749_m.jpg (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018).

URL-5:<http://blog.kavrakoglu.com/wp-content/uploads/2014/07/ggg.png> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018).

URL-6:<http://cdn.funkidslive.com/wp-content/uploads/2016/08/BankofEngland.jpg> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018)

URL-7:<https://www.eyfelkulesi.gen.tr/images/eyfel-kulesi-tarihi.jpg> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018).

URL-8:<https://i.pinimg.com/originals/12/51/60/125160d86f8d3f6bd7d00629bbceb95e.jpg> (Ziyaret tarihi:14 Mart 2018)

URL-9:<https://frozenmusicstudio.files.wordpress.com/2011/02/3544210.jpg> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018)

URL-10:http://sorcerers-apprentice.wikia.com/wiki/Chrysler_Building (Ziyaret tarihi:14 Mart 2018)

URL-11:<https://www.rockefellercenter.com> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018).

URL-12:<https://www.archdaily.com/59412/ad-classics-seagram-building-mies-van-der-rohe> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018)

URL-13:<https://www.archdaily.com/59412/ad-classics-seagram-building-mies-van-der-rohe> (Ziyaret tarihi: 14 Mart 2018)

URL-14: [https:// 4mmimarlik.com.tr/tr/proje/baku-gulustan-square/](https://4mmimarlik.com.tr/tr/proje/baku-gulustan-square/) ,(Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018) .

URL-15: [https:// bakuwhitecity.com/az/index](https://bakuwhitecity.com/az/index),(Ziyaret tarihi: 8 Mayıs 2018) .

URL-16: [https:// bbm-az.com/](https://bbm-az.com/),(Ziyaret tarihi: 5 Mayıs 2018) .

[URL-17:[https:// blog.kavrakoglu.com/wp-content/uploads/2014/07/ggg.png](https://blog.kavrakoglu.com/wp-content/uploads/2014/07/ggg.png), (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-18: [https:// boulevardhotelbaku.com](https://boulevardhotelbaku.com) ,(Ziyaret tarihi: 5 Mayıs, 2018).

URL-19: [https:// bwc.az](https://bwc.az) ,(Ziyaret tarihi: 18 Mart 2018).

URL-20:<https://cdn.funkidslive.com/wp-content/uploads/2016/08/BankofEngland.jpg> (Ziyaret tarihi: 19 Mart 2018).

URL-20: <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/41/turk-11.jpg>, (Ziyaret tarihi: 23 Mart 2018).

URL-21: <https://chiragplaza.com>, (Ziyaret tarihi: 7 Mayıs 2018).

URL-22: <https://dersimiz.com/bilgibankasi/03/Apseron-Yarimadasi.png>, (Ziyaret tarihi: 6 Mart 2018).

URL-23: <https://design-drafting.ca/20Baku.html> , (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-24: <https://diaholding.com/sayfalar.asp?LanguageID=1&cid=52>, (Ziyaret tarihi: 8 Mart 2018).

URL-25: <https://dolphindizayn.com/azerbaycan/gorsel/115.jpg>, (Ziyaret tarihi: 8 Mart 2018).

URL-26: <https://dolphindizayn.com/azerbaycan/gorsel/120.jpg>, (Ziyaret tarihi: 8 Mart 2018).

URL-27: <https://dolphindizayn.com/azerbaycan/gorsel/121.jpg> ,(Ziyaret tarihi: 6 Mart 2018).

URL-28: <https://dolphindizayn.com/azerbaycan/gorsel/5.jpg> ,(Ziyaret tarihi: 11 Mart 2018).

URL-29: <https://dolphindizayn.com/azerbaycan/gorsel/95.jpg> ,(Ziyaret tarihi: 12 Mayıs 2018).

URL-30: [https:// dw.com/image/41233202_303.jpg](https://dw.com/image/41233202_303.jpg) ,(Ziyaret tarihi: 12 Mayıs 2018).

URL-31: [https:// ecclesia.com.br/iconostase/panaghia.html](https://ecclesia.com.br/iconostase/panaghia.html) ,(Ziyaret tarihi: 12 Mayıs 2018).

URL-32: <https://edcinsaat.com/TR,77/sofaz-tower-binasi.html> ,(Ziyaret tarihi: 12 Mayıs 2018).

URL-33: <https://eec.konseptsoft.com/Shoowroom.aspx> ,(Ziyaret tarihi: 8 Mart 2018).

URL-34: <https://elumina.me/wp-content/uploads/2017/01/covercitiesfreeicons.jpg> , (Ziyaret tarihi: 9 Mart 2018).

URL-35: <https://en.wikipedia.org/wiki/Baku> ,(Ziyaret tarihi: 9 Mart 2018).

URL-36: <https://en.wikipedia.org/wiki/Baku> ,(Ziyaret tarihi: 9 Mart 2018).

URL-37: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Mugham_Center_of_Azerbaijan, (Ziyaret tarihi: 9 Mart 2018).

URL-38:[https:// en.wikipedia.org/wiki/Park_Bulvar](https://en.wikipedia.org/wiki/Park_Bulvar), (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-39:[https://en.wikipedia.org/wiki/Trump_International_Hotel_and_Tower_\(Baku\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Trump_International_Hotel_and_Tower_(Baku)), (Ziyaret tarihi: 10 Mart 2018).

URL-40:<https://eyfelkulesi.gen.tr/images/eyfel-kulesi-tarihi.jpg>, (Ziyaret tarihi: 23 Mart 2018).

URL-41: <https://fourseasons.com/baku>, (Ziyaret tarihi: 20 Mart 2018).

URL-42:<https://frozenmusicstudio.files.wordpress.com/2011/02/3544210.jpg>, (Ziyaret tarihi: 18 Mart 2018).

URL-43:https://galeri7.uludagsozlu.com/230/sydney-opera-house_452749_m.jpg, (Ziyaret tarihi: 17 Mart 2018).

URL-44: <https://heydaraliyevcenter.az> ,(Ziyaret tarihi: 16 Mart 2018).

URL-45: <https://hilton.com.tr/oteller/uluslararası/baku/hilton-baku/>, (Ziyaret tarihi: 16 Mart 2018).

URL-46:https://hukukihaber.net/images/album/00z0z1_2.jpg, (Ziyaret tarihi: 15 Mart 2018).

URL-47:<https://i.pinimg.com/originals/12/51/60/125160d86f8d3f6bd7d00629bbce95e.jpg>, (Ziyaret tarihi: 15 Mart 2018).

URL-48: <https://i.ytimg.com/vi/FCIKJ4oMLN4/maxresdefault.jpg>, (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-49:<https://i1.wp.com/musaalgharbi.com/wp-content/uploads/2015/03/Identity.png> (Ziyaret tarihi: 15Mart 2018).

URL-50: <https://islamic-arts.org/wp-Doha-19.jpg>, (Ziyaret tarihi: 15 Mart 2018).

URL-51:<https://mimdap.org/wp-content/uploads/nouvel-3.jpg>, (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-52: <https://nargismagazine.az/68286>, (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-53: <https://narimanmemarliq.com/en/project/1>, (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-54: <https://narimanmemarliq.com/en/project/31>, (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

URL-55:<https://popupcity.net/wp-content/uploads/2009/05/Top-20-of-the-worlds-best-city-icons.jpg> ,(Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).

- URL-56: [https:// qafqazhotels.com](https://qafqazhotels.com), (Ziyaret tarihi: 13 Mayıs, 2018).
- URL-57: https://ru.wikipedia.org/wiki/Azersu_Office_Tower, (Ziyaret tarihi: 14 Mayıs, 2018).
- URL-58: [https:// sofito.com.tr/tr/1/2/PROJELER/38/Baku-Convention-Center.html](https://sofito.com.tr/tr/1/2/PROJELER/38/Baku-Convention-Center.html) (Ziyaret tarihi: 12 Mayıs, 2018).
- URL-59: https://tekfeninSaat.com.tr/TR/insaat_detay.asp?id=14, (Ziyaret tarihi: 14 Mayıs, 2018).
- URL-60:<https://tr.konmep.net/port-baku-rezidans,2,13694#.WxfODO6FOUk>, (Ziyaret tarihi: 13 Mayıs, 2018).
- URL-61:https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Halimuzesi, (Ziyaret tarihi: 2 Mayıs, 2018).
- URL-62:[https://tr.wikipedia.org/wiki/Kristal_Salon_\(Bakü\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kristal_Salon_(Bakü)), (Ziyaret tarihi: 15 Mayıs, 2018).
- URL-63: [https:// tr.wikipedia.org/wiki/SOCAR_Tower](https://tr.wikipedia.org/wiki/SOCAR_Tower), (Ziyaret tarihi: 15 Mayıs, 2018).
- URL-64:<https://ural.com.tr/EN,185/caspian-waterfront-center> ,(Ziyaret tarihi: 11 Mayıs, 2018).
- URL-65:[https:// wikipedia.org/wiki/Bakü_Su_Sporları_Sarayı](https://wikipedia.org/wiki/Bakü_Su_Sporları_Sarayı) ,(Ziyaret tarihi: 11 Mayıs, 2018).
- URL-66:[https:// www.wikipedia.org/wiki/The_Crescent_Development_project](https://www.wikipedia.org/wiki/The_Crescent_Development_project), (Ziyaret tarihi: 10 Mayıs, 2018).
- URL-67: [https:// yeniHayat.az/en/projectdetail?id=5](https://yeniHayat.az/en/projectdetail?id=5) ,(Ziyaret tarihi: 10 Mayıs, 2018).
- URL-68: <http://www.bwc.az>,(Ziyaret tarihi: 10 Mayıs, 2018).
- URL-69:https://en.wikipedia.org/wiki/International_Mugham_Center_of_Azerbaijan, (Ziyaret tarihi: 9 Mart 2018).
- URL-70:[https:// en.wikipedia.org/wiki/Park_Bulvar](https://en.wikipedia.org/wiki/Park_Bulvar), (Ziyaret tarihi: 12 Mart 2018).
- URL-71:[https://en.wikipedia.org/wiki/Trump_International_Hotel_and_Tower_\(Baku\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Trump_International_Hotel_and_Tower_(Baku)), (Ziyaret tarihi: 10 Mart 2018).
- URL-72:<https://eyfelkulesi.gen.tr/images/eyfel-kulesi-tarihi.jpg>, (Ziyaret tarihi: 23 Mart 2018).

URL-73: <https://fourseasons.com/baku>, (Ziyaret tarihi: 20 Mart 2018).

URL-74: <https://frozenmusicstudio.files.wordpress.com/2011/02/3544210.jpg>,
(Ziyaret tarihi: 18 Mart 2018).

URL-75: https://galeri7.uludagsozluk.com/230/sydney-opera-house_452749_m.jpg,
(Ziyaret tarihi: 17 Mart 2018).

URL-76: <https://heydaraliyevcenter.az> ,(Ziyaret tarihi: 16 Mart 2018).

URL-77: <https://hilton.com.tr/oteller/uluslararası/baku/hilton-baku/>, (Ziyaret tarihi:
16 Mart 2018).

URL-78: [https://en.wikipedia.org/wiki/Trump_International_Hotel_and_Tower_\(Baku\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Trump_International_Hotel_and_Tower_(Baku)), (Ziyaret tarihi: 10 Mart 2018).

URL-79: <https://eyfelkulesi.gen.tr/images/eyfel-kulesi-tarihi.jpg>, (Ziyaret tarihi: 23
Mart 2018).

URL-80: <https://fourseasons.com/baku>, (Ziyaret tarihi: 20 Mart 2018).

URL-81: <https://frozenmusicstudio.files.wordpress.com/2011/02/3544210.jpg>,
(Ziyaret tarihi: 18 Mart 2018).

URL-82: https://galeri7.uludagsozluk.com/230/sydney-opera-house_452749_m.jpg,
(Ziyaret tarihi: 17 Mart 2018).

Walter G., Bruno T., Adolf B., New Ideas on Architecture, *Arbeitsrat für Kunst*, April 1919, **3** (8), 20-24.

Yalçın Koç, Mekân Ve Nesne, *Felsefe Arkivi*, , 1994, **29**(12) , 13-15.

KİŞİSEL YAYIN VE ESERLER

Mirzaliyeva G., Erdoğan N., İkonik Memarlıq, 2017, *Memar*, **24** (106), 184-187.

ÖZGEÇMİŞ

Gumru MIRZALIYEVA, 03.12.1991 yılında, Azerbaycanın başkenti Bakü'de doğmuştur. Orta eğitimini Asad Aleskerov adına 244 numaralı okulda tamamlamıştır. Azerbaycan Mimarlık İnşaat Üniversitesin'nin Mimarlık bölümünden 2013 yılında mezun olmuştur. Azerbaycan Devlet Proje Enstitüsün'de mimar olarak iki sene çalışmıştır. 2015 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'ne yüksek lisans programına kabul edilmiştir.